

Lapsuuden käsikirjoitus aikuisuuden näyttämöllä

Tampereen yliopisto
Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos
Pro gradu –tutkielma
Arja Kuusinen
Maaliskuu 2008

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden laitos

Kuusinen, Arja: Lapsuuden käsikirjoitus aikuisuuden näyttämöllä
Sosiaalipsykologian Pro gradu-tutkielma, 84 sivua, 8 liitesivua

Maaliskuu 2008

Tutkimus käsittelee sitä, miten kertomus lapsuuden kokemuksista on yhteydessä aikuisuuden kertomukseen. Olen etsinyt teemoja, jotka toistuvat aikuisuudessa.

Tutkimus on tarinallista kokemuksen tutkimusta. Lähtökohtaisena ajatuksena ovat Vilma Hännisen esittämät tarinan eri muodot. Haastateltavien kerronta on tarinan esitystä sosiaalisine ulottuvuuksineen. Tutkimuksessani sisäinen tarina sisäistyy lapsuuden kuluessa mieleen käsikirjoituksina. Tutkin, miten lapsuuden objektisuhteissa sisäistetyt käsikirjoitukset näyttäytyvät aikuisuuden kertomuksessa ja elämän draamassa. Teoreettiset lähtökohdat ovat Daniel Sternin ja objektisuhdeteorian kuvaamassa ihmisen mielen kerroksisuudessa, johon menneisyyden ja nykyisyyden yhteys perustuu. Joyce McDougallilta olen ottanut metaforan mielen käsikirjoituksista.

Haastateltavat olivat äitejä, jotka ovat hakeneet itselleen tukea vanhempana tai tulleet lapsen kautta tukitoiminnan piiriin. Heillä on kouluikäisiä lapsia. Tutkimuksessa haastateltiin kuutta vanhempaa, mutta tulokset perustuvat neljän haastattelun analyysiin. Kaksiosaisessa haastattelussa käsiteltiin samat teemat ensin lapsuuden ja sitten aikuisuuden kertomuksesta. Haastattelurunko sisälsi perheen ilmapiiriä ja perhesuhteita kuvaavia kysymyksiä sekä kysymyksiä kokemuksista, jotka liittyvät vanhemmuuden tehtävien hoitamiseen. Aineisto sisälsi haastateltavien elämän kulun keskeiset tapahtumat nykyhetkeen saakka.

Nelivaiheisessa analyysissä vertailin lapsuuden ja aikuisuuden kertomuksia toisiinsa. Aluksi koostin fenomenologisesti haastateltavien oman tarinan, tulkinnalliset painotukset, keskeiset tapahtumat ja käännekohtat. Seuraavissa analyysin vaiheissa tulkitsin teoreettisen viitekehyksen valossa tarinoiden yhtenevyyksiä. Hahmottui useita teemoja, joista valitsin ne, jotka liittyivät kaikkiin haastatteluihin.

Tutkimuksessani oletukseni oli, että lapsuuden kokemukset ovat yhteydessä aikuisuuden kokemuksiin. Tähän oletukseen tutkimus toi vahvistusta. Yhteistä haastateltaville oli, että lapsuuden kertomukset sisälsivät tavallisen ja turvallisen kertomuksen ohella keskeisesti turvattomuuden kokemuksia ja traumattisia kokemuksia. Näihin liittyy tulkintani mukaan riittämätön kannattelu ja hyvän objektin sisäistämättömyys. Aineistosta löytyi kaksijakoinen ja ristiriitainen kertomus, jotka ovat keinoja selviytyä turvattomista ja traumattisista kokemuksista, kuten myös itsenäistä selviämistä korostava kertomus ja riippuvuutta korostava kertomus, jotka ovat tapoja ratkaista erillistymisen haaste.

Turvattomuuden- ja traumakokemuksiin liittyvien sisäistettyjen selviytymiskeinojen konstruoina lapsuskokemukset näyttäytyivät aineistossa uudelleen toistuvina käsikirjoituksina aikuisuuden kertomuksessa ja elämän draamassa. Lapsuuden käsikirjoitus sai joiltain osin jatkumon puolisovalinnoissa. Käsikirjoitus oli myös usein aktivoitunut uudelleen aikuisuuden konteksteissa. Riittämättömästi käsitellyt ja kannatelluksi tulemattomat kokemukset ja niihin liittyvät sisäiset objekti- ja subjektiroolit saattoivat projektiivisten prosessien kautta tulla uudelleen näytellyiksi nykyisessä perheessä. Vanhemman sisäistämä suojattomuus oli aineistossani siirtynyt sukupolvelta seuraavalle. Aineistossani turvattomat lapsuudenkokemukset olivat vanhemmuudessa koetun tuen tarpeen tai perheen lapsien kokeman tuen tarpeen taustalla.

Avainsanat: lapsuus, aikuisuus, vanhemmuus, kokemus, narratiivi, mielen käsikirjoitus, psykodynaaminen teoria, objektisuhteet, holding/containing, sukupolvisiirtymä

Kiitokset

Sydämelliset kiitokset haastateltaville, jotka rohkeasti antoivat tarinansa tutkimukseni käyttöön. Suuret kiitokset ohjaajalleni Irmeli Järventielle sekä professori Anja-Riitta Lahikaiselle, joka lausui ensimmäiset sanat, jotka toivat minut tämän tutkimusaiheen luo. Kiitokset valaisevasta keskustelusta myös Nikinharjun perhetyön yksikölle tutkimukseni alkuvaiheessa miettiessäni sopivaa aineiston keräämisen tapaa. Lämpimät kiitokset Liisa Tikkaselle erityisesti haastattelun laatimiseen liittyvästä avusta. Suuret kiitokset aineiston pikaisesti litteroineelle Eeva Kiviselle. Kiitokset myös tutkimusprosessin eri vaiheissa tuesta ja keskusteluista Pirjo Tuhkasaarelle, Heini Weckrothille, Marja Pukkiselle, Satu Tarvaiselle, Seija Kuusiselle sekä Kimmo Kortelaiselle.

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimustehtävä.....	3
1.2. Eettiset kysymykset.....	3
2. Teoreettis-metodologiset lähtökohdat.....	4
2.1. Aiemmat tutkimukset.....	4
2.2. Kokemusten tutkimus.....	13
2.3. Tarinallinen tutkimus.....	14
2.4. Mielen kerroksisuus – menneisyyden ja nykyisyyden yhteyden perusta.....	18
2.5. Sisäiset objektit ja subjektit.....	19
2.6. Mielen teatterit ja käsikirjoitukset.....	21
2.7. Eriytymiskehityksen keskeisyys.....	22
2.8. Sukupolvien väliset siirtymät.....	25
2.9. Projektiiviset prosessit.....	29
3. Empiirinen tutkimus.....	32
3.1. Haastattelurungon ja -kysymysten laatiminen.....	32
3.1.1. Haastattelujen suunnittelemisen prosessi – kohdentamisen ongelma.....	32
3.3.2. Haastattelurunko - kertomusten kehikko.....	34
3.2. Aineisto ja haastateltavat.....	36
3.3. Haastattelutilanne.....	36
3.4. Aineiston nelivaiheinen analyysi.....	38
4. Tulosten esittely.....	40
4.1. Lapsuuden kertomusten keskeiset lähtökohdat ja teemat.....	40
4.1.1. Lapsuuden turvattomuuden kokemukset.....	40
4.1.1.1. Traumaattiset kokemukset.....	43
4.1.1.2. Kannattelun riittämättömyys.....	46
4.1.1.3. Hyvän sisäisen objektin riittämättömyys.....	48
4.1.2. Kaksijakoinen ja ristiriitainen käsikirjoitus.....	48
4.1.2.1 Kertomuksen kaksijakoisuus.....	49
4.1.2.2. Ristiriitainen käsikirjoitus.....	50
4.1.3. Erillisyyshkehityksen kaksi käsikirjoitusta.....	52
4.1.3.1. Itsenäisyyttä korostava käsikirjoitus.....	52
4.1.3.2. Riippuvuutta korostava käsikirjoitus.....	55
4.2. Lapsuuden käsikirjoituksen toistuminen aikuisuuden kertomuksessa ja elämändraamassa... 58	
4.2.1. Toistamispaikka.....	58
4.2.2. Käsikirjoituksen toistuminen puolisovalinnoissa.....	59
4.2.3. Lapsuuden käsikirjoitus aikuisuuden perhedynamiikassa.....	62
4.2.3.1. Lapsen iän merkitys vanhemman käsikirjoituksen aktivoijana.....	62
4.2.3.2. Lapsuuden kiintymyssuhteiden keston toistuminen aikuisuudessa.....	64
4.2.4. Puoliso käsikirjoituksen näyttelijänä.....	65
4.2.5. Lapsi vanhemman käsikirjoituksen osallisena.....	67
4.2.6. Sisäistetyin suojattomuuden ja turvattomuuden siirtyminen sukupolvelta toiselle.....	70
5. Johtopäätökset ja pohdinta.....	76
5.1. Yhteenveto tutkimustuloksista.....	76
5.2. Johtopäätökset.....	78
5.3. Lopuksi.....	80
Lähteet.....	82
Liitteet.....	1

1. Johdanto

Olen pitkään ollut kiinnostunut lapsuuskokemusten yhteydestä nykypäivän kokemukseen. Kun ajattelen omaa historiaani, muistan selvästi erilaisia tapahtumia ja kokemuksia ja mitä silloin olen ajatellut. Monet näistä kokemuksistani ja ajatuksistani ovat mukana edelleen, ehkä hieman muuntuneena, mutta minusta tuntuu, että tavoilleni reagoida ja tulkita tapahtumia, on olemassa oma historiansa. Joskus tavoitan tuon historian, mutta useimmiten se on tavoittamatonta ja tiedostamatonta, lukuisissa tilanteissa ja omissa tulkinnoissani muodostunutta kokemusta, tarinaa. Ehkä kertomani tarina voi silti sisältää viitteitä historiastani, johon en tietoisesti ole yhteydessä. Tarinallani on myös toinen puoli, elämän toteutumisen tai näyttämön puoli. Tällöin kysyn, miksi toisinaan tuntuu, että kohtaan elämässäni samankaltaisia tilanteita ja ihmissuhteeni tuntuvat joskus toistuvan samankaltaisina. Tässä tutkimuksessa on tarkoitukseni käsitellä sitä, miten kertomus lapsuuden kokemuksista on yhteydessä kertomukseen aikuisuuden elämästä. Tarkoitus on etsiä asioita tai teemoja, jotka näyttävät siirtyneen aikuisuuden kertomukseen.

Mielestäni lapsuuskokemusten ja aikuisuuden yhteyttä on tärkeää tutkia. Näkökulmia ja terapeuttisia viitekehyksiä, joissa otetaan kantaa lapsuuskokemusten merkitykseen, on olemassa monia. Voidaan korostaa aiempien kokemusten determinoivaa vaikutusta tai voidaan korostaa nykyhetkeä ja mahdollisuutta konstruoida tulevaisuutta. Joka tapauksessa ihmisen kokemus koostuu eletystä elämästä, ja jotta voitaisiin kehittää erilaisia kliinisiä työskentelytapoja ja myös niitä, joissa ei lähdetä liikkeelle menneisyyden tutkimuksesta, täytyisi kuitenkin tuntea nykykokemuksen perusteet. Myös Stern (1998, 193) tuo esiin, että erilaiset terapiat tuottavat eri tavoilla tietoa ihmisen psykopatologiasta ja siksi ei tulisi lyhytnäköisesti suosia vain kaikkein lyhyimpiä ja halvimpia vaihtoehtoja. Empiirisen tutkimuksen keinoin olisi myös tärkeää koetella esitettyjä teorioita. Tämän tutkimuksen merkitys on lapsuuden ja aikuisuuden yhteyden empiirisen tutkimuksen keinoin tehtävässä todentamisessa. Yhteiskunnallisesti olisi tärkeää tunnustaa lapsuuskokemusten merkitys yksilöiden tulevaisuudelle ja sitä kautta myös yhteisömme tulevaisuudelle. Lapsia ja heidän vanhempiaan tulisi tukea selviämään arjessa ja erilaisissa ongelmatilanteissa. Tutkimus voi osaltaan antaa aineksia ymmärtää sitä, millaista tukea vanhemmat ja lapset saattaisivat tarvita selviytyäkseen joistain nykyhetken ongelmatilanteista.

Tutkimukseni liittyy kokemuksen tutkimukseen. Kokemusten tutkimus on sisäisten representaatioiden tutkimusta, jota on tehty psykoanalyttisessa tutkimuksessa ja kehityspsykologiassa, mm. kiintymyssuhdeteoriassa ja Daniel Sternin työssä. Stern (2005) on keskittynyt kuvaamaan lapsen kehityksellisiä vaiheita (itsekokemuksen alueita), miten kokemus itsestä muuttuu sitä mukaan, kun uusia kykyjä ja uudenlaista käyttäytymistä ilmaantuu. Hänen painotuksensa ei ole kliinisissä kysymyksissä, kuten esimerkiksi autonomia ja kiintymys, joita tutkitaan psykoanalyysin puolella (Stern 2005, 26-27). Sternin teoriasta olen saanut tutkimukseeni lähtökohdan mielen kerroksittaisuudesta ja minän eri puolista, jotka jäävät kehityksen myötä itsekokemuksen alueiksi siihen sisältyvine suhteessaolon tapoineen. Objektisuhdeteorian käsitteet sisäisistä objekteista ja subjekteista rikastavat tulkintojani. Mielen kerroksisuus on tutkimukseni keskeisin lähtökohta ymmärtää lapsuuskokemusten yhteyttä aikuisuuden kokemukseen.

Tutkimuksessani lähestyn inhimillistä kokemusta tarinallisesti. Lähtökohtaisena ajatuksena ovat Vilma Hännisen (2001) esittämät tarinan eri olomuodot. Ajattelen, että sisäinen tarina sisäistyy lapsuuden kuluessa mieleen käsikirjoituksina. Tutkimus käsittelee sitä, miten lapsuuden käsikirjoitukset näyttäytyvät aikuisuuden kertomuksessa ja elämän draamassa. Joyce McDougalilta (2003) olen saanut metaforan mielen teattereista ja käsikirjoituksista, joka tarkoittaa mieleen sisäistyneiden objektisuhteiden tiedostamattomia representaatioita (Kernberg 2003, 15). Lapsuuden käsikirjoitusten siirtymistä kuvaamaan olen käyttänyt myös Murray Bowenin (Goldenberg & Goldenberg 1996) teoriaa sukupolvien välisistä siirtymistä sekä Kirsti Ijäksen (2005) sukupuumallia.

Lapsuuden ja aikuisuuden kokemuksen yhteyden ymmärtämiseksi teorialähteissä tuli esiin projektiivisten prosessien merkitys. Ne liittyvät ihmisten välisiin tapahtumiin. Projektiiviset prosessit ovat oleellisia sekä objektisuhdeteoriassa että Murray Bowenin sukupolvien välisiä siirtymiä kuvaavassa teoriassa. McDougallin (2003) mukaan sisäistetyt mielen käsikirjoitukset voivat ns. potentiaalisen tilan kautta tulla ulkoistetuiksi ulkoisen maailman näyttämöllä projektiivisten prosessien avulla. Myös perheen käsikirjoituksia tutkinut Byng-Hall (1998, 23) tuo esiin projektiiviset prosessit, jotka saavat perheissä aikaan mm. roolien ottamisia. Myös traumojen siirtymisen yhteydessä kuvataan niihin liittyviä projektiivisiä prosesseja (vrt. Schulman, G. 2002). Bionin kannattelun käsite liittyy myös projektiivisiin prosesseihin, siitä tietoa olen koonnut mm. Keski-Luopan (2006 ja 2001) kirjoituksista. Risto Vuorisen (2004) teoksesta puolestaan olen koonnut eriytymis- ja itsenäistymiskehitystä kuvaavan osion, joka noudattelee pääasiassa Margareth Mahlerin objektisuhdeteoreettista ajattelua.

1.1. Tutkimustehtävä

Haastattelurungon laatimisen vaiheessa tarkoitukseni oli selvittää lapsuuskokemusten ja aikuisuuden elämän yhteyttä kysymällä, millä tavoin lapsuuden representaatiot elävät tai näyttäytyvät kertomuksessa omasta vanhemmuudesta ja omista lapsista ja heidän ongelmistaan. Kun laadin haastattelurunkoa seuraavanlaiset kysymykset olivat ohjenuoranani: Mitä aikuiset kertovat lapsuutensa kokemuksista ja kokemastaan vanhemmuudesta ja aikuisuudesta? Mitä äidit kertovat omasta vanhemmuudestaan ja haasteistaan suhteessa omiin lapsiin? Miten lapsuuskokemukset ovat suhteessa nykyisiin koettuihin ongelmiin omien lastensa kanssa. Aineiston keräämisen jälkeen metodin täsmennyttyä lopullinen tutkimuskysymykseni muotoutui seuraavalla tavalla: *Millä tavoin kertomus lapsuuskokemuksista näyttäytyy aikuisuuden tarinassa ja kerrotussa elämän draamassa? Huomioni on kiinnittynyt siihen, mikä näyttää toistuvan aikuisuuden kertomuksessa, mikä näyttää siirtyneen samanlaisena ja mikä näyttää asettuneen jatkumolle?* Jatkumolla tarkoitan lapsuuskokemusten joko kehityksellistä tai kertomuksellista jatkuvuutta aikuisuuden tarinassa. Tehtävän ratkaisulle olen haastatteluissa antanut vanhemmuuden ja perheen kontekstin, mutta tutkimuskysymykseni on laajempi, se voi kokemus fokuksenaan koskettaa vanhemmuuden ja perheen tapahtumien lisäksi myös muita esiintyviä konteksteja, jos ne nousevat esiin jatkumona lapsuuden kertomukselle ja draamalle. Tällä tavoin kiinnostukseni ei ole pelkästään vanhemmuudessa, vaikka se onkin tärkeä motiivi koko tutkimuksen tekemisen kannalta.

1.2. Eettiset kysymykset

Tutkimuksen aihepiiri toi tutkimusprosessiin joitain lisäpiirteitä. Haastateltavien anonymiteetin turvaaminen on ollut keskeistä. Kirjallisessa suostumuksessa haastatteluun olen luvannut haastateltaville käsitellä aineistoa niin, ettei kenenkään yksittäisen ihmisen tarina kokonaisuutena tule raportissa esille (liite 1). Tämän vuoksi esitän tulokset teemoittain. Koska kyseessä kuitenkin on empiirinen tutkimus, joudun tuomaan esiin tekemieni havaintojen perusteet. Käyttämäni sitaatit ovat kuitenkin lyhyitä ja olen pyrkinyt käyttämään niitä varovasti. Aineiston käsittelyvaiheessa olen huolehtinut, että äänittämäni nauhat ovat olleet vain minun ja aineiston litteroijan saatavilla. Litteroija on allekirjoittanut kirjallisen vaitiolositoumuksen haastattelujen sisällöistä (liite 2). Analyysin eri vaiheissa koostetut ydinkertomukset elämäkulusta ovat olleet myös vain minun ja asemansa puolesta vaitiolovelvollisen ohjaajani luettavissa.

Toinen ongelma anonymiteetin turvaamisen lisäksi liittyy tekemiini tulkintoihin. Lähtökohtana on ollut se, että minulla on ollut käytössäni haastateltavien kertomusta elämänsä kulusta vain pieni osa

jonka pohjalta olen konstruoinut teoreettisen tiedon valossa omat tulkintani. Näin esittämäni näkökohdat eivät tämänkään vuoksi edusta objektiivista totuutta, vaan ovat minun subjektiivisesti konstruoimiani tulkintoja siitä kertomuksesta, joka minulla on ollut saatavilla. Käyttämäni teorit on pääasiallisesti kehitetty hoidollisiin ja terapeutisiin tarkoituksiin sovellettaviksi. Psykoterapeuttisessa prosessia käytettävissä oleva kertomus rikastuu ja tarkentuu jatkuvasti, jolloin myös tulkinnat ja ymmärrys kertojan elämän kulusta muokkautuvat ja täydentyvät. Sen sijaan tässä tutkimuksessa olen ottanut vain yhden näytteen, jonka valossa olen kokonaisuutta tarkastellut. On ymmärrettävää, että tulkinnat yhden kuvan perusteella eivät voi tavoittaa haastateltavien todellista kokemusta. Lisäksi olen kiinnittänyt huomioni lapsuuden ja aikuisuuden kertomusten väliseen suhteeseen, jolloin ajankohtaisten tapahtumien merkitys ei välttämättä tule esiin muista näkökulmista ja elämäntilanteista ajateltuna.

2. Teoreettis- metodologiset lähtökohdat

2.1. Aiemmat tutkimukset

Etsiessäni lapsuuden ja aikuisuuden yhteyttä kartoittavia empiirisiä tutkimuksia tulos ei yllätyksekseni ollutkaan niin laaja kuin oletin. Tähän kysymykseen kohdentuneita empiirisiä tutkimuksia ei juuri löytynytäkään. Joihinkin tiettyihin elämänongelmiin tai ihmisryhmiin fokusoitua tietoa on saatavilla. Kuitenkin teoriaperinne, jossa tätä kysymystä on selvitelty, on laaja. Esittelen tässä tutkimukseni kannalta tärkeitä näkökulmia tutkimus- ja teoriajoukosta, jotka liittyvät lapsuuskokemusten ja aikuisuuden elämän yhteyksien tutkimukseen.

Aikuisuuden ja lapsuuden yhteyttä käsittelevät teorit löytyvät vauvan varhaisen kehityksen ja varhaisen vuorovaikutuksen tutkimuksen piiristä sekä psykoterapiaa koskevien teorioiden piiristä. *Psykiatriassa* on ensin kiinnostuttu lapsuuden ja aikuisuuden yhteydestä, koska on ollut tarve selvittää mielenterveyden ja lapsuuskokemusten yhteyttä (Veijola, 1996, 14 ref. Alanen 1993). Vallitseva käsitys ihmisen kehityksestä ja lapsuuskokemusten merkityksestä vaikuttaa siihen, miten hoitokäytännöissä, terapioissa ja kasvatuksessa lähestytään nykyisen elämän kysymyksiä, ongelmia ja arkisia käytäntöjä. Juha Veijolan (1996) luokittelun mukaan psykiatriassa aikuisuuden mielenterveyden ja lapsuuskokemusten yhteyttä on selitetty *psykodynaamisella mallilla*, *geneettis-biologisella mallilla* sekä *sosiaalipsykiatrisella selitysmallilla* (Veijola, 1996, 15 ref. Alanen 1993). Geneettis-biologisessa tutkimuksessa pyritään selvittämään perimän osuutta mielenterveyshäiriöissä. Sosiaalipsykiatrisessa näkökulmassa tutkitaan empiiristen ja kvantitatiivisten tutkimusten avulla mielenterveyshäiriöiden esiintyvyyttä ja siihen yhteydessä olevia lapsuuden sosiaalisia teki-

jöitä. Lisäksi tutkitaan, mikä merkitys lapsuuden kokemuksilla ja mikä aikuisuuden kokemuksilla on mielenterveyteen (Veijola, 1996, 17 ref. Rutter 1985). On myös selvitetty mielenterveyttä suojaavia ja vaarantavia tekijöitä (Veijola 1996, 16-18).

Sosiaalipsykiatriassa empiirisiä tutkimuksia on tehnyt mm. Juha Veijola (1996), joka on väitöskirjassaan ”Aikuisiän mielenterveys ja lapsuuden kokemukset” selvittellyt aikuisuuden mielenterveyttä lapsuuskodin ihmissuhteiden ja kodin ilmapiirin avulla. Veijolan mukaan voidaan sanoa, että useat lapsuuden kokemukset ovat yhteydessä aikuisiän mielenterveyteen ja se häiriöihin. Lapsuuden tekijät eivät yksiselitteisesti ennustaneet hyvää mielenterveyttä tai sen häiriöitä, mutta tekijöitä voidaan sanoa joko mielenterveyttä tukeviksi tai vaarantaviksi. Lapsuuden kodin ilmapiiri, lapsuuden psyykinen hyvinvointi sekä vanhemman mielenterveys olivat selvimmin yhteydessä hyvään mielenterveyteen. Lisäksi hyvään mielenterveyteen olivat yhteydessä kaikki lapsuuden hyvät ihmissuhteet, kuten äiti- ja isäsuhde, suhde sisaruksiin, runsas ystävien määrä ja myös hoitajan hyvä tai kohtalainen sosiaalinen asema. Mm. vanhemman alkoholismi oli yhteydessä lapsen alkoholinkäyttöön aikuisena. Veijolan mukaan iän karttuessa yhteys lapsuuden tapahtumiin vähentyy. (Veijola 1996, 162-3.)

Lastenpsykiatriassa tutkimusta ovat tehneet mm. Tuula Tamminen ja Kaija Puura, jotka ovat kirjoittaneet mm. varhaisen vuorovaikutuksen ja aivojen toiminnallisen kehityksen yhteydestä sekä lapsen masennuksesta. Tuula Tamminen (1990) on väitöskirjassaan tutkinut varhaista vuorovaikutusta ja imetystä äidin masennuksen yhteydessä. Kaija Puura (1998) on puolestaan väitöskirjassaan tutkinut mielenterveyshäiriöiden yleisyyttä ja tyyppiä sekä lasten ja vanhempien välisen kertomuksen eroja lasten psyykkisistä häiriöistä.

Tutkimukseni kannalta *psykoanalyttinen* orientaatio on merkittävin näkökulma lapsuuskokemusten ja aikuisuuden yhteyden tarkastelemiseksi. Psykoanalyttisessa lähtökohdassa ajatellaan, että ihminen on historiallinen olento. Yksilön psykologia on yhteydessä aikaisempiin elämän tapahtumiin ja subjektiivisiin kokemuksiin sekä tulkintoihin niistä. Erityisesti ihmisyyksilön varhaisia vaiheita pidetään psyykkiselle kasvulle ja kehitykselle tärkeinä. Psykoanalyttinen liike on syntynyt Sveitsissä Sigmund Freudin, Carl Jungin ja ns. Dasein-analyttikkojen perustamasta seurasta vuonna 1902 (Eskola & Järventie 2001, 37). Nykyisin psykoanalyttinen teoria tarkoittaa joukkoa teorioita, joille on yhteistä psykoanalyttinen orientaatio. Se lähtee liikkeelle yksilön subjektiivisesta kokemuksesta ja ottaa huomioon myös tiedostamattomat tajunnan liikkeet. Keski-Luopa jakaa psykoanalyttiset teoriat viettipsykologisiin, egopsykologisiin ja objektisuhdeteorioihin sillä perus-

teella, mistä näkökulmasta ne ihmisen sisäistä maailmaa katsovat (Keski-Luopa 2001, 264 ref. Pine, 1985). Teoriat eivät ole keskenään ristiriitaisia, vaikka saattavatkin esittää ristiriitaisilta tuntuvia kantoja kuvatessaan eri puolilta ihmisen sisäistä kokemusta. (Keski-Luopa, 2001, 265.)

Viettipsykologiset ja egopsykologiset teoriat tutkivat yksilön intrapsyykkistä maailmaa ja psyyken sisäisiä rakenteita. Edellisen keskeisin edustaja on Sigmund Freud psykoseksuaalisella teoriallaan. Egopsykologia puolestaan kehittyi Anna Freudin ja Nikolai Hartmanin työn pohjalta. Myös Otto Kernberg kuuluu egopsykologeihin. (vrt. Keski-Luopa, 2001, 266.) Ns. self-psykologia voidaan lukea omaksi suuntaukseksi joko egopsykologeihin tai Keski-Luovan (2001, 266-267) mukaan objektisuhdeteorioihin kuuluvaksi. Self-psykologian vaikuttajia ovat mm. Heinz Kohut ja Otto Kernberg. Self-käsite on monipuolistanut psykoanalyttistä näkemystä moniulotteisen minuuden omaavana sosiaalisena toimijana. Vuorovaikutuksen rinnalle tulivat tärkeinä myös kognitiiviset prosessit ja tietoisien toiminnan korostaminen tiedostamattomien ohella, erityisesti John Bowlbyn ja Daniel Sternin työn kautta. (Eskola & Järventie 2001, 57-59.) Sternin teoria voidaan lukea myös objektisuhdeteorioihin kuuluvaksi (Keski-Luopa 2001, 267).

Objektisuhdeteoriassa siirryttiin viettien painotuksesta suhteen merkityksen painotukseen. Kiinnostus on intersosiaalisissa suhteissa. Suuntaus syntyi Melanie Kleinin ja W. Ronald Fairbairnin yhteistyön pohjalta. Merkittäviä objektisuhdeteoreetikkoja ovat Donald Winnicott ja Winfred Bion. Winnicott toi mm. potentiaalisen tilan¹ käsitteen kuvaamaan vuorovaikutuksessa syntyvää sosiaalista tilaa. (Eskola & Järventie 2001, 57-59.) Nykyisin objektisuhdeteoriat ovat valtavirtaus psykoanalyttisen teorian muodostuksen sisällä (Keski-Luopa 2001, 267). Objektisuhdeteorioita yhdistää kolme keskeistä teoreettista oletusta. Ensinnäkin ajatellaan, että ihmisen psyykkisen toiminnan motiivi on pyrkimys sosiaalisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen. Toiseksi ajatellaan, että psyykkiset rakenteet ovat varhaisten sosiaalisten suhteiden sisäistyneitä representaatioita eli sisäisiä objektisuhteita. Ollaan kiinnostuneita varhaisista sosiaalisista suhteista ja sisäistyneiden objektisuhteiden ilmenemisestä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Eskola & Järventie 2001, 58.) Uusimpia objektisuhdeteorian kehittäjiä ovat mm. Thomas Ogden, Leon Grinbergin ja Christopher Bollas (Keski-Luopa 2001, 269). Nykyisin oman erityisen psykoanalyttisen linjansa muodostaa lähinnä viettipsykogisiin teorioihin kuuluva ranskalainen psykoanalyysi, jonka perustajan Jacques Lacanin lisäksi tärkeitä teoreetikkoja ovat Julia Kristeva, Janine Chassequet-Smirgelin ja Joyce McDougall, jolta olen ottanut tutkimukseeni metaforan mielen käsikirjoituksesta. (Eskola & Järventie 2001, 57-59.)

¹ Ks. potentiaalinen tila, sivu 75.

Psykodynaamisesta näkökulmasta lapsuuskokemuksia voidaan lähestyä yksilödynaamisesti tai perhedynaamisesti. Edellisessä ollaan perinteisesti oltu kiinnostuneita lapsuuden traumakokemuksista ja psykoseksuaalisen kehityksen vaiheista, joiden nähdään heijastuvan myöhempiin mielenterveyden häiriöihin. (Veijola, 1996, 16.) Perhedynaamisessa näkökulmassa puolestaan ajatellaan, että ihmisellä on taipumus toistaa lapsuuskodin ihmissuhteita myöhemmässä omassa elämässä. Perhettä tarkastellaan kokonaisuutena ja perheen psyykkinen ilmapiiri on tärkeää lapsen kehitykselle ja ilmentää perheen keskinäisiä suhteita (Veijola, 1996, 17 ref. Stierlin 1979). Murray Bowen on yhdistänyt psykodynaamista ja systeemistä teoriaa ja esittänyt sukupolvilta toisille siirtyviä emotionaalisia systeemejä. Perinteisesti yksilödynaamisissa teorioissa on korostettu, että varhaislapsuudessa koetut erot vanhemmista voivat olla traumaattisia (Veijola, 1996, 16 ref. Tähkä 1982). Myöhemmin kehittyneissä psykodynaamisissa teorioissa huomioitiin lisäksi aikuisiässä tapahtuva psyykkinen kehitys sekä korjaavien kokemusten merkitys, kuten Erik H. Eriksonin teoriassa (Veijola, 1996, 16 ref. Erikson 1962). Eriksonin (1996) psykososiaalisen kehityksen teoriaa ja mm. Havighurstin (1972) sosialisatioteoriaa kutsutaan ns. kehitysvaiheteorioiksi (vrt. Pulkkinen 1996, 15). Niissä ajatellaan, että voidakseen onnistuneesti siirtyä edelliseltä tasolta seuraavalle on siihen sisältyvä kehitystehtävä kyettävä ratkaisemaan onnistuneesti. Näin lapsuuden ja aikuisuuden väliin rakentuu jatkuvuus.

Myös trauman käsitteen kautta rakentuu jatkuvuus lapsuuden ja aikuisuuden välille. Viime vuosina psykologiassa on kehittynyt erityinen osa-alue ns. *traumapsykologia*. Psyykkisen trauman käsite on sisältynyt jo Freudin teoriaan ja on ollut pitkään käytössä psykoanalyttisessä tutkimuksessa. (vrt. Saraneva 2006, 25-27; Haaramo & Palonen 2002, 8.) Johan Cullberg (1976) loi psykoanalyttiselta pohjalta ns. kriisiteorian ja esitti, että kun ihminen kohtaa psyykkisen trauman, hänen reagointiinsa vaikuttavat aikaisemmat kokemuksensa. Jos lapsuudessa on koettu psyykkisiä traumoja, voi uusi kriisi nostaa esiin aikaisemmat traumakokemukset. Cullbergin mukaan, mitä neuroottisempi yksilö on, sitä tärkeämpää kriisiauttamisessa on ymmärtää hänen tulkintojaan ja sisäisiä merkityksiään, jotka johtuvat aikaisemmin koetuista ja tulkituista tapahtumista. (Cullberg 1976, 7-11.) Monet traumatutkijat ovat sitä mieltä, että lähes kaikki psyykkinen sairastaminen on traumaperäistä (Schulman, G. 2002, 172).

Traumapsykologiaa edustavan Suokas-Cunliffen (2003) mukaan suurin osa ihmisten vakavasta traumatisoitumisesta tapahtuu perheissä ja että perheen sisäiset traumat vaikuttavat yksilön koko persoonallisuuden kehitykseen. Traumoilla on taipumus jumiuttaa yksilö sille emotionaalille ja

tiedollisen kehityksen tasolle, jolla traumatisoituminen alun perin on tapahtunut. Traumatisoituneet käyttävät samoja selviytymiskeinoja kuin ovat traumatilanteissa käyttäneet. Mitä varhaisemmasta ja kauemmin kestäneestä traumatisoitumisesta on kyse, sitä pidempiaikaisia ongelmia yksilöllä on vihan säätelyssä, ahdistuksen ja seksuaalisten impulssien suhteen. Vaikka uhkaava tilanne on ohi, keho reagoi kuin uhkaava tilanne olisi läsnä. Trauman käsittelyssä tulisi käsitellä koko kehityksen vaurio, jonka traumatisoiva ympäristö on aiheuttanut. Pelkkä tunteiden purkaminen trauma-kokemuksen osalta ei ole riittävää. (vrt. Suokas-Cunliffe 2003, 109.)

Traumapsykologian piirissä on tutkittu lapsena koetun väkivallan ja inestien vaikutuksia aikuisuuden elämään. Näihin liittyy itsen syyllistäminen tapahtumista, joka voidaan kokea helpompana kuin avuttomana uhrina oleminen. Lapsi voi pyrkiä sopeutumaan ja yrittää olla kiltimpi, viisaampi, kauniimpi, jos siten saisi elämänsä siedettävämmäksi. Tähän liittyy usein ajautuminen myöhemmin elämässä hyväksikäyttäviin ja itselle vahingoittaviin suhteisiin. Jos lapsi on kokenut kauhua eikä kukaan ole ottanut häntä todesta, kokemus voi siirtyä kaikkiin muihinkin suhteisiin. Traumatisoiviin perhekulttuureihin liittyy asioiden vähättely ja tämän nähdään liittyvän vanhempien omiin traumoihin, joihin ei olla kunnolla yhteydessä. Vakavasta traumasta selviämässä käytettäviä keinoja ovat itsen vahingoittaminen sekä dissosiaatio, joka tarkoittaa traumaattisen tapahtuman lohkomista pois tietoisuudesta. Dissosiaation avulla yksilö ei ehkä lainkaan ole tietoinen trauman olemassaolosta. Yksilö voi siirtyä itsensä ulkopuolelle ja kokea, ettei mitään ole tapahtunutkaan. Dissosiaatio on häiriö ajatusten, tunteiden ja muistojen integraatiossa. Itsetuhoisuus liittyy voimakkaimmin laiminlyöntiin. Kivun tarkoitus on mm. korvata samojen välittäjäaineiden eritystä, jota läheisessä kontaktissa hoitavan vanhemman kanssa erittyy. (Suokas-Cunliffe 2003, 109, 117-118.)

Traumapsykologian lisäksi psykoanalyttisen teorian pohjalta syntyi toinenkin merkittävä näkökulma, John Bowlbyn luoma *kiintymyssuhdeteoria*. Bowlby pyrki etologian² avulla tieteellistämään psykoanalyttista teoriaa, erityisesti objektisuhdeteorian ajattelua lapsen kehityksestä. (Hautamäki, 2005, 14-15.) Kiintymys tarkoittaa kestävästä tunnesidettä, joka ilmenee pyrkimyksenä saada aikaan ja ylläpitää läheisyyttä tunnekohteeseen. Kiintymyskäyttäytyminen on puolestaan käyttäytymistä, joka edistää läheisyyttä tunnekohteeseen. Bowlbyn mukaansa terve persoonallisuuden kehitys edellyttää, että lapsella on lämmin, läheinen ja jatkuva suhde hoitajaan, jossa molemmat kokevat tyydytystä ja iloa. Bowlby korosti pienen lapsen tarvetta muodostaa pysyviä suhteita toisiin. (Lahikainen 1983, 4-5.) Hänen keskeisin ajatus on, että lapsen kokema äidinriisto ja

² Etologia = psykol. tai eläint., käyttäytymisen vertaileva tai ekologinen tutkimus (Aikio, Vornanen 1991).

äidin rakkauden menetys voivat uhata lapsen kehitystä. Kiintymyssuhde nähdään neurologisesti ylimääräytyvänä, mikä tarkoittaa, että lapsi pystyy kehittämään jonkinlaisen kiintymyssuhteen, vaikka saisi vain vähimmäismäärän ympäristön tukea ja sen virikkeitä. Ihmislapsen eloonjääminen ja sosialisatio edellyttää pitkäaikaista kiinnittymistä hoivaavaan aikuiseen. Lapsi käyttää äitiä turvallisena pesänä. Tämän mahdollistuminen on edellytys sille, että hän voi vapaasti tutkia ympäristöä. Jo pelkkä ajatus kiintymyssuhteen katkeamisesta aiheuttaa ahdistusta. (Hautamäki, 2005, 13-24.) Kiintymyssuhdeteoria kuvaa sisäisten representaatioiden kehitystä.

Bowlbyn teorian pohjalta Mary Ainsworth kehitti ns. vierastilanne tutkimusmenetelmän ja Mary Main menetelmän (AAI)³, jolla voidaan määrittää yksilön kiintymystyyli. Kiintymyssuhdetyyleillä tarkoitetaan lapsen strategiaa, jolla hän erilaisissa tilanteissa löytää tasapainon turvallisuuden tunteen säätelyn ja ympäristön tutkimisen välille. Lapsen kiinnittymisen tyyli rakentuu vähitellen hoivaa tarjoavien aikuisten käyttäytymisestä sisäistetyistä työhypoteeseista, jotka sisältävät edustuksen mielessä omasta itsestä, kiintymyksen kohteesta sekä suhteeseen liittyvästä tunteesta ja intensiteetistä. Ainsworth (1978) kuvaa kolme erilaista kiintymystyyliä, joita ovat luottavaisesti kiinnittyneet, turvattomasti - välttelevästi kiinnittyneet sekä turvattomasti - ristiriitaisesti/vastahakoisesti kiinnittyneet. Main & Goldwyn (1984) ovat puolestaan esittäneet aikuisen kiintymyssuhdetyylien luokittelun, joita ovat turvallinen kiinnittyminen, välttelevä kiinnittyminen sekä lapsuuden kokemuksiin takertuva kiinnittyminen. (Hautamäki, 2005, 35-45.)

Suomessakin vaikuttanut Patricia Crittenden on soveltanut kiintymyssuhdetutkimusmenetelmää epätavallisiin populaatioihin. (Hautamäki 2005, 16.) Suomessa kiintymyssuhdeteoreettista tutkimusta ovat tehneet mm. Airi Hautamäki ja Mirjam Kalland. Edellisen tutkimusprojekti koskee kiintymyssuhteiden siirtymistä sukupolvelta toiselle erilaisissa kasvuympäristöissä. Jälkimmäinen puolestaan tutkii vanhemmuuden ja kiintymystyylin siirtymistä sukupolvelta toiselle huostaanotetun lapsen biologisessa perheessä ja sijaisperheessä. Myös Jari Sinkkonen ja Tuula Tamminen ovat hyödyntäneet kiintymyssuhdeteoriaa tutkimuksissaan ja julkaisuissaan. (vrt. Sinkkonen & Kalland 2005, 12.) Erja Rusanen on tutkinut mm. lasten päivähoitoon liittyviä kysymyksiä ja Tiina Kirmanen puolestaan on tutkinut lasten pelkoja ja niiden hallintaa.

Kiintymyssuhdeteorian piirissä tehtyjen tutkimusten mukaan on olemassa viitteitä siitä, että äidin kiintymystyyllillä ja lapsen äitiin kehittämällä kiintymyksellä on vastaavutensa. Tästä ovat raportoineet mm. Fonagy ym. (1991) sekä Van Ijzendoorn (1995), jonka mukaan äitien ja lasten kiinty-

³ AAI = Adult Attachment interview

myssuhdetyylin vastaavuus olisi noin 75% :n luokkaa. Kiintymyssuhdetyylin on todettu siirtyneen myös kolmessa sukupolvessa äidinäidiltä lapsenlapsen, jolloin tyyliin siirtyminen on ollut noin 65%:n luokkaa (Hautamäki, 2005, 49 ref. Benoit & Barker 1994). Kiintymyssuhdetyylin siirtymiseen liittyvät tutkimukset pätevät normaalipopulaatioissa länsimaissa. Alemmissa sosiaaliluokissa ja a-tyyppisissä populaatioissa, joissa esiintyy enemmän lasten kaltoinkohtelua, kiintymyssuhdetyylin siirtyminen on vähäisempää. Näissä esiintyy myös enemmän uudenlaisia kiintymyssuhdetyylejä (Hautamäki, 2005, 49 ref. Crittenden 1988, 1999). Jos vanhemmat ovat esimerkiksi väkivallalla uhkaavia, voi lapsesta tulla joko pakonomaisesti alistuva tai pakonomaisen hoidettava, jolla lapsi lähinnä pyrkii varmistamaan omaa turvallisuuttaan ja selviämään hengissä. (Hautamäki, 2005, 49-50.)

Bowlbyn ajattelussa yksilön varhaisvaiheella on suuri merkitys ihmisen kehitykselle. Hän tuo esiin myös kehityksellisten polkujen käsitteen, jossa nähdään kehityksellisiä risteyskohtia tai sensitiivisiä vaiheita, jolloin kehityksen suunta voi muuttua. Ympäristö luo puitteet polun valinnalle, mutta ei yksiselitteisesti määrää sitä. Yksilöllä on useita mahdollisia lähekkäin kulkevia polkuja valittavanaan. Kehityksen edetessä polku voi haaroittua ja joidenkin ehtojen vallitessa yksilö voi siirtyä toiselle polulle. Siirtymän mahdollistavia tekijöitä voivat olla uusien kehitystehtävien tuomat vaatimukset tai yksilölle kehittyneet uudet valmiudet. Kehityksellisen polun jatkuvuus samalla radalla on todennäköistä, mutta ei varmaa. Muutosten mahdollisuuksia tuovat olosuhteiden muutokset ja yksilössä tapahtuvat muutokset. Tällöin yksilö kykenee olosuhteisiin sopivalla tavalla päivittämään kiinnittymistapaansa liittyviä oletuksia. Lapsen elämässä tällaisia muutoksia voivat olla muutto, uuden sisaruksen syntyminen, vanhempien avioero jne. Aikuisen elämässä luotettava ystävä tai terapeutti voi toimia tarvittavana olosuhdemuutoksena. Kehitystä suojaavien ja vaarantavien tekijöiden suhteellinen määrä vaikuttaa muutoksen mahdollisuuteen ja suuntaan. Näin voimme ymmärtää, miksi kiintymyssuhteen jatkuvuus on todennäköisempää keskivertopopulaatioissa. Näissä elämä on vakaampaa ja olosuhdemuutoksia on keskimääräistä vähemmän (perheolosuhteiden ja ihmissuhteiden jatkuvuus) ja näin lapset pysyvät todennäköisemmin samalla kehityspolulla, jonka jo varhaislapsuudessaan aloittivat. (Hautamäki, 2005, 49-53)

Myös Daniel Stern, jota on kutsuttu post-bowlbylaiseksi tutkijaksi, on esittänyt, että äidin representaatiot omasta äidistä ovat ennustavimpia sille, millainen äiti hän on omille lapsilleen, mutta hän täsmentää ajatusta esittäen, että tosiasiat, kiintymyssuhdekokemukset ja dominoiva teema eivät ole ennustavimpia, vaan kerronnan yhtenevyys, jatkuvuus, johdonmukaisuus, uskottavuus ja emotionaalinen tasapaino (Stern 1998, 37). Kerronnan yhtenevyys liittyy siihen, kuinka hyvin

yksilö tiedostaa tapahtumia, omia ajatuksiaan, tunteitaan ja millä tavoin tapahtumat ovat integroituneet osaksi omaa minuutta ja omaa elämänhistoriaa.

Kiintymyssuhdeteoriaa ja traumateoriaa yhdistämällä on tuotettu empiiristä tietoa lapsuuskokemusten vaikutuksesta aikuisuuteen. Mm. Fonagy varmistui siitä, että lapsille on luonteenomaista reagoida traumaan dissosiaatiolla. Hän havaitsi mm. että lapsilla, joilla ensisijainen hoitaja koetaan samanaikaisesti sekä turvan että pelon lähteenä, esiintyy disorganisoitunutta kiintymystyyliä, joka on yhteydessä myöhempään patologiseen dissosiaatioon (Peterson 2003, 99 ref. Ogawa 1997). Jos lapsella on traumaattisia kokemuksia ja lisäksi disorganisoitunut kiintymyssuhde, dissosiaatiotaipumus ei vähene iän myötä, vaan siitä tulee automatisoitunut ja psykopatologinen muoto dissosiaatiota. (Pettersson 2003, 98-99.) Jaana Haapasalo (2002) on puolestaan tutkinut vankien lapsuuskokemuksia kiintymyssuhdeteoriaa ja traumateoriaa yhdistäen. Hän löysi neljä erilaista vankiryhmää, joiden taustalla oli erilaisia lapsuuden kokemuksia. Väkivaltainen kasvuympäristö oli yhteydessä aggressiivisiin ulospäin suuntaaviin oireisiin ja päihdekeskeisistä oireista kärsivillä vangeilla oli puolestaan ollut taustalla lähinnä laiminlyöntikokemuksia. Niillä vangeilla, joilla oli muita vähemmän käytösongelmia, oli taustassaan ollut vähemmän pahoinpitelyä ja laiminlyöntiä kuin muilla ryhmillä. Moniongelmaisilla vangeilla oli sekä ulos- että sisäänpäin suuntaavia ongelmia. Heillä oli taustassaan kaikkia kaltoinkohtelun muotoja, mutta väkivallan näkemistä ja vanhempien välisiä konflikteja enemmän kuin muilla. Haapasalo korostaa, että tulokset koskevat vankeja, eivät kaikkia ihmisryhmiä.

Kognitiivisen psykologian pohjalta on syntynyt useita kognitiivisia psykoterapioita, joissa otetaan kantaa lapsuuden ja aikuisuuden kokemusten yhteyteen. Taustalla on tietoteoria, eli kysymykset siitä, miten tieto ja tietoisuus rakentuvat mielessämme. Mieleemme rakentaa jatkuvia tietoodustuksia eli representaatioita, jotka ovat tiedon käsittelyn tuloksia. Niitä pidetään psykkisessä tajunnassa edustetun tiedon perusyksikköinä. Representaatiot voivat muodostaa laajempia tietokokonaisuuksia, kuten skeemoja ja yksilöllisiä merkitysorganisaatioita. (Toskala 2006, 53.) Aikaisemmat kokemukset vaikuttavat siihen, millaista tietoa vastaanotetaan ja miten uusi tieto yhdistetään vanhaan tietoon. Kognitiivisissa psykoterapioissa ei perinteisesti ole oltu kiinnostuneita lapsuuskokemuksista, vaan on painotettu nykyhetken tulkintoihin vaikuttamista. Nykyisin *kognitiivis-konstruktivisessa* näkökulmassa kuvaukset minuuden ja representaatioiden rakentumisesta on liitetty mm. Bowlbyn kehitysteorioihin. Ajatellaan, että ihminen jatkuvasti hakee määrityksiä itsestään muiden kautta, samaistuu ja jäljittää tärkeitä ihmisiään. Terapiassa pyritään korjaamaan niitä puutteita, joita kehitys on sisältänyt. (Toskala 2006, 61-62.) Kognitiivis-konstruktivisesta näkökulmasta mm.

Happonen ja Mäntynen (2001) ovat tutkineet sosiaalista fobiaa ja todenneet, että sen ytimenä on mielikuva itsestä, joka ei jonkin ominaisuuden suhteen täytä muiden asettamia kriteerejä. Fobiasta kärsivien lapsuuden kertomuksissa vuorovaikutusta on leimannut vanhemman negatiivinen suhtautuminen johonkin heidän ominaisuuteensa, jolloin heille on muodostunut mentaalisia representaatioita, joiden sisältönä ovat vanhemman lapsen kohdistamat odotukset. Lapsen kokemusmaailmassa hänen on täytynyt olla tietynlainen tullakseen hyväksytyksi.

Lapsuuskokemusten ja aikuisuuden yhteyttä kartoittavien tutkimusten joukkoon voisi lukea myös *kasvatustyylien* yhteyttä lasten kehitykseen ja menestymiseen kuvaavat tutkimukset. Kokemukset vanhempien kasvatustavoista ovat lapsuuden tärkeitä kokemuksia. Autoritaariseen⁴ ja laiminlyövä⁵ kasvatukseen ovat yhteydessä negatiiviset seuraamukset, kuten heikko koulumenestys ja sopeutumattomuus. Sen sijaan myönteisiin seuraamuksiin, kuten hyvään koulumenestykseen, itse-tuntoon ja hyvinvointiin ovat yhteydessä auktoritatiivinen⁶, valvova ja ohjaava, myönteinen kontrolli, vastaanottavuus ja lämmin huolehtivuus. (Aunola ym. 2001, 149 ref. Aunola, 2000; Maccoby & Martin, 1983.) Merja Korhosen psykologian lisensiaattityössä ”Keski-ikäisten naisten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus” (1994) puolestaan kuvataan kasvatuskulttuurissa ja vanhemmuudessa tapahtuneita muutoksia. Vaikka vanhemmuuden tyyli oli ajan muuttuessa tullut keskustelivammaksi, ymmärtävämmäksi ja läheisemmäksi, löytyi kasvatustyyleille nykyaikaiset versiot. Kasvatus kunnolliseksi, rehelliseksi ja työtä tekeväksi kansalaiseksi kulkee punaisena lankana sukupolvelta toiselle. (Korhonen, 1994.) Saara Linnatsalon (2002) väitöskirjassa ”Kasvatuksellinen hyväksyntä ja torjunta kolmessa sukupolvessa” puolestaan nähdään, että käsitykset hyväksynnän ja torjunnan oikeutuksesta siirtyvät samankaltaisina sukupolvelta toiselle. Tätä selittää se, että käyttäytymisen tavat siirtyvät usein arkipäivän tasolla melko samantapaisena sukupolvelta toiseen. Sen sijaan puhe hyväksynnän ja torjunnan kasvatuksellisista vaikutuksista sisältävät enemmän eroavaisuuksia sukupolvien kesken. Tässä nähdään selittävänä tekijänä yhteiskunnallisen ajan aatevirtaukset ja yhteiskunnallinen kasvatusilmapiiri, joka siirtyy helpommin abstraktimpaan ajatteluun kuin arkiseen toimintaan. (Linnatsalo 2002.)

Tutkimuskatsuksen perusteella voin olettaa, että lapsuuden ja aikuisuuden kokemuksilla on yhteys. Kiintymystyyli näyttävät usein siirtyvän sukupolvelta toiselle. Traumakokemukset tuottavat

⁴ *Autoritaarinen* kasvatustyyli tarkoittaa kontrolloivuutta ilman vastaanottavuutta.

⁵ *Laiminlyövä* vanhemmat eivät ole kontrolloivia eivätkä myöskään vastaanottavia. *Sallivat* vanhemmat ovat vastaanottavia, mutta eivät kontrolloivia.

⁶ *Auktoritatiivinen* kasvatustyyli tarkoittaa vanhempia, jotka ovat vastaanottavia sekä kontrolloivia. (Aunola ym. 2001, 148.)

dissosiaatiokokemuksia ja voivat aiheuttaa kehityksellisiä estymiä. Kehityksellisen polun jatkuvuus on todennäköistä, jollei sellaisia olosuhdemuutoksia tapahdu, jotka voisivat muuttaa polun suunnan. Vanhempien kasvatustyyli on yhteydessä lapsen menestymiseen ja vanhemmuuden tyylin keskeinen idea siirtyy sukupolvelta toiselle. Lapsuuskokemuksissa sisäistetyt representaatiot näyttävät konsturoivan tulevan elämän tapahtumia ja kerrontaa. Yksilön kertomuksen yhtenevyys ja jatkuvuus ennakoivana tekijänä omalle vanhemmuudelle viittaa mahdollisuuteen tiedostaa tapahtumien merkitystä ja kykyyn integroida kokemuksia osaksi omaa minuutta ja elämän historiaa. Tutkimustehtäväni näyttää mielekkäältä ja yhtenevältä aikaisempien tutkimusten kanssa.

2.2. Kokemusten tutkimus

Tutkimustehtäväni lapsuuden kokemusten ja aikuisuuden elämän kokemusten ja kertomuksen yhteydestä liikkuu kokemuksen tutkimisen alueella. Kokemusta voidaan tutkia fenomenologisesti tai tarinallisesti. Fenomenologiassa ajatellaan, että kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto. Eläminen on kehollista toimintaa, havainnointia ja koetun ymmärtävää jäsentämistä. Kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa eikä ihmistä voida ymmärtää irrallaan suhteesta oman elämänsä todellisuuteen. Kokemus muotoutuu merkityksen mukaan. (Laine 2001, 26-27.) Narratiivisesti tutkittaessa ajatellaan, että kokemus on tarinallisesti jäsentynyt (Hyvärinen 2004). Kokemuksia voidaan tutkia kulttuurisella tasolla tai voidaan tutkia yksilöllisiä kokemuksia vaikkapa suhteessa joihinkin teemoihin. Voidaan tutkia myös kokemusta itseään.

Kokemuksen itsensä tutkimuksessa on kyse representaatioiden tutkimuksesta. Representaatio tarkoittaa edustusta (Aikio, Vornanen 1991, 525), yksilön mielessä olevaa kuvaa, mielikuvaa jostain asiasta. Serge Moscovicia pidetään sosiaalisten representaatioiden tutkimuksen uranuurtajana. Hän oli kiinnostunut siitä, mikä mielikuvissamme ja käsityksissämme on yhteisesti jaettua. (Pirttilä-Backman & Helkama 2001, 259, 265.) Sisäisten representaatioiden tutkimuksesta kiinnostuttiin kehityspsykologiassa ja psykoanalyttisessa tutkimuksessa. Se on ”yritystä ymmärtää subjektiivisen kokemuksen fenomenologiaa”. (Bennet ym. 1994, 337.)

Daniel Stern on jatkanut psykoanalyttikko Selma Fraibergin (1980) aloittamaa sisäisten representaatioiden tutkimusta. Fraiberg esitti, että lapsen läheisyys herättää vanhemmassa esiin muistoja ja assosiaatioita, joita ei tavallisessa menneitä muistelevassa kertomuksessa tuoteta. Tällaisia ovat esimerkiksi äidin mielessä hetki hetkeltä heräävät ajatukset, tunteet ja muistot, kun hän katsoo lapsen leikkimistä. Nämä aktivoituneet kokemukset voivat määritellä vanhemman käytöstä. Daniel Stern pyrki yhdistämään psykoanalyttista ja kehityspsykologista tutkimusta

kuvatakseni Fraibergin esiin nostamaa vanhempien subjektiivista kokemusta. Hän kehitti mikroanalyttisen tekniikan⁷ yrittäessään representoida sisäisen kokemuksen ilmenemistä. (Bennet ym. 1994, 337-338.) Stern osoitti, että vanhempien vuorovaikutus operoi sekä todellisen vuorovaikutuksen tasolla että representaatioiden tasolla ja että teot voivat laukaista mentaalaisia tapahtumia. Haastatteluissa oli assosioitunut runsaasti ajatuksia, fantasioita, muistoja ja keskusteluita. Stern osoitti, että kertomuksissa esiintyi joku keskeinen teema, joka organisoii hetkeä. Teema oli kertojalle hyvin tärkeä ja esiin nousseen teeman seuraaminen on kliinisessä terapiassa tärkeää, mutta Sternin tekemän hetken tutkimuksen kannalta, assosiaatioiden seuraaminen pidemmälle ei ole tarpeen. (Stern 1995, 49-50.)

Tutkimuksessani Sternin työn pohjalta oletan, että menneisyyden kokemuksilla on yhteys nykyisyyden kokemukseen. En kuitenkaan Sternin tavoin pyri hetki hetkeltä kuvaamaan representaatioiden ja nykyhetken yhteyttä, vaan tutkin kokonaisista kertomuksista tai ns. yleistyneistä representaatioista ihmisen elämästä vanhemmuuden ja perheen kontekstissa (Aalto 1991, 26-28; Stern 2005, 95-97). Kysyn, millä tavoin menneisyyden kokemuksen merkitys näyttäytyy ihmisen kokonaisessa elämän kulussa, sillä Stern ym. (1994) ovat todistaneet, että vuorovaikutuksessa aktivoitunut skeema voi ilmentyä kaikilla organisaation tasoilla, joita ovat vuorovaikutuskäytös, elämäkerralliset narratiivit, fantasiat, muistot, käsikirjoitukset ja käytännöt (Stern 1998, 56).

2.3. Tarinallinen tutkimus

Tutkimukseni lähtökohdat ovat konstruktivistiset, sillä näen, että tieto ja siten myös yksilön kertomus ovat sosiaalisesti konstruoituja. Tarinoilla on olemassa aina myös kilpailevia tulkintoja (Rimmon-Kenan 2006, 15.) Tutkimuksessani ajattelen, että haastateltavani kertovat ajatuksistaan, jotka ilmentävät elämän tapahtumiin liittyviä kokemuksia ja niihin liittyviä yksilöllisiä merkityksiä. Ajattelen, että kokemukset liittyvät tarinoihin (Hyvärinen 2007, 135). Tarinat ovat kokemusten rakennelmia,

⁷ *Mikroanalyttisella tekniikalla* kuvataan subjektiivista kokemusta. Narratiivista menetelmää ei tekniikan syntymisen aikoihin vielä ollut. Tekniikassa on tarkoitus tutkia representaatioiden ja käytöksen välistä yhteyttä. Kuvataan hetki hetkeltä eletty kokemus ja siihen liittyvä representaatioiden tila hetken alkaessa, kuluessa ja päättyessä. Lähdetään liikkeelle jostain juuri äsken koetusta hetkestä (emergent moment). Kysytään hetkittäin, mitä tunsit, ajattelit ja teit sekä kartoitetaan ruumiillinen orientaatio (asento, liikkeet). Tarkoitus on rekonstruoida esiin nousevasta aineksesta yhtenäinen kokemus. Hetken kulusta pyritään havainnoimaan ajan kuluessa ne kohdat, jolloin jokin muuttui tai oma asenne muuttui, koska tämä auttaa haastateltavaa jakamaan tapahtuma kohtauksiin. Yleensä kyseessä on vain minuutin mittainen kohtaaminen, josta haastattelussa puhutaan jopa kaksi tuntia. Subjektiivisesti hetkeen liittyvät elementit ovat todennäköisesti tiedostamattomia, mutta tilanteen hahmo kokonaisuutena on tiedostettu. Mikroanalyttinen tekniikka on siis väline tutkia nykyhetkeä. Sternin mukaan nykyhetken tutkimus on tärkeää psykoterapian kehittämiseksi sillä fenomenologisesti elämme ainoastaan nykyhetkeä. Tekniikka soveltuu esimerkiksi kognitiivisten neurotieteiden käyttöön. Sitä voidaan käyttää haastatteluissa ja havaintomateriaalin erittelyssä. (Stern 2005, introduction; Stern 1998, 49-56.)

osin tietoisia ja osin tiedostamattomia. Tarinallisuus toimii linkkinä kokemuksen ja elämän toiminnallisen puolen toteutumisen välillä. Ajattelen, että kokemus ja niihin liittyvät merkityssuhteet muodostavat ihmisen sisäisen maailman, joka sisältää eri kehitysvaiheissa saavutetut tavat kokea itseä ja toisia. Stern (1998, 32; Aalto1991,10) puhuu itsekokemuksen ja suhteen alueista⁸, jotka muodostuvat jo ensimmäisinä elinvuosina ja jäävät osaksi ihmisen kokemuksesta koko elämän ajaksi.

Hännisen (2003,15) mukaan tarinallinen eli narratiivinen tutkimus viittaa sellaiseen psykologiseen tai sosiaalitieteelliseen tutkimukseen, jossa tarina nähdään jollain tavoin keskeisenä ajattelun ja elämän jäsentämisen muotona. Tarinan käsitteestä on esitetty erilaisia tulkintoja, mutta yksimielisiä ollaan siitä, että ihmiselle on tyypillistä nähdä, elää ja kokea elämää tarinoina (Hyvärinen 2006b, 6). Aluksi aristotelisen käsityksen mukaan katsottiin, että tarinaan liittyy tapahtumien perättäisyys sekä selvästi erotettavissa oleva alku, keskikohta ja loppu. (vrt. Hyvärinen 2006c, 37.) Mm. Rimmon-Kenanin mukaan riittää, jos kertomukseen liittyy jokin ajallinen muutos ja että lisäksi on jokin kertoja tai kertova instanssi. (Hyvärinen (2007, 127 ref. Rimmon-Kenan, 2006.) Tässä tutkimuksessa Rimmon-Kenanin esittämät minimikriteerit täyttyvät. Tarinan sijaan käytän tekstissäni pääasiallisesti teoreettisesta viitekehyksestäni nousevia käsitteitä, jolloin puhun *käsikirjoituksesta* tai *näytelmästä*. Tarina tai käsikirjoitus on työssäni enemmän metafora kuin tarkka käsite (vrt. Hyvärinen 2006b, 6). Hyödynnän työssäni Hännisen *tarinallisen kiertokulun teoriaa*, jossa tarinan olomuotoja ovat kertomus, sisäinen tarina ja draama, jotka ovat keskinäisissä suhteissa ja myös yhteydessä ulkopuoliseen todellisuuteen, tilanteeseen. Situaatio tarkoittaa sosiaalis-materiaalista ja diskursiivista todellisuutta, johon ihminen on suhteessa. (Hänninen 2003, 20).

Kerronnan käsite viittaa yleensä tarinan esitykseen. Kertomus on tarinasta kerrottu tulkinta eli samasta tarinasta voidaan esittää useita erilaisia kertomuksia (Hyvärinen 2007, 129; Hänninen 2003, 19-22). Kertomuksella on yleisö eli joku kertoo jollekin jotain, mutta kaikkea arkipuhetta ei pidetä kertomuksina. Esimerkiksi faktojen kertomista ei pidetä kertomuksina, sillä kertomusten katsotaan sisältävän arviointia ja tulkintaa. Voidaan ajatella, että asioiden näkeminen, kokeminen (havaitsemisen, tuntemisen ja pohtimisen mielessä) ja sanominen ovat tapahtumien arviointia, mutta eivät vain sitä, vaan voivat myös olla tärkeä osa tapahtumaa itseään. Monika Fludernikin (1996) mukaan kokemuksellisuus on koko narratiivisuuden ydin. Tutkimuksessani ajattelen, että kerrottavaksi valikoituvat asiat ja tapahtumat ovat haastateltavien omaa tulkintaa. (vrt. Hyvärinen, 2006, 4, 10; Hyvärinen 2007, 134-135.)

⁸ Ks. itsekokemuksen alueet, sivu 18.

Toinen Hännisen esittämä tarinan olomuoto on sisäinen tarina. Sisäinen tarina viittaa ”kokemuksen tarinalliseen jäsentymiseen, siihen kertomukseen, jota kerromme itsellemme” (Hyvärinen 2004. ref. Hänninen 2004, 70). Ihminen mielessään tulkitsee elämänsä tapahtumia ja tilanteiden tarjoamia mahdollisuuksia sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla. Sisäinen tarina ilmaistaan ja osittain myös muodostuu kerronnassa ja toiminnassa. (Hänninen 2003, 21-22.) Sisäinen tarina ei kuitenkaan ole täysin tietoinen eikä yhtenäinen (Hyvärinen 2004).

Kolmas tarinan muoto on draama, joka viittaa toteutuvaan elämään. Se on toiminnallinen prosessi, jossa sisäinen tarina pyrkii toteutumaan. Sisäinen tarina ohjaa ihmisen toimintaa elämän draamassa. Hännisen mukaan ”sisäinen tarina vaatii mahdollisuutta todellistua toimintana ja tulla sosiaalisesti jaetuksi kertomuksena” (esityksenä). Kuitenkin Hännisen mukaan ihmisen elämäntarina on avoin, eikä sitä ole ennalta määrätty geenien tai kasvuolosuhteiden perusteella. (Hänninen 2003, 20, 22, 25.) Tutkimukseni kysymyksen asettelu liittyy juuri tähän Hännisen oletukseen eli missä määrin tai miten kasvuolosuhteet kokemuksiin näyttäytyvät myöhemmässä tarinan kulussa.

Edellä esitetyt tarinallisuuden eri puolet ovat kukin ankkuroituneet todellisuuden tiettyyn puoleen. Sisäinen tarina on ankkuroitunut kokemukseen. Tarinan on siis tunnettava omalta. Kerronta puolestaan on sosiaalinen teko ja sen tehtävänä on kertoa draaman tapahtumista ja sisäisestä tarinasta. Hännisen mukaan kertomukset eivät vain heijastele elämää, vaan jäsentävät edelleen ja rikastavat elämän merkityksiä ja muovaavat draaman kulkua. Tämä johtuu sosiaalisista vaikutuksista, palautteesta. Draama puolestaan on kiinnittynyt tilanteiden realiteetteihin. (Hänninen 2003, 25, 131).

Psykologiassa ns. protonarratiiviset teoriat sisällyttävät sisäiset tapahtumat narratiiveihin, jolloin esimerkiksi rakastuminen, ajatteleminen ja epäroiminen ovat narratiiveja (Rimmon-Kenan 2006, 14). Sternin (1995, 49) mukaan pienet hetket sisältävät muutoksia ajan kuluessa, kun huomioidaan yksityiskohtaisesti, mitä kaikkea hetken kuluessa tapahtuu, mitä nähtiin, kuultiin, ajateltiin, tunnettiin ja tehtiin ja muuttuiko asenne tai positio ajan kuluessa. Kokemus tallentuu jo lapsena episodisen muistin kehittyessä protonarratiivien muotoon, joka sisältää jonkin ajan kuluessa muutoksen tunnekokemuksessa ja niiden vaihtelevien tunteiden tavoitteissa. (Stern 1995, 82-90.) Kokemus sinänsä voi siis olla luonteeltaan narratiivista, vaikka siitä ei juonta aina tietoisesti voitaisi löytää.

Tutkimuksessani ajattelen, että haastattelut ovat kerrontaa ja ne sisältävät tarinoita haastateltavien elämästä. Kertomus olisi ehkä ollut erilainen toisenlaisessa tilanteessa ja erilaisen haastattelurungon puitteissa, mutta arvelen, että kerrotut ydintapahtumat ja käännekohdat ovat niitä, jotka olisivat joka

tapauksessa tulleet esiin silloin, kun on mahdollisuus kertoa lapsuuden kokemuksista, omasta historiasta. Ajattelen aineistoni sisältävän kerronnallista tulkintaa oman elämän tapahtumista. Se, mitä haastateltavat kertovat omista kokemuksistaan, vaikka ne olisivatkin yksityiskohtia, ovat heidän oman tulkintansa ja valinnansa kautta tulleet kerrottaviksi. Ajattelen, ettei ole sattumanvaraista, mitä muutamaan tuntiin tulee kertoneeksi koko lapsuudestaan ja omasta aikuisuuden elämästään ja vanhemmuudestaan.

Tutkimuksessani sisäisen tarinan ja draaman käsite ovat keskeisiä. Hännisen (2003, 20) mielestä sisäinen tarina on osin piilossa, sillä kaikkea ei kerrota eikä kaikkia suunnitelmia toteuteta. Hännisen konstruktion lisäksi teoreettisen viitekehysten valossa oletan, että sisäinen tarina ja sen yhteydet draamaan eivät aina ole yksilölle tietoisia. Myös Hyvärisen (2006, 23) mielestä elämässä ja kokemisessa on koko ajan elementtejä, jotka karkaavat kertomukselta, koska suuria linjoja voimme hahmottaa kertomuksina, mutta pienet ja yksityiskohtaiset tapahtumat karkaavat kertomuksilta. Kokemus on paljon muutakin kuin kertomusta, eikä kertomus koskaan täysin dominoi kokemusta (Hyvärinen 2007, 131). Myös Stern (1998, 48) esittää, että hetken kokonaishahmo on tiedostettu, mutta hetkeen liittyvät elementit ovat tiedostamattomia. Sternin mukaan kokemuksessa on kyse representaatioiden ja nykyisen kokemuksen välisestä vaihtelusta. Myös psykoanalyttisissa teorioissa ajatellaan, että ihmisen todellisuuskäsitys on rajallinen. Siihen vaikuttavat sellaisetkin asiat, jotka eivät ole tietoisia. Todellisuus tietyllä hetkellä on tilanteen ja historian yhteistä aikaansaannosta, mutta situationaaliset tapahtumat eivät häviä, vaan jättävät jälkensä ihmiseen. Tällä tavoin situationaaliset tapahtumat, vaikka ne ovat häipyneet pois yksilön tietoisuudesta, vaikuttavat häneen jollain tavalla. Tietoisuudesta pois hävinneet tapahtumat ovat yksilölle salaisuuksia. Keski-Luopa kuvaa, että ihmisen kehityksellinen tehtävä on paljastaa omaa itseään koskevat salaisuudet voidakseen nähdä millainen maailma ja oma todellisuus on, jottei hän jäisi menneisyytensä vangiksi. (Keski-Luopa 2001, 270-273).

Huomioni on kiinnitetty mielen sisäisiin prosesseihin sekä elämän draaman tapahtumiin. Sisäisen tarinan käsite laajentuu työssäni tiedostamattoman suuntaan Joyce McDougallilta lainaamani *mielen käsikirjoituksen* puitteissa. Oletukseni on, että sisäinen tarina tai käsikirjoitus pyrkii toteutumaan elämän draamassa. Draaman tutkimus tarkoittaa elämän tutkimusta tutkittavan omasta merkityksenannosta käsin. (Hänninen 2003, 31) Näin tapahtui analyysini ensimmäisissä vaiheissa koostessani haastateltavien elämää kuvaavan ydintarinan heidän omien tulkintojensa pohjalta.

2.4. Mielen kerroksisuus – menneisyyden ja nykyisyyden yhteyden perusta

Lähestyn tutkimustehtävääni siitä teoreettisesta oletuksesta, että ihmisen sisäinen maailma on kerroksittainen ja on muodostunut elämänkulun aikana eri kehitysvaiheissa suhteessa ympäristöön. Sternin (1982, 2005 ja 1998) mukaan ihmissuhteiden perusta on sisäisissä henkisissä rakenteissa, joita kutsutaan representaatioiksi. Representaatiot muodostuvat lapselle vuorovaikutuskokemuksissa toisen kanssa olemisesta. Sternin (1982) mukaan vauvalle muodostunut kiintymyssuhde hoitajaansa on merkki siitä, että vauvalle alkaa vakiintua sisäinen mielikuva hoitajasta, toisesta ihmisestä. Monista kokemuksista koostuvat kokemussyksiköt sisäistetään representaatioiksi ja lopulta lapselle muodostuu täydellisempi kuva toisesta ihmisestä ja toisen kanssa olemisesta. Tällä tavoin on ymmärrettävää ajatella, että sen jälkeen, kun representaatio toisesta ihmisestä on muodostunut, vuorovaikutuksessa on aina mukana myös suhteen menneisyys ja historia, joka vaikuttaa jokaisen uuden vuorovaikutustapahtuman kulkuun. Sternin mukaan menneisyyden ja nykyisyyden välille rakentuu dynaaminen vuorovaikutussuhde, jolloin olemassa olevat representaatiot vaikuttavat nykyhetken kokemuksiin ja päinvastoin. (vrt. Stern 1982, 119-121, 133-135; Stern 1998, 18, 52.)

Stern (2005) on esittänyt teoksessaan ”The Interpersonal World of the Infant”, että ihmisen subjektiivista kokemusta jäsentävä keskeinen periaate on kokemus tai tunne omasta itsestä (sense of self). Tämä itsekokemus kehittyy suhteessa toisiin ihmisiin. Itsekokemuksen kehitystä Stern kuvaa neljävaiheisen mallin avulla, joka perustuu lapsen kokemistavan laadullisiin muutoksiin⁹. Myöhemmissä painoksissa hän on esipuheeseen lisännyt vielä viidennen vaiheen, narratiivisen itsen. Nämä laadullisesti toistaan eroavat vaiheet perustuvat kypsymisen mahdollistamiin uusiin kykyihin ja uuteen käytökseen, jotka alkavat organisoida uudenlaista näkökulmaa itseen. Jokaiseen vaiheeseen liittyy myös oma suhteen alueensa, joilla ihmisten väliset kokemukset operoivat. (Stern 2005, 26-27.) Sternin mukaan nämä itsekokemisen tavat jäävät osaksi ihmisen kokemusta ja suhteita toisiin ihmisiin koko elämän ajaksi. (Aalto 1991, 10.) Stern (2005, 32) puhuukin mieluummin itsekokemuksen ja suhteen alueista kuin kehitysvaiheista. Tämä käsitys itsekokemuksesta on perusta sille, että ihmisen menneisyyden kokemukset jäävät osaksi hänen kokemusmaailmaansa ja sillä tavoin kulkevat mukana myös aikuisuuden ihmissuhteisiin.¹⁰

⁹ Itsekokemuksen tavat (vaiheet):

1. Tunne orastavasta itsestä (0-2kk)
2. Tunne ydinitsestä (2-7/9 kk)
3. Tunne subjektiivisesta itsestä (7/9 – 15 kk)
4. Tunne verbaalisesta itsestä. Myöhemmin hän lisäsi verbaaliseen itseen myös narratiivisen itsen. (Stern 2005.)

¹⁰ Sternin pyrkimys on löytää itsekokemuksen muotoja jokaisella kuvaamallaan itsekokemuksen alueella, joilla voi olla myöhempiä klinisiä seuraamuksia. (Stern 2005, 186)

Sternin (2005) teoria itsekokemuksen alueista ja sen kehityksestä on perusta teorialle representaatioista. Vauvalla on jo alusta asti olemassa muisti, joka on ensin sensorista oppimista ja assosiaatioiden muodostamista, mutta myöhemmin kehittyy episodinen muisti. (Aalto 1991, 13.) Vauvalle muodostuva tapahtumamuisti mahdollistaa erilaisten kokemusten yhdistämisen (Stern 2005, 95). Esimerkiksi imetystilanne on lapselle tyypillinen episodi. Siihen liittyy toimintaa, tunteita sekä havaintoja, joita yhdistävä tekijä on tilanne. Kun tilanne toistuu useita kertoja, lapsi luo siitä abstraktion eli yleistyneen muiston, mikä ei ole tarkka kopio yksittäisestä tapahtumasta vaan ikään kuin imetystilanteen prototyyppi. Episodinen muisti on siis keino jäsentää subjektiivista kokemista (Aalto 1991, 26, 35).

2.5. Sisäiset objektit ja subjektit

Yleistyneet muistot liittyvät objektisuhdeteorian käsitteisiin sisäisistä objekteista ja subjekteista. Stern käyttää objektin sijaan sisäisen kumppani (evoked companion) käsitettä (vrt. Aalto 1991, 35; Stern 2005). Sisäinen kumppani liittyy vuorovaikutusmuistoihin toisen kanssa olemisesta. Tietyn vuorovaikutusrepresentaation ja siihen liittyvän sisäisen kumppanin voi aktivoida esiin jokin yksittäinen tämän hetken tekijä. Esimerkiksi jokin tunne voi muistuttaa aiemmin koetusta. Sisäiset kumppani sisäistyvät osaksi kokemusta niin, että ihminen aikuisenakin viettää suuren osan ajastaan niiden kanssa myös yksin ollessaan (Stern 1985, 116). Nämä mielikuvat ja kumppanit säilyvät mielessä läpi koko elämän, mutta niiden aktiivisuus vaihtelee. Kuitenkin sisäiset kumppanit voivat muuntua ajan ja uusien kokemusten myötä, mutta varhaiset kokemukset ovat luonteeltaan pysyvämpiä kuin myöhäisemmät kokemukset. (Aalto 1991, 35, 37-38.)

Objektisuhdeteorian sisäiset objektit ovat samalla tavalla yksilön tulkitsemia mielikuvia tai ns. representaatioita mielessä jostakin henkilöstä. (Keski-Luopa 2001, 267, Hyrck 2006a, 248-249). Ne muodostuvat suhteessa tärkeimpiin objekteihin eli primaariobjekteihin, jolloin lapsen peruspersoonallisuus muotoutuu. Ne introjisoituvat eli sisäistyvät¹¹ sisäisiksi objekteiksi. Psykkiset rakenteet ovat muodostuneet varhaisten sosiaalisten suhteiden sisäistyneinä representaatioina (Järventie & Eskola, 2001, 58). Lapsen sisäisen tunne-elämän kannalta on keskeisen tärkeää samaistuuhan hän pääasiassa hyviin vai pahoihin objekteihin (Hyrck 2006a, 247). *Hyvästä sisäisestä objektista* muodostuu persoonallisuuden ydin, jonka avulla lapsi selviytyy elämässä (Hyrck 2006a

¹¹ Stern välttää *sisäistämisen* termiä, sillä representaatiot syntyvät ihmisen sisäpuolella, minäkokemuksessa toisten kanssa olemisesta, joten mitään ei ole ulkopuolelta otettu sisään (Leiman 2003, 48 ref. Stern 1995, 81).

248 ref. Klein 1995/1988, 142). Objektien sisäistäminen on koko elämän ajan jatkuva tiedostamaton prosessi, mutta on kuitenkin vahvimillaan elämän alkuaikoina. (vrt. Hyrck 2006a, 247 ref. Hinshelwood 1989, 331-332.) Introjektiossa yksilö omaksuu joitakin ulkoisen objektin ominaisuuksia, jolloin sisäinen objektisuhde muuttuu ja ihminen voi alkaa nähdä itsensä uudessa valossa. Uuden objektin sisäistyessä myös egon rakenne muuttuu. Tämä sama tapahtuu myös rakastumisen kokemuksessa. Rakastettu sisäistetään ja häntä kannetaan omassa mielessä ja hänen kanssaan käydään keskusteluja. (vrt. Hyrck 2006b, 10 ref. Hinshelwood 1994; Hyrck 1995, 52.)

Sisäiset objektit muodostavat esikuvan myöhemmille objektisuhteille. Ihmisellä on taipumus tiedostamattaan olettaa, että muutkin ihmiset ovat sisäisten objektien kaltaisia. Aiempien objektisuhdekokemustemme perusteella suhtaudumme toisiin vaikkapa luottavaisesti, alistuen tai kenties valmistautuneena puolustautumaan. Sisäiset objektit ovat suhteeseen asettumisen taustalla olevia ennako-oletuksina toimivia perusmielikuvia. Koska sisäiset objektit ovat tulkinnan kautta sisäistetty ne eivät aina vastaa todellisuutta. Sisäiset subjektit ovat objektien tavoin mielikuvia tai tiedostamattomia fantasioita itsestä suhteessa toisiin ihmisiin. Objektit ja subjektit ovat sisäisessä maailmassa toistensa vastapareja. (vrt. Keski-Luopa 2001, 267-268, Hyrck 2006a, 10, 251, 248-249.)

Hyvän objektin sisäistäminen liittyy erillistymisprosessiin. Turvallisessa hoivassa, kun lapsella on riittävästi hyvää oloa tuottavia kokemuksia, hän sisäistää objektin osaksi mielen maailmaansa, mikä mahdollistaa irrottautumisen äidistä. (vrt. Hyrck 2006a, 248.) Erillistyminen ja irrottautuminen äidistä auttaa lasta myös siirtymään skitsoparanoidisesta tilasta¹² depressiiviseen positioon¹³. Irrottautumisen aikaan lapsi alkaa myös siirtyä oidipaaliseseen vaiheeseen¹⁴, jolloin hän

¹² Skitsoparanoidinen positio ja depressiivinen positio ovat Melanie Kleinin luomia käsitteitä, joilla hän kuvaa emotionaalisen kehityksen varhaisia vaiheita. Sp. kuvaa varhaisinta vaihetta, kun lapsi sisäistää hyvien kokemusten vallassa hyväksi koetun rinnan ja frustraation hetkellä kohdistaa vihansa siihen, jolloin siitä tulee paha objekti. Hyvästä rinnasta muodostuu egon ydin (Hyrck 1995, 31 ref. Klein 1946). Ilman sisäistettyä hyvää objektia ei psyykkistä hyvinvointia ole olemassa ja sen vuoksi paha eli pettymystä tuottavaa objektia vastaan on suojauduttava. Varhaisessa vaiheessa suojautuminen tapahtuu halkomalla objekti kahtia. Paha voisi lähestyessään hyvää tuhota hyvän objektin ja siksi ne on pidettävä toisistaan erillään. Kuitenkin vauva aina myös jossain määrin frustraatioiden vuoksi sisäistää pahan objektin, johon liittyvät paranoidiset kokemukset pahaksi koettua objektia kohtaan. Skitsoparanoidisessa positiossa vuorottelevat idealisoitu hyvän rinnan tuottama tyydytys sekä siitä irrotettu pahan rinnan tuoma uhanalaisuuden tunne. (Hyrck 1995, 29-33 ref. Klein 1946, 1935.)

¹³ Depressiivinen positio viittaa seuraavaan varhaiseen vaiheeseen (n. ½ vuotiaan), johon siirtyminen merkitsee vauvan mielessä merkittävää muutosta. Hän tajuaa, että hyvä ja paha eivät olekaan erillisiä olentoja vaan yksi ja sama hahmo, äiti. Vauvan ahdistuksen perussävy muuttuu paranoiasta depressiiviseksi, sillä hän syyllistyy kokemastaan pahan rinnan vainoamisesta ja pelkää oman vihansa voimalla tuhonneensa hyvän rinnan. Vauvan keskeiseksi huoleksi tulee hyvän rinnan olemassaolon, objektin turvaaminen (Hyrck 1995, 36, ref. Klein 1935). Depressiivinen positio mahdollistaa ymmärtää, että toinen ihminen on erillinen. Se luo kyvyn uudenlaiseen rakkauteen, jossa keskeistä on kyky huolehtia ja kantaa vastuuta toisista ihmisistä. (Hyrck 1995, 34-36 ref. 1935, 1958, 1940.) Kleinin mukaan ihminen ei voi koskaan täydellisesti irrottautua varhaisista vaiheista ja käyttää vaiheen sijasta mieluummin position käsitettä. Mitä enemmän ihmisellä on kykyä viipyä depressiivisessä positiossa, sitä terveempi hän on psyykkisesti. (Hyrck 1995, 34-36 ref. 1935,

ymmärtää äidin ja isän välillä olevan erityisen keskinäisen suhteen. Jos lapsi voi sietää erillisyyttä, hän voi myös hyväksyä vanhempien välisen suhteen, vaikka itse jääkin siitä ulkopuolelle. (Hyrck 2006b, 11.) Erillisyyshetimitä kuvaan kappaleessa 2.7.

2.6. Mielen teatterit ja käsikirjoitukset

Puhun tutkimuksessani objektisuhteista pääasiassa psykoanalytikko Joyce McDougallin (2003) esittämän metaforan avulla mielen teatterista. Mielen teatteri tarkoittaa sisäistyneitä objektisuhteiden representaatioita ja niihin sisältyviä affekteja (Kernberg 1999, 15). Ne ovat psyykkisen todellisuuden vertauskuva. McDougallin mukaan sisällämme olevat objekti- ja subjektikuvat, eli itsemme puolet ja sisällämme olevat henkilöt, ovat teatterin näyttelijöitä. Niiden esittämät roolit ovat meille tiedostamattomia. Käsikirjoittaja on minä, eli se lapsenomaisen puoli meissä, joka on sisäistynyt silloin, kun lapsina olimme suhteessa aikuisten maailmaan. McDougallin mukaan sisäiset näyttelijämme etsivät lakkaamatta näyttämöä, jolla esittää omaa tragediaansa ja komeediaansa. Sisäinen maailmamme omalla toistuvalla ohjelmistollaan määrää suureksi osaksi sen, mitä meille tapahtuu ulkoisessa maailmassa. (McDougall 2003, 20-21.) *Käsikirjoituksen tai näytelmän* toistumisesta puhuessani viitataan tutkimuksessani aiempien objektisuhdekokemusten konstruoi- vuuteen.

McDougallin mukaan psyykkiset näytelmät voidaan esittää joko omassa mielen tai ruumiin teatterissa (yhteys psykosomatiikkaan) tai ulkoisessa maailmassa, jolloin näyttämöksi voi joskus tulla toisten ihmisten psyyke tai ruumis. McDougallin mukaan kykenemme jopa siirtämään psyykkisiä näytelmiämme näyttämöltä toiselle joutuessamme ylivoimaisen paineen alaisiksi. (McDougall 2003, 21.) Myös Stern (1998, 56) mainitsee, että vuorovaikutuksessa aktivoitunut skeema voi

1958, 1940.) Positiot vaikuttavat ihmisen psyykkisessä kokemuksessa jossain määrin läpi koko elämän (Sitolahti 2006, 116).

¹⁴ Oidipaallinen tilanne on Freudin luoma käsite ja tarkoittaa lapsen kehityksen vaihetta, jossa hän joutuu luopumaan dyadisesta suhteesta äitiin ja havaitsemaan äidin ja isän välisen keskinäisen suhteen, josta hän jää ulkopuolelle. Tyttö luopuu äidistä ja kääntyy isän puoleen ja pyrkii kilpailemaan äidin kanssa isän huomiosta. Poika puolestaan pyrkii kilpailemaan isän kanssa äidin huomiosta. Miten lapsi onnistuu ratkaisemaan oidipaallisen tilanteen vaikuttaa monin tavoin yksilön myöhempään elämään ja on yhteydessä neuroosien syntyyn. Lapsi joutuu luopumaan oidipaallisista objekteista ja osa tästä tapahtuu puolustusmekanismien kuten torjunnan avulla. Oidipaalivaiheen ratkaisuisissa lapselle muodostuu tns. hän sisäistää ympäristön vaatimuksista osaksi persoonallisuuttaan superegon eli yliminän varmistamaan, että vaiheeseen kuuluneet tuskalliset pyrkimykset eivät enää koskaan pääsisi tietoisuuteen tai purkautumisen ulottuville. Näin murha ja inesti pysyvät ihmiselle voimakkaimmin kiellettyinä tekoina. (vrt. Vuorinen 2004, 157-160; Tähkä 1986, 49-52.) Luopuessaan kilpailusta havaitun tappion vuoksi lapsi samaistuu kilpailijavanhempaan ja saa tällä tavoin korvauksen häviölleen kokemalla mahdolliseksi tulla hänen kaltaisekseen. Lapselle muodostuu sisäinen minäihanne. (Vuorinen 2004, 166.)

ilmaantua kaikilla organisaation tasoilla, käytöksessä, elämäkerrallisissa narratiiveissa, fantasiaissa, muistoissa, käsikirjoituksissa ja käytännöissä.

Käsikirjoituksen metaforaa on käyttänyt myös John Byng-Hall (1998, 23). Hän on kirjoittanut *perheen käsikirjoituksista*, joilla tarkoitetaan tapahtumakulkuja, jotka kaikki perheen jäsenet välittömästi ymmärtävät. McDougallin (2003) mielen teatterit ja niihin liittyvät käsikirjoitukset ovat yksilöiden sisäisiin objektisuhteisiin perustuvia, jotka voivat löytää ihmissuhteissa näyttämönsä. Byng-Hall (1998) puolestaan operoi perheen systeemin tasolla, mutta myös hänen ajattelunsa pohjaa yksilön representaatioihin (kiintymyssuhdeteoria ja objektisuhdeteoria). Byng-Hall yhdistää yksilön käsikirjoitukset ihmissuhteiden systeemiin siten, että kukin perheen jäsen omaksuu käsikirjoituksen mieleensä ja ottaa jonkun siihen sisältyvän roolin. Yksilön käsikirjoitus voi toteutua perheen kontekstissa. Syntyy malli siitä, miten tilanteita ratkaistaan jatkossakin. Perheen käsikirjoitusta voidaan ilmaista sekä sisäisellä että ulkoisella perheen draaman tasolla. Juoni antaa merkityksen perheen vuorovaikutukselle ja osoittaa, mihin draama tai tarina johtaa. Byng-Hallin mukaan tästä on usein kyse perheen vuorovaikutustilanteiden sarjassa. Projektiivinen identifikaatio on eräs niistä prosesseista, joka saa aikaan ilmiöitä ja roolien ottamisia perheen kontekstissa. Projektiivisia prosesseja kuvaan myöhemmin sukupolvien välisiä siirtymiä käsittelevässä kappaleessa nro 2.8. (vrt. Byng-Hall 1998, x, 4, 23-25.)

2.7. Eriytymiskehityksen keskeisyys

Hyvän objektin sisäistäminen mahdollistaa eriytymisen eli itsen näkemisen toisesta erillisenä yksilönä. Tutkimuksessani eriytymiskehitys on keskeinen, koska aineistoni tärkeimmäksi teemaksi hahmottui turvattomuus ja siihen liittyvät traumakokemukset, jotka voivat vaarantaa hyvän objektin sisäistämisen ja eriytymisen. (vrt. Hyrck 2006a, 248.) Eriytymis- ja yksilöitymiskehitystä pidetään keskeisenä tärkeänä ihmisen kypsymisen prosessissa. Yleensä ihmiset kasvavat ja elävät perheissä tai ainakin jokaisella on joitakin ihmisiä, jotka ovat hoitaneet häntä. Ihmisen tehtäväksi tulee irrottautua vanhemmistaan ensisijaisina kiintymiskohteina ja siirtyä kohti uusia ihmissuhteita. Kasvamisen ja irrottautuminen mahdollistuu monien pettymysten kautta. Eriytymiskehityksen onnistuminen on tärkeää tulevan oman elämän ja perheen muodostamisen kannalta. (Vuorinen 2004.)

Erillistymis- ja yksilöitymiskehitys tarkoittaa lapsen kehitysvaiheita, jonka tuloksena hän on saavuttanut noin 3-vuotiaana vakiintuneen kokemuksen omasta itsestään eli minuudestaan. Kyse on

ns. psykologisesta syntymästä¹⁵. Symbioosi on lapsen ensimmäinen suhteessa olemisen tapa ensisijaiseen hoitajaan, josta lapsen ymmärretään asteittain eriytyvän. Erillistyminen tarkoittaa niitä lapsen kokemuksia, joilla hän irtautuu symbioottisesta suhteesta. Kyseessä ei ole konkreettinen tai ulkoinen ero vaan psyykinen erillisuus. Yksilöityminen puolestaan tarkoittaa kehitys- ja oppimistapahtumia, joiden ansiosta minän kehitys saa uusia sisältöjä ja selkeytyy. Aluksi lapsi kohtaa pettymysten ja pienuudenkokemusten kautta oman tarvitsevuutensa (erillisyykokemukset) ja jos lapsi samanaikaisesti saa uusia keinoja aktiivisesti olla itsemääräytyvä (yksilöitymiskehitys), hän voi välttää ajautumisen pakonomaiseen tarvitsevuuteen. (Vuorinen 2004, 81, 98, 100.)

Vuorisen (2004) esitys psykologisesta syntymästä seuraa pääpiirteissään Margareth Mahlerin (1949) alun perin esittämää teoriaa erillisyykehityksestä, jota Vuorinen edelleen pitää kattavimpana teoriana. Infancy-tutkijoista osa, mm. Stern, eivät hyväksy teoriaa symbioosista eli sitä, että lapsen luontainen tapa kokea itsensä olisi sulautuminen äitiin. Sternin mukaan lapsi ei tavallaan ole kyvykäs symbioosiin, koska sanoo, että ”sulautuminen on mahdollista vain erillisten ihmisten kesken” (Vuorinen 2004, 92 ref. Stern 1985). Vuorinen osoittaa, kuinka tällä tavoin Sternin kritiikki kääntyy itseään vastaan. Pine (1981, 1986) on myös vastannut Sternin kritiikkiin osoittamalla, että symbioosi on hetkittäisiä kehitysvaiheeseen kuuluvia luonteenomaisia huippukokemuksia, ei jatkuvaa kokemusta. Vuorisen mukaan Sternin teoria ei kuitenkaan lopulta eroa paljon Mahlerin esittämästä teoriasta. Vuorinen esittää, että symbioosioletus voidaan hyväksyä, jos sen pohjalta voidaan selittää, miten vanhempien hoivan kautta lapselle syntyy aktiivinen minä. Hänen mukaansa tämä on mahdollista, jos lapsi kokee, että hän voi vaikuttaa tapahtumiin äidin kautta. Vaikuttamisen aktiivinen kokemus on niin vahva, että vauva kokee äidin olevan hänen määrättävissään. Hän siis kokee äidin aktiviteetin omakseen ja tätä kautta äidin osaksi itseään. (vrt. Vuorinen 2004, 87, 90-93, 140.)

¹⁵ Psykologinen syntymä

0. Esivaiheet: Havahtumisvaihe (n.0-2kk), Symbioosivaihe (n.2 – 4/5 kk)
1. Eriytyminen ja kehominuuden jäsentyminen (8-10kk). Ulkomaailman pelottavuus ja siihen liittyvä vierastaminen
2. Harjoitteluvaihe (- n.15 kk). Liikkuu ympäristössä ja välillä käy tankkaamassa turvallisuutta äidin luona
3. Uudelleen lähentymisvaihe (n. 15 –24 kk). Tulee tietoiseksi, että vanhemmat eivät ole vain lasta varten Etsii keinoja psyykkisen erillisyyden hallitsemiseen (pakonomainen tarvitsevuus tai tarvitsevuuden kieltäminen).
4. Yksilöllisyyden kiinteytymisvaihe (n. 3. vuosi – läpi elämän). Lapsi sisäistää vuorovaikutusmielikuvia suhteessa vanhempaan ja saavuttaa tunnekohteiden pysyvyyden. (Vuorinen 2004, 98-99 ref. Vuorinen 1983b; Mikkonen ym, 1983; Vuorinen ja Tuunala 1994.)

Symbioottiseen kokemukseen kuuluvat ensinnäkin yhteensulautumisen kokemus, joka on perusedellytys sille, että lapselle voi muodostua minä/minus. Tämä perustuu vaikuttamisen kokemukseen ja tunteeseen aktiivisesta itsestä. Lapselle on tärkeintä, että vanhempi reagoi häneen, sillä se tukee vaikuttamisen kokemusta ja tunnetta omien kokemusten hallinnasta. (Vuorinen 2004, 94-95 ref. Mahler 1968.) Toiseksi symbioottiseen kokemukseen kuuluu vauvan kokemus siitä, että hoitaja on hänen halujensa ja toiveidensa välikappale. Tällöin hoitaja toimii hänen ulkoisena minänään eli self-objektina. (Vuorinen 2004, 96 ref. Kohut 1971, 1977). Kolmanneksi symbioottisen kokemukseen kuuluu itseriittoisuuden kokemus. Tämä perustuu siihen, että vauva äidin avulla (äiti self-objektina) kokee olevansa itsemääräytyvä ja samalla on täysin tietämätön tarvitsevuudestaan. Käytännössä tähän liittyvät kaikkivoipaisuuden ja täydellisyyden kokemukset. Neljänneksi lapsella on tunteenomainen varmuus siitä, että äiti on saatavilla ja on vain häntä varten. (Vuorinen 2004, 96-97.)

Sternille (2005, 105) vauvan sosiaaliset vuorovaikutuskokemukset eivät ole sulautumiskokemuksia, vaan yksinkertaisesti kokemusta toisen kanssa olemisesta. Stern esittää, että lapsi kokee yhteyden ja läheisyyden, mutta erillisyyden kokemus säilyy. Kuitenkin myös Sternin mukaan lapsi kokee kaiken kattavasti toisen itseä säätelevänä. (vrt. Aalto 1991, 33; Stern 2005, 101-102.) Subjektiivisen itsen vaiheessa lapsi tajuaa itsensä psyykkisenä olentona ja samalla syntyy käsitys toisesta psyykkisenä olentona (Aalto 1991, 42). Näyttää siltä, että vaikka lapsen kehitysvaiheita selitetään eri tavoin, on kuitenkin niin paljon yhtenevyyttä, että voin myös Sternin kannalta puhua eriytmisestä ja yksilöitymisestä. Mm. Pirjo Lehtovuori (2001, 94) toteaaakin, että jos symbioosi määritellään eri tavoin kuin Mahler on tehnyt ajatellessaan, että lapsi kokee olevansa psyykkisesti yhtä äidin kanssa eikä erota minää ja ei-minää, voidaan olla lähellä Sternin ajattelua. Joka tapauksessa inhimillinen tapa mieltää maailma kehittyä vain yhteydessä toisiin ihmisiin. (Lehtovuori 2001, 94.)

Yksilöitymistä voidaan kutsua omaksi itseksi tulemiseksi. Eriytymisvaiheen aikana äiti muuttuu eriytmättömästä toisesta eriytyneeksi toiseksi. Tämä muutos aiheuttaa sen, että lapsen kiintymys rajautuu yhteen tai kahteen hoitajaan, mutta samalla kiintymyssuhde varmistuu. Jos lapsi joutuu tiedostamaan erillisyytensä liian varhain esimerkiksi sisaruksen syntymän johdosta juuri silloin, kun lapsi on haavoittuvimmillaan, hän ei kestä siihen liittyvää eroahdistusta. Eriytyminen on joka tapauksessa lapselle raskas prosessi, joka kärjistyy erillisyydskriisiksi noin 18-21 kk iässä. Tällöin kognitiivinen kehitys on voimakasta, mutta samalla lapsi on tyytymätön ja kokee ristiriitaisia tunteita hoitajaa kohtaan. Ilmaantuvat kognitiiviset kyvyt ja uudet taidot vievät lasta kohti psyykkisen

erillisyyden tiedostamista. Tiedostaminen käytännössä tarkoittaa sitä, että lapsi joutuu sietämään, että äiti toimii eri tavalla kuin hän odotti ja kuvitteli ja tällaisten pettymysten kautta lapsi on pakotettu uudelleen määrittelemään minänsä rajoja. Isällä on tärkeä rooli auttamassa lasta irrottautumaan äidistä. Jos lapsi saa asteittaisesti kohdata erillisyyden, hän selviää paremmin pettymyksistä ja oppii hallitsemaan ristiriitoja. Erillisyyden myötä lapsi saa uuden kyvyn, pahastumisen, jota hän yrittää peitellä. Hän kykenee loukkaantumaan, ei vain pettymään. Symbioosista irtaantuminen vaatii aktiivista irtisanoutumista entisestä itseystään. Voima tähän luopumiseen saadaan lisääntyvän autonomian tarjoamista lupauksista. (Vuorinen 2004, 96, 100, 104, 110-115, 122.)

Eriytymiskehityksen äärimmäinen epäonnistuminen voi aiheuttaa elämän mittaisia vääristymiä ja voi johtaa sulautumisen tunteeseen ympäristön kanssa, mikä merkitsee psykoottista kokemusta. Sternin kuvaamassa subjektiivisen itsen vaiheessa lapsen ja hoitajan välinen tunteiden yhteen soinnuttaminen ja mielentilojen jakaminen on edellytys sille, että lapsi voi myöhemmin suremisen avulla irrottautua äidistä. (vrt. Lehtovuori 2001, 98 ref. Stern 1992 ja Kristeva 1999.) Erillisyyksilöitymiskehitys luo perustan koko elämälle ja mahdollistaa kehittymisen ja uudistumisen. Psykkinen erillisyys merkitsee laadullisesti uutta tasoa ihmisen toiminnassa. Se tuo mukanaan mahdollisuuden luopua egosentrismistä. Erillisyys tuo mukaan myös uudenlaisen eroahdistuksen, jota eivät voi helpottaa edes äidin läsnäolo ja lohdutus. Elämänkaaren aikana ihminen käy läpi eriytymis- ja yksilöitymissyklejä, kuten nuorena irrottautuessa vanhemmista. Myös seurustelusuhteet voivat palvella näitä tarkoituksia. Erillisyyksprosessi ei koko elämän aikana tule valmiiksi, itse-tunnon ongelmat ovat meillä aina ja eroahdistuskin erilaisine muunnelmineen. (Vuorinen 2004, 115-116, 120, 131.)

2.8. Sukupolvien väliset siirtymät

Edellä esitettyjen ihmisyksilöä koskevien teoreettisten ideoiden lisäksi huomioin perheen suhteiden merkitystä mielen teatterin näyttämönä ja tapahtumapaikkana. Perheessä yksilöiden kehitys ja perheen systeemiin liittyvät ilmiöt kohtaavat. Tarkoitukseni on perehtyä perheen systeemeihin vain sen verran, kun se on tarpeen tämän tutkimusaineiston haastateltavien yksilötason käsikirjoitusten yhteyksien ymmärtämiseksi. Tutkimuksessani haastateltavien sisäinen tarina näyttäytyy elämän draaman kautta niissä konteksteissa, jossa he elävät. Perhe on sekä lapsuuden että aikuisuuden tärkeä konteksti ja sitä tarkastellaan yksilön kertomuksesta käsin. Nojaudun Murray Bowenin (Goldenberg & Goldenberg 1996; Tuhkasaari 2007; Charles 2001, The Bowen Center 2007) esittämiin ajatuksiin sukupolvien välisestä tapahtumisesta ja Kirsti Ijäksen (2005) sukupuumalliin.

Bowenin teorianmuodostus rakentaa siltaa psykodynaamisen lähestymistavan ja systeemisen lähestymistavan välille. Psykodynaamisesta orientaatiosta hän on saanut kiinnostuksen selfin kehitykseen ja sukupolvien välisiin kysymyksiin ja systeemisestä ajattelusta rajoittumisen nykyiseen perheysikköön ja sen tämän hetkiseen vuorovaikutukseen. Bowen oli vakuuttunut siitä, että yksilön emotionaalisilla häiriöillä on yhteys perheen emotionaaliseen systeemiin useamman sukupolven takaa. (Goldenberg & Goldenberg 1996, 165.) Bowenin teoria perustuu kliinisiin havaintoihin ja asiakkaiden omiin kertomuksiin saadun perheterapian vaikuttavuudesta. Charles (2001) on kuitenkin testannut teorian toimivuutta empiiristen tutkimusten avulla. Hän on saanut merkittävää vahvistusta teorian oletuksille perheen ahdistuksen vaikutuksista etäisyydelle ja läheisyydelle sekä fuusion yhteydelle yksilön nykyhetken elämäntilanteelle ja ihmissuhteille. (Charles 2001, 291-292.) Bowen on esittänyt kahdeksan näkökulmaa perheeseen. Ne tukevat edellä esitettyjä teorioita ihmisen mielen kerroksittaisesta rakenteesta, minän eri puolista objektisuhteineen, eriytymiskehityksen keskeisyyttä ja oletusta sukupolvien välillä siirtyvistä ilmiöistä, ja ne tukevat tutkimusnäkökulmaani.

Selfin eriytyminen (Differentiation of Self)

Bowenin mukaan, jotta ihminen voi kypsyä ja self voi tulla esiin, hänen on eriydyttävä omasta kasvuperheestään ja ratkaisemattomista emotionaalisista siteistään, jotka sitovat häntä alkuperäiseen perheeseensä. Bowen puhuu eriytymisen tasosta ja tarkoittaa tällä heijastusta siitä, miten hyvin lapsi kykenee erottamaan älyllisen prosessin ja tunneprosessin. Jos ihmisellä on suuri fuusio tunteiden ja ajatusten välillä, hänen toimintansa on heikentynyt. Bowen ei tarkoita, että ihmisestä voisi tai pitäisi tulla objektiivinen ja ilman tunteita oleva olento, vaan kyse on tunteen ja kognition tasapainosta. (Goldenberg & Goldenberg 1996, 169-172.) Lapsuuden perheestään eriytynyt ihminen saavuttaa emotionaalisen kypsyyden ja itsenäisyyden menettämättä kykyä liittyä toisiin ihmisiin. Hän on varmempi identiteetistään ja on vapaa solmimaan läheisiä ihmissuhteita sekä tavoittelemaan merkityksellisiä tavoitteita ja saavuttamaan menestystä eri elämän alueilla. (Charles 2001, 280-281.) Eriytynyt ihminen kykenee tekemään itsenäisiä arvioita ja päätöksiä ilman emotionaalisen sekaannuksen tilaa. Kukaan ei koskaan saavuta täyttä itsenäisyyden tilaa, vaan erillisyyks on pikemminkin prosessi kuin tila. (Goldenberg & Goldenberg 1996, 169-172.) Bowen puhuu eriytymisen kahdesta tasosta, joita ovat funktionaalinen taso ja perustaso. Edellisellä tasolla eriytyneisyys vaihtelee ulkoisten olosuhteiden vaikutuksesta ja jälkimmäisellä on saavutettu pysyvämpi taso. (Charles 2001, 280-281.)

Kolmiosuhteet (Triangles)

Kolmiosuhteet tarkoittavat vanhempien välillä olevan ahdistuksen kanavoimista kolmannelle niin, että tämä tulee vedetyksi mukaan suhteeseen vähentämään ahdistusta. Jokaisella parilla on ahdistusta, joka johtuu keskenään ristiriitaisista tarpeista läheisyyteen ja yksilöllisyyteen. Mitä fuusioituneempi pari on sitä todennäköisempää on, että emotionaalisesta systeemistä tulee kolmenkeskinen. (Goldenberg & Goldenberg 1996, 173-174.) Triangelissa kolmannen tehtävä on siis lievittää ahdistusta. Tämä tapahtuu joko liittoutumalla pariin tai alkamalla ilmaista ulospäin ahdistusta, jolloin lapsi saa vanhemmat vedettyä yhteen pohtimaan hänen käytösongelmaansa. (Charles 2001, 281.) Kun ahdistus on vähentynyt, kolmas jää suhteessa ulkopuolelle. Yleensä lähes kaikissa perheissä on yksi lapsi, joka on haavoittuvampi fuusioon kuin toiset lapset ja sen vuoksi tulee helpommin vedetyksi triangeliin. (Goldenberg & Goldenberg 1996, 173-174.)

Perheen emotionaalinen systeemi (Nuclear Family Emotional System)

Bowenin mukaan ihmisellä on taipumus valita puolisoon samalta eriytymistasolta oleva puoliso. Mitä suurempi fuusio perheessä on, sitä enemmän ahdistusta ja epävakautta. Todennäköisempää myös on, että ratkaisuja yritetään löytää seuraavin keinoin. Ensimmäiseksi toiselle puolisoista voi tulla emotionaalinen toimintahäiriö tai vaihtoehtoisesti suora perhekonflikti. Toiseksi parin välille voi tulla avoin ja krooninen ratkaisematon aviollinen ristiriita, jossa emotionaalinen etäisyys ja liiallinen läheisyys vuorottelevat. Tällöin puoliset ovat vuoristoradassa, mutta ahdistus kuitenkin häviää parin omasta toimesta eikä kolmannen kautta. Kolmannessa ratkaisuyrityksessä parin lapsi heikentyy ja menettää toimintakykyään (triangulation). Triangelissa vanhemmat kiinnittävät huomionsa lapseen ja saavat tällä tavoin yhteisen huolen aiheen, jolloin parin välinen ahdistus helpottuu, mutta lapsen vointi heikkenee. (Goldenberg & Goldenberg 1996, 174.)

Perheen emotionaalinen systeemi on sukupolvien välinen käsite. Bowen uskoi ihmisen taipumukseen toistaa aviollisia valintoja ja muita merkittäviä suhdetyylejä ja tällä tavoin samat emotionaaliset muodot siirtyvät omille lapsille. Bowen kehitti sukupuun menetelmäksi, jolla perheiden sukutaustoja voidaan kuvata, jotta voitaisiin havaita suvuissa siirtyvät ratkaisemattomat emotionaaliset kysymykset. (Goldenberg & Goldenberg 1996, 175-176, 181.) Kirsti Ijäs (2005) on esittänyt perhemuotoja, -rooleja ja -malleja, jotka siirtyvät sukupuussa eteenpäin.

Perheen projektiiviset prosessit (Family Projection Process)

Perheissä vanhemmat eivät suhtaudu kaikkiin lapsiin samalla tavalla. Näillä eroilla on tärkeä merkitys, miten perheen lapset eriytyvät ja kykenevät toimimaan. Lapset, jotka ovat vanhempien huomion kohteena, joutuvat yleensä suurempaan fuusioon suhteessa perheeseen kuin sisaruksensa ja jäävät haavoittuvammaksi emotionaaliseen stressille (Goldenberg & Goldenberg 1996, 176 ref. Papero 1983). Bowen uskoo, että heikosti eriytyneet vanhemmat, jotka ovat kypsymättömiä, valitsevat kohteekseen perheen kypsymättömimmän lapsen. Ikä ei ole ratkaiseva tekijä. Tätä Bowen kutsuu perheen projektiivisiksi prosesseiksi. Projektiiviset prosessit tapahtuvat triangelissa. Vanhempien omat kehityksellisesti kesken jääneet prosessit siirtyvät omille lapsille (Tuhkasaari 2007). Koska eriytymättömyys siirtyy triangelissa kaikkein haavoittuvimmalle lapselle. Bowen painottaa sisarusten aseman huomioimista, jotta voidaan havaita, kuka lapsista olisi seuraavan sukupolven valitsema. Yleensä valituksi tulee lapsi, joka on eniten emotionaalisesti kiinnittynyt vanhempiin. Hänellä on kaikkein matalin eriytymisen taso ja vaikeuksia erottautua perheestä. Mitä matalampi vanhempien eriytymisen taso on, sitä useammin projektiiviset prosessit toteutuvat ja usein myös useamman lapsen kohdalla (Goldenberg & Goldenberg 1996, 176 ref. Kerr 1981).

Projektiivinen prosessi edellyttää kaksi tekijää: vanhempien kypsytymättömyys ja stressi tai ahdistus perheen kokemuksena. Triangelissa lapsi voi Singletonien (1982) mukaan reagoida äidin ahdistukseen ahdistumalla ja alkamalla huolehtia perheestä. Kun äiti havaitsee lapsen ongelmat, hän puolestaan alkaa ylihuolehtia lapsesta ja näin kehä on valmis. Äiti infantilisoii lapsen, josta tulee vaativa ja heikentynyt. Isä pelästyy vaimonsa ahdistusta ja yrittää rauhoitella tätä esittämällä tukijan roolia. Näin vanhemmat ovat saaneet aikaiseksi suhteen, joka perustuu häiriintyneen lapsen ympärille. Prosessi ikuistaa perhetriangelin. (Goldenberg & Goldenberg 1996, 176.)

Emotionaalinen sulkua (Emotional Cutoff)

Viides Bowenin näkökulma, emotionaalinen sulkua tarkoittaa niiden lasten, jotka ovat lapsuudenperheessä kiinni, yritystä tavoitella aikuisuutta. Tällaista voi palvella vaikkapa muuttaminen maantieteellisesti kauas tai he voivat rakentaa psykologisia esteitä, jolloin ehkä kieltäytyvät puhumasta vanhemmilleen. Tällöin lapset itsepetoksen tavoin luulevat rikkoneensa perhesiteet. Tätä Bowen kutsuu emotionaaliseksi suluksi tai välien poikkilaittamiseksi, joka on pakenemista, ei todellista vapautumista ratkaisemattomista emotionaalista siteistä. Kerrin (1981)

mukaan kamppailu, jota emotionaalinen sulkua heijastelee (sukupolvien välistä fuusiota), ratkaisee ongelmaa (vähentää ahdistusta, joka liittyy kontakteihin omaan perheeseen), mutta samalla myös luo ongelmia eristämällä niistä ihmisistä, jotka olisivat halukkaita läheisempään kontaktiin. (Goldenberg & Goldenberg 1996,177.) Nykyisessä perheessä on taipumus toistaa niitä vuorovaikutuskuvioita, joita välien poikkilaittamisella tai täydellisellä vetäytymisellä on yritetty välttää (Tuhkasaari 2007).

Sukupolvien välinen siirtymisprosessi (Multigenerational Transmission Process)

Bowen ajatteli, että monet toimintahäiriöt ovat tulosta sukupolvien välisistä emotionaalisista siteistä. Siirtymisen mahdollistavat taipumus valita puoliso samalta eriytymistasolta sekä projektiiviset prosessit, jotka tuottavat matalampaa eriytymistasoa niille lapsille, jotka ovat huomion keskiössä ja ovat herkkiä vanhempien emotionaalisille muodoille. Myös suhteellisen hyvin eriytyneet puoliset voivat tuottaa heikkoja yksilöitä perheessään, jos lapset ovat ahdistukselle ja fuusiolle haavoittuvia. Siirtymien ketju saattaa jatkua jopa kahdeksan tai kymmenen sukupolvea, kunnes heikentymisen taso on johdonmukainen toimintahäiriön kanssa – esimerkiksi skitsofrenia, alkoholismi tai ruumiillinen sairaus (Goldenberg & Goldenberg 1996, 178 ref. Papero 1990.)

Sukupolvelta toiselle siirtyvät siis parisuhteen ja perheen emotionaaliset prosessit, joita ovat eriytymisen ja yksilöitymisen aste, lukkiutuneet kolmiot, fuusiot ja suhteiden poikkilaittamiset. Nämä emotionaaliset muodot sisäistyvät kasvuperheissä suhteiden representaatioina (Tuhkasaari 2007). Ijäksen (2005) mukaan perheissä sukupolvelta toiselle siirtyvät äidin ja tyttären sitova ja itsenäistymistä estävä suhteen malli ja yhden lapsen sitomisen malli. Kolmanneksi hän mainitsee sisarusten suhteiden mallin, joka usein tarkoittaa taipumusta muodostaa lasten joukkoon suosikkeja ja mustia lampaita. Lisäksi suvuissa kulkevat naisen ja miehen roolit, avioliittomallit, vanhempana olemisen mallit ja erityiset perheroolit. Myös mallit käsitellä ristiriitoja ja tunteita sekä ns. selviytymisen mallit kulkevat suvuissa. Tähän liittyvät avioeroherkkyyden siirtyminen ja aiempien sukupolvien elämään liittyvien ratkaisemattomien ongelmien siirtyminen, joita ovat erilaiset puhumattomat salaisuudet, menetykset ja suremattomat surut sekä traumakokemukset ja niihin liittyvä häpeä ja syyllisyys (vrt. Tuhkasaari 2007; Ijäs 2005, 28, 43-60, 61-67, 123-124, 135-139, 154-155, 162, 166-169, 170-173).

Sisarusten asema (Sibling Position)

Bowen nostaa myös yksilön aseman sisarusten joukossa tärkeäksi tekijäksi, joka on myöhemmin läsnä parisuhteen vuorovaikutuksessa. Aikaisemmin Tomans (1961) oli huomannut syntymäjärjestyksellä olevan vaikutuksia lasten kehitykseen. Bowen esitti, että syntymäjärjestys asettaa usein tiettyjä rooleja lapsille, jotka voivat siirtyä myös nykyiseen omaan perheeseen. Esimerkiksi, jos perheidensä kaksi nuorinta ovat parisuhteessa, he voivat kokea itsensä ylitaakoitetuksi perheen vastuista huolehtiessaan. Kaksi vanhinta voivat puolestaan kokea toisensa kilpailijoiksi. (Goldenberg & Goldenberg 1996, 179.) Yksilöhistoriassa olevat sisaruksiin liittyvät emotionaaliset prosessit voivat aktivoitua nykyperheessä, jolloin puoliso koetaan kuten oma sisarus lapsuudessa. Tunteensierrot voivat kohdistua omaan lapseen. Joku lapsista voidaan nähdä aikaisemman sisarusaseman pohjalta oman itsen roolissa toisten lasten joukossa ja suhteessa puolisoon sekä iso-vanhempiin. (Tuhkasaari 2007.)

Yhteiskunnalliset emotionaaliset prosessit

Bowenin mukaan edellä esitetyt, perhettä koskevat seitsemän näkökulmaa voidaan soveltaa myös työpaikoille ja sosiaaliin organisaatioihin. Hänen mielestään emotionaaliset systeemit hallitsevat käyttäytymistä yhteiskunnallisella tasolla. (The Bowen Center 2007.) Bowen esitti, että yhteiskunta on perheen tavoin vastakkaisten voimien kenttänä - kohti yhteisyyttä ja kohti itsenäistymistä. Jos yhteiskunnassa on kroonista stressiä, aiheuttaa se painetta yhteisyyteen itsenäistymisen kustannuksella. Tuloksena tästä kuitenkin on suurempi epämuukavuus ja lisääntynyt ahdistus. Bowenin

mukaan nykyisin yhteiskunnan eriytymisen taso on alentunut. Tämä merkitsee lyhyen tähtäimen päätöksentekoa tunteiden ohjaamana, pitkäjänteisen päätöksenteon sijaan. (Goldenberg & Goldenberg 1996,179.)

2.9. Projektiiiset prosessit

Projektiiiset prosessit liittyvät Bowenin teoriaan sukupolvien välisistä siirtymäprosesseista. Objektisuhdeteoriassa projektiiisten prosessien nähdään yleensä liittyvän ihmisten välisiin tapahtumiin. McDougallin (2003) mukaan mielen käsikirjoitukset voivat ns. potentiaalisen tilan¹⁶ kautta ulkoistetuksi ulkoisen maailman näyttämöllä projektiiisten prosessien avulla. Myös Byng-Hallin (1998) mukaan projektiiivinen identifikaatio liittyy perheessä esiintyviin ilmiöihin ja roolien ottamiseen. Traumojen yhteydessä puhutaan myös projektiiivisista prosesseista. Tarkennan kuvaa ilmiöstä seuraavaksi.

Projektion käsite on alun perin Freudin luoma (Hyrck 1995, 30). Se tarkoittaa puolustusmekanismia¹⁷, jossa vaikea tunne tai kielletty yllyke heijastetaan ulkoiseen kohteeseen usein päinvastaiseksi käännettynä (Vuorinen 2004, 342). Kyse on jostain omasta ei-hyväksyttävästä pyrkimyksestä tai ominaisuudesta, joka heijastetaan ulkomaailman objektiin ja koetaan siihen kuuluvana. Jos jonkin sisäisen yllykkeen koetaan uhkaavan oman persoonallisuuden integriteettiä, se voidaan projisoida itsen ulkopuolelle, jonka jälkeen objekti, johon se on projisoitu, koetaan itseä vainoavana. Projektio on kieltämisen tavoin varhainen puolustusmekanismi, jonka käyttäminen vääristää kuvaa todellisuudesta. Kehityksen myötä lapsi vähitellen luopuu projektion laajamittaisesta käytöstä ja tilalle tulee muita kehittyneempiä puolustuskeinoja. Projektioiden käytöstä ei kuitenkaan kokonaan luovuta, vaan se ilmenee monin tavoin kaikkien aikuisten elämässä edelleen. Tyypillisiä ovat taipumus syyttää toisia omista virheistä sekä epäluuloinen tai pelokas suhtautuminen toisiin tai vieraisiin ihmisiin. (Tähkä 1986, 29.)

¹⁶ Ks. potentiaalinen tila sivulla 75.

¹⁷ *Puolustusmekanismit* eli defenssit ovat minän keinoja käsitellä psyykkistä tasapainoa uhkaavia jännitteitä (Vuorinen 2004, 344). Ego reagoi kaikkeen, stimulaatioon, mitä se ei pysty sitomaan tai purkamaan ahdistumalla. Signaaliahdistus laukaisee sopeutumis- ja puolustusmekanismit uhkaavan vaaran välttämiseksi. Puolustusmekanismit toimivat tiedostamattomasti. Tähkä jaottelee defenssit seuraavasti: 1. Varhaisin defensi on *kieltäminen*, jolloin tosiasioiden olemassaolo yksinkertaisesti kielletään. 2. Toinen varhainen keino on *projektio*. 3. *Introjektio* on myös varhainen keino ja se tarkoittaa yritystä liittää objektin omaan itseen ja tällä tavoin vauva yrittää kestää äidin poissaoloon liittyvää ahdistusta. Vauva liittää äidin ominaisuudet omikseen. Myöhemmin introjektio kehittyy samaistumiseksi, jolloin halutaan olla objektin kaltainen. 4. *Tyhjäsitekemisessä* jälkikäteen korjataan tapahtunutta vahinkoa. 5. *Reaktionmuodostus* on vaarallisena koetun yllykkeen vastakohtaan korostaminen. Muita defenssejä ovat 6. *eristäminen*, joka tarkoittaa alun perin yhteen kuuluvien psyykkisten elementtien sisältöjen eristämistä toisistaan. 7. *Torjunta* on myöhäisin ja tehokkain keino ja tarkoittaa yllykkeen sulkemista pois tietoisuudesta. 8. *Regressio* tarkoittaa persoonallisuuden piirissä tapahtuvaa palautumista kehityksellisesti varhaisemmalle tasolle. Lisäksi puolustusmekanismeiksi voidaan katsoa joukko muita egon toimintoja, joita ovat *siirtymät*, *rationalisaatio* sekä *sublimatio*. (Tähkä 1986. 27-36.)

Melanie Klein loi projektioista *projektiivisen identifikaation* käsitteen. Se tarkoittaa varhaista mekanisme, jossa omasta itsestä jokin osa sijoitetaan projektion avulla objektiin. Ne ovat ei-toivottuja puolia, joita pyritään toiseen sijoittamisen jälkeen kontrolloimaan, tuhoamaan tai säilyttämään. (Hyrck 1995, 30 ref. Klein 1933; 1958, 1946). Sitolahden (2006, 154) mukaan kontrolloimisen ja pahan evakuoimisen lisäksi motiivina voi olla myös objektin ominaisuuksien saaminen ja hyvän suojeleminen tai eron välttäminen. Projektiivisen identifikaation käsitteestä on käyty runsaasti keskustelua ja termiä on käytetty hieman eri tavoin. On keskusteltu siitä, miten käsite eroaa projektioista ja sisältyykö termiin vain selfin osien projisointi vaiko myös sisäisten objektien projisointi. Lisäksi on pohdittu, puhutaanko projektiivisesta identifikaatiosta vain silloin, kun ihminen ei tiedosta projisoitua selfin osaansa, vai myös silloin, kun tietoisuus säilyy. Englannissa käydyssä keskustelussa yhteistä on se, että projektiivisen identifikaation ei tarvitse olla konkreettista toimintaa vaan kyseessä on fantasia. Projektion lähettäjä voi saada vastaanottajan esimerkiksi terapiatilanteessa tuntemaan niitä tunteita, joita lähettäjä ei itse kykene käsittelemään eli ei kykene sietämään niitä. Amerikkalaiset teoreetikot ovat päätyneet siihen, että projektiivinen identifikaatio toteutuu vain silloin, kun vastaanottaja reagoi siihen. (Sitolahti 2006, 154.)

Bionin mukaan projektiossa, projektiivisessä identifikaatiossa ja splitissä on kyse ns. *projektiivisestä transformaatiosta*. Kyse on erilaisista informaation käsittelemisen prosesseista, jolloin *rigidi* transformaatioprosessi tarkoittaa mahdollisuutta käyttää yhteistä kieltä, kun asioiden merkitykset ja ominaisuudet pysyvät suhteellisen invariantteina. Projektiivisessä transformaatiosta puolestaan invariantteina pysyvät ominaisuudet eivät ole samoja kuin edellisessä. Kyse on kehityksellisesti varhaisemmasta tasosta ja siinä on aktivoituneena tajunnan vähemmän tietoisia kerroksia. Projektiivisessä transformaatiosta on pyrkimyksenä muokata informaatiota niin, että voidaan ylläpitää sisäistä tasapainoa ja eheyden tunnetta. Invarianttina pyritään siis pitämään eheyden tunne. Aikuisena rigidissä transformaatiosta kommunikaatio mahdollistuu ikään kuin realistisemmalla tavalla. Nämä persoonallisuuden puolet ovat ihmisen käytössä aina, mutta jos projektiivinen transformaation on vallitsevampana prosessina, kyse on psykoottisesta kokemuksesta. (Keski-Luopa 2006, 227-228.)

Split eli *lohkominen* tai *halkominen* puolestaan tarkoittaa varhaista puolustuskeinoa, jonka avulla minä jakaa kokemukset hyviin ja pahoihin kokemuksen alueisiin. Tarkoituksena on ylläpitää minän eheyden tunnetta. Halkomista ei pidetä lapsella defenssinä, sillä se on lapsen luontainen toimintatapa. Vauva keskittää huomionsa hyviin kokemuksiin, jonka avulla hän lievittää pahan olon

kokemusta ja tällä tavoin hyvä ikään kuin voittaa pahan. Lapselle muodostuu ensin hyvästä ja pahasta äidistä erilliset skeemat. Kolmannella ikävuodella lapsen on opittava sietämään pahoja kokemuksia, joiden alkuperä on niissä pettymyksissä, jotka on lohkottu pois mielihyvämien piiristä. Kokemusten lohkominen tulee esiin ambivalenssissa äitiä kohtaan, jolloin mielikuva-järjestelmät hyvästä ja pahasta äidistä ovat vielä erilliset. Kolmannen vuoden aikana lapselle vakiintuu tunnekohteiden pysyvyys sekä tunteiden ambivalenssin hallinta että vakiintunut yksilöllisyys. Vuorisen mukaan myös aikuisilla lohkominen tulee esiin esim. siten, että annamme pahojen asioiden tai pettymysten tunkeutua mieleemme ja osaksi minuuttamme vasta, kun olemme pakotettuja siihen ja kun olemme muokanneet kielteiset kokemukset siedättäviksi. (Vuorinen 2004, 86, 124-129, 340.) Sternin (2005, 250) mukaan aikuisilla lohkominen tulee usein esiin hyvän sisäistämisen ja pahan ulkoistamisessa eli projisoimisessa.

Psykoanalyttisessa teoriassa lohkominen ymmärretään vauvan normaalina tapana käsitellä mielihyvän ja mielihyvän kokemuksia. Stern (2005) kuitenkin esittää tästä poiketen, että vauvalla olisi mielihyvän ja mielihyvän kokemusten lisäksi myös muita neutraaleja kokemuksia, joita voidaan kutsua kognitiiviseksi interpersoonalliseksi maailmaksi. Hän esittää, että kenties vauvan hyvät ja pahat kokemukset eivät olekaan täysin läpäisemättömästi erillään. Sternin mukaan aikuisen kokemusta tutkimalla ei voida tavoittaa lapsen kokemusta, sillä lapselta ovat puuttuneet ne kyvyt, joita aikuisella on. Sternin mukaan aikuisilla tavattava hyvien ja pahojen kokemusten lohkominen vaatii symbolointikykyä, jota vauvalla ei ole ollut. Kuitenkin myös Sternin mukaan lohkominen on universaali ilmiö, mutta muodostuu myöhemmin vauva-ajan jälkeen monissa ”symbolien muutoksissa ja tiivistymänä hedonistisista teemoista”. (Stern 2005, 249-253.)

Winfred Bion on laajentanut käsitettä esittämällä, että projektiivinen identifikaatio on vauvan ja äidin välisen tiedostamattoman kommunikaation perusta (Hyrck 1995, 39 ref; Bion 1995, 1962b), jolloin puhutaan äidin harjoittamasta vauvan *kannattelusta (containing)*¹⁸. Siinä vanhempi (container) ottaa vastaan lapselle sietämättömiä tunteita (contained) ja omassa sisäisessä kokemuksessaan käsittelee ja kannattelee niitä. Kyse on mielen sisäisestä ajatteluprosessista. Esimerkiksi lapsen itkiessä vanhempi kykenee suhtautumaan siihen myötätuntoisesti ja yrittää samalla helpottaa lapsen oloa ja suojata lasta liian suurilta ahdistuksilta. Kannatteluprosessissa vanhempi pitää lasta omassa mielessään ja antaa lapsen käyttäytymiselle merkityksiä. Kannattelemisen vaatii vanhemmalta kykyä olla läsnä ja kestää henkistä kipua, jota lapsi ei itse vielä kestä. Bionin teorian mukaan toistuvien kannattelukokemusten kautta lapsi vähitellen sisäistää kyvyn kestää vaikeita tunteita

¹⁸ Kannattelua kuvaa myös Winnicottin holding-käsite.

projisoimatta niitä vanhemman kannettavaksi. (Schulman 2002, 140-141, 149 ref. Bion 1967.) Containing on usein läsnä vuorovaikutussuhteissa ja se liittyy kaikkeen kehittymiseen, kasvamiseen ja oppimiseen myös aikuisiällä. Lapsen ja vanhemman suhteessa tällainen kannatteluprosessi on olennainen ja välttämätön. Siinä vanhempi tunnistaa lapsen tarpeen ja toimii sen suhteen adekvaatilla tavalla. (Keski-Luopa 2001, 254.)

Kannattelun yhteydessä puhutaan myös Donald Winnicottin *holding* käsitteestä, joka kuvaa lapsen psyykkisistä tarpeista huolehtimista. Holding tarkoittaa vanhemman luomaa emotionaalista ilma-
piiriä, jossa lapsella on tilaa ilmaista tunteitaan ja tulla kuulluksi. Psyykkisen kannattelun fyysinen vastine on konkreettinen sylissä pitäminen. Kannatellessaan lasta psyykkisesti vanhempi osoittaa lapselle rakkautta ja kunnioittaa hänen yksilöllisyyttään. Kannattelevat vanhemmat ovat saatavilla ja läsnäolevia. He omalla suhtautumisellaan auttavat lasta kohtaamaan vaikeita tunteita. Tunteiden kantamista helpotetaan jakamalla niitä. Myös kriittisissä tilanteissa kyetään säilyttämään kontakti ja kyky kuunnella toista. Winnicot korostaa, että lapsen tulee kohdata myös pettymyksiä. Häntä on suojeltava liian suurilta pettymyksiltä, mutta tärkeämpää on osoittaa empatiaa, lohduttaa ja ymmärtää, jotta lapsi voi kestää ja käsitellä pettymyksiä kuin suojella niiltä liiaksi. (Keski-Luopa 2001, 290-291, 255.)

3. Empiirinen tutkimus

3.1. Haastattelurungon ja -kysymysten laatiminen

3.1.1. Haastattelujen suunnittelemisen prosessi – kohdentamisen ongelma

Tutkimusprosessi lähti liikkeelle sopivan tiedon hankkimistavan kartoittamisesta. Jo alkuvaiheessa lapsuuden ja aikuisuuden suhdetta kartoittaakseni ajattelin, että kohdentuisin tiedonkeruussa vanhemmuuteen, sillä lapselle tärkeintä on suhde vanhempiin. Ihminen saa lähtökohdat elämälleen tärkeimmissä ihmissuhteissa. Lisäksi vanhemmuus ja siihen liittyvät hoivakokemukset ovat kaikille ihmisille yhteisiä. Haastattelu vaikutti ainoalta tavalta kerätä tietoa. Kirjoitelmat olisivat olleet liian työläitä tiedonantajille. Kyselykaavakkeet puolestaan antaisivat vain toteavan luonteista tietoa aikuisuudesta ja lapsuudesta, jolloin tarvittavien informanttien määrä olisi suuri.

Aluksi suunnittelin haastattelua, jolla keräisin aineistoa yksittäisistä representaatioista. Harkitsin mahdollisuuksia kysyä vanhemmilta, millaisia ongelmia he ovat kokeneet lastensa kanssa ja kohdentua niihin. Tällaisia olisivat esimerkiksi erilaisten toistuvien episodien kuvaukset lapsen ja

vanhemman vuorovaikutuksesta. Ongelmaksi tuli, miten saisin tietoa vanhemman lapsuudesta ja sieltä nousevista representaatioista. Mietin, voisinko haastattelussani soveltaa Sternin mikroanalyttistä tekniikkaa¹⁹ (Stern 1998, 48-54; 2005, xxxv) lapsuuden vuorovaikutuskokemusten esiin saamiseksi. Tällöin toiveena oli, että haastattelemalla yksityiskohtaisesti tapahtumien alkaminen, eteneminen ja päättyminen sekä kysymällä eri vaiheisiin liittyvät ajatukset, tunteet ja aistihavainnot voisi esiin nousta tai stimuloitua mielikuvia ja kokemuksia. Tällöin kysyisin haastatteluissa nykyhetken kertomuksesta, että muistuttaako tämä tilanne sinua jostain aiemmin tapahtuneesta. Tällaisen materiaalin tuottaminen kuitenkin vaatisi tuttuutta ja luottamusta haastattelijaa kohtaan. Tein koehaastatteluja joillekin ystäville ja yhdelle minulle ennestään tuntemattomalle henkilölle ja vahvistuin siitä, että episodien kerääminen ei onnistuisi. Alkoi tuntua epätodennäköiseltä, että haastateltavat tuottaisivat haastattelutilanteessa välittömiä assosiaatioita, jotka johtaisivat representaatioiden lähteille. Ehkä oman toiminnan yksityiskohtainen kertominen on liian haastavaa ja toisaalta lapsuudesta ei ehkä edes tarkkaan kyetä muistamaan tapahtumien kulkua.

Tässä vaiheessa päätin, että on järkevämpää siirtyä yksityiskohtaisten episodien ja representaatioiden kysymisestä laajasti yleistyneiden representaatioiden²⁰ tutkimiseen. Haastattelun tulisi tarjota mahdollisuus kertoa laajasti asioita menneestä ja nykyisyydestä. Ajattelin, että kertomus kykenee valottamaan yleistyneitä representaatioita. Päätin luoda jonkin järjestelmällisen tavan kerätä tietoa sekä lapsuudessa koetusta vanhemmuudesta että nykyisestä omasta vanhemmuudesta, joita voisin verrata toisiinsa. Tällainen haastattelutapa ei ensin suunnittelemani vaihtoehdon tapaan olisi yhtä vaativa. Ensimmäinen esitelty olisi lähellä kliinistä haastattelutapaa, jolloin seurattaisiin johonkin tiettyyn teemaan liittyviä assosiaatioita (Stern 1998, 50). Jälkimmäisessä suunnitelmassa vanhemmuuden tehtävien toteutumiseen liittyvät arkiset vuorovaikutuskokemukset tulivat kehikoksi lapsuuden ja aikuisuuden kokemusten kartoittamiselle. Sternin (1998, 61-63) mukaan representaatiot tulevat parhaiten esiin juuri arkisissa vuorovaikutustilanteissa. Peräkylän (Hänninen 2005 ref. Peräkylä) mukaan laadullisen tutkimuksen haastattelukysymyksissä voidaan keskittyä joko tosiasialliseen elämään, kokemuksiin eli subjektiivisiin merkityksiin, kulttuurisiin merkityksiin tai vuorovaikutusprosesseihin. Ensimmäisen haastattelun jälkeen kohdensin kysymiseni tavan selvemmin kokemukseen ja mielikuviin tapahtumista ja niiden merkityksestä, ei yksityiskohtaisiin tapahtumakulkuihin ja niihin liittyviin hetkittäisiin ajatuksiin ja tunteisiin. Vuorovaikutusepisodeista keskusteltiin yksityiskohtaisesti vain, jos sellaisia tuli haastatteluissa esiin.

¹⁹ Kts. mikroanalyttinen tekniikka, sivulla 14.

²⁰ Vrt. yleistynyt muisto sivulla 19.

Haastattelujen lähtökohtana oli ajatus siitä, että ihminen kykenee tiedostamaan lapsuutensa vaikutuksesta vain osan. Haastattelu oli kaksiosainen, jotta voisin jälkikäteen vertailla erikseen haastateltuja lapsuuden ja aikuisuuden kokemuksia. Laajan haastattelun työläyden vuoksi harkitsin myös vaihtoehtoja kysyä kohdennetumpia kuvauksia vuorovaikutuskokemuksista isän ja äidin kanssa ja niiden representaatioiden ilmenemistä nykyhetkessä. Harkitsin, voisinko jollain tavalla suoraan kysyä, mitä myönteisiä ja kielteisiä asioita haastateltavat kokevat saaneensa lapsuudestaan mukaansa omaan vanhemmuuteensa. Näissä molemmissa tavoissa ongelmana on tiedostamisen vaikeus, jonka pyrin ohittamaan laajalla vanhemmuuden tehtäviin liittyvien vuorovaikutuskokemusten kartoittamisella. Haastattelu perustui ajatukseen, että jos kysyn eri asioita ja eri tavoin, niin lopulta saan joka tapauksessa esille kyseisen henkilön tärkeimmät kokemukset ja merkitykset. Koko tutkimus nojautui ajatukseen, että kun aineisto on kerätty, siitä nousevat ne asiat ja näkökulmat, jotka määrittävät työn tarkemmat tutkimuskysymykset ja sovellettavissa olevat teoriat.

Haastattelutapani on lähimpänä fenomenologista haastattelutapaa. Haastateltavat saivat kertoa vapaasti ja luonnollisesti kokemuksiaan jokaisesta teemasta. Vastaukset saattoivat olla kuvailevia ja kertomuksenomaisiakin. (ks. Laine 2001, 36.) Narratiivisesta haastattelusta tässä voisi olla kyse kunkin teeman kohdalla, mutta kokonaisuutena en pyytänyt kertomaan vapaata tarinaa lapsuuden vanhemmista ja nykyisestä omasta vanhemmuudesta. (Hänninen 2005.) Sen sijaan tarkoitus oli, että kävisimme haastattelussa läpi kaikki haastattelurunkoon valitsemani teemat, joka on jossain määrin rajoite fenomenologiselle otteelle. Haastattelussa oli kuitenkin mahdollisuus puhua haastateltavan painottamista kokemuksista ja valitsemista sisällöistä. Kysymykseni olivat pääasiassa avoimia kysymyksiä valitsemistani teemoista. (Esim. Miten olet kokenut lapsuutesi elinolosuhteet?) Teeman avaavan avoimen kysymyksen jälkeen usein esitin suoria lisäkysymyksiä (Missä ja miten vietit aikaa kotonasi?, Miltä sinusta tuntui silloin?) Lisäksi kysyin myös syventäviä kysymyksiä, jolloin saatoin pyytää muistelemaan jotain tilannetta, johon kerrottu liittyy.

3.3.2. Haastattelurunko - kertomusten kehikko

Haastattelurungon (liite 3) laatimisessa apunani olivat D.W. Winnicottin esittämät vanhemmuuden tehtävät (Iwanic, D, 1996, 9-10). Winnicott puhui riittävän hyvästä vanhemmuudesta tarkoittaen sillä vanhemman lapselle tarjoamaa hoivaa, jossa tärkeintä on, että lapsen kokemukset vanhemmista olisivat voittopuolisesti myönteisiä. Vanhempien tapa toimia vanhempana vaikuttaa ratkaisevasti lapsen persoonallisuuden kehitykseen (Keski-Luopa 2001, 290-291.) Riittävän hyvässä vanhemmuudessa aikuisen tehtävä on mukauttaa toimintansa lapsen kehitystasoon ja huomioida lasten

yksilölliset erot. Riittävän hyvä vanhemmuus on määrittelyjä pakenevaa, sillä se, mikä voi olla hyväksi yhdelle, ei ehkä olekaan hyväksi toiselle lapselle (Iwanic, D, 1996, 9-10).

Winnicott esittää vanhemmuuden tehtävät viiden lapsen perustarpeen avulla. Haastattelin nämä eri tehtäväalueisiin liittyvät kokemukset ja mielikuvat sekä lapsuuden että aikuisuuden kokemusten haastattelussa. Vanhempien ensimmäinen tehtävä on tarjota lapselle riittävää fyysistä hoivaa sekä suojella lasta. Kartoitin tehtäväaluetta kysymällä kokemuksia huolenpitoon, elämänolosuhteisiin ja rajojen asettamiseen liittyen. Toista vanhempien tehtävää tarjota rakkautta, hellyyttä ja hyväksyntää kartoitin kysymällä kokemuksia läheisyydestä ja kosketuksesta sekä kokemuksia lasten sairastaessa. Lisäksi kysyin kuvauksia vanhempien toiminnasta lapsen psyykkisten tarpeiden huolehtijana, johon kuuluu tunteiden käsittely ja niihin suhtautuminen sekä ristiriitojen selvittely. Näihin kysymyksiin sisältyi kolmas Winnicottin esittämä vanhempien tehtävä rajoittaa ja kontrolloida lasta ikätasolle ja kehitykselle sopivin ja johdonmukaisin tavoin. Neljänneksi lapsi tarvitsee vanhemmilta ohjausta. Tähän tehtävään liittyvistä kokemuksista kysyin, millä tavoin läksyt, koulunkäynti ja viikonloput on koettu sekä millaisissa tilanteissa vanhemmat ovat yhdessä lasten kanssa ja miten nämä ajat on koettu. Viidenneksi vanhemman tulisi tukea lasta itsenäistymiskehityksessä eli hänelle tulisi tarjota tilaisuuksia ja rohkaisua saavuttaa asteittain autonomia ja vastuu omasta elämästään. (Iwanic 1996, 9-10). Tähän alueeseen en esittänyt suoria kysymyksiä. Lisäksi haastattelussa kysyin vanhempien kokemia ongelmia lastensa kanssa ja miten niitä on pyritty ratkaisemaan.

Ensimmäisen varsinaisen haastattelun jälkeen lisäsin runkoon myös perheiden ilmapiiriä, suhteita ja omaa asemaa kartoittavia kysymyksiä, koska havaitsin, että lapsuuden perheen kertomuksella oli selvä yhteys nykyperheeseen. Halusin kysymyksiä kohdentamalla varmistaa, että perheisiin liittyvät kuviot varmasti tulisivat esiin. Käsitys omasta asemastaan lapsuuden perheessä saattaa olla merkittävä tulevaisuutta konstruoiva tekijä. Myös Sternin huomiot siitä, että lapsen syntymän jälkeen äidin representaatiot omasta äidistä ja isästä myös puolisoina aktivoituvat, motivoivat minua perheen suhteiden huomioimiseen haastattelussa. (Stern 1998, 26, 29.) Jälkikäteen ajatellen lisätyt kysymykset olivat haastattelun kuluessa toistavia, sillä merkittävät perheeseen ja sen jäseniin liittyvä kokemukset olivat jo tulleet esiin haastattelun kuluessa.

Haastattelu koostui siis lapsuudessa koetun vanhemmuuden tehtävien hoitamiseen liittyvien vuorovaikutuskokemusten sekä perheen ilmapiirin ja ihmissuhteisiin liittyvien kokemusten kartoittamisesta. Lisäksi toisen osan lopuksi pyysin haastateltavia itse luonnehtimaan omien lapsuskokemuksiensa yhteyttä omaan nykyiseen elämäänsä.

3.2. Aineisto ja haastateltavat

Koehaastattelujen jälkeen varsinaisia haastatteluja tein yhteensä kuusi, joista neljä on mukana aineiston analyysissa. Aluksi tarkoitukseni oli analysoida kaikki haastattelut, mutta koska neljän ensimmäisen haastattelun analysoinnin jälkeen olin saanut riittävän aineiston, jätin kaksi haastattelua pois lopullisesta analyysistä. Haastattelut olivat kaksiosaisia ja ne kestivät yhteensä lyhimmillään kaksi tuntia ja pisimmillään lähes neljä tuntia. Haastateltavat saivat itse päättää, tehdäänkö ne eri päivinä vai molemmat samana päivänä. Haastattelut nauhoitettiin ja ne litteroi ulkopuolinen pikakirjoittaja. Tekstiä kertyi analysoiduista neljästä haastattelusta yhteensä noin 120 sivua.

Haastateltavia yhdistävänä tekijänä on jokin huoli omien lasten tilanteesta tai tarve saada tukea omalle vanhemmuudelle. He ovat olleet mukana jonkun tukitahon toiminnassa. Paikallinen työntekijä on pyytänyt haastateltavat mukaan tutkimukseen. Haastateltavien valinnassa ratkaisevaa oli työntekijöiden arvio siitä, ketkä olisivat mahdollisia haastateltavia. Tämä tarkoittaa lähinnä sitä, että heillä oli sellainen elämäntilanne, että suostuminen haastatteluun oli mahdollista. Kriteerit tutkimukseen pyydettäville olivat seuraavat:

1. Haastateltavien täytyi olla vanhempia, jotka hakevat tukea omalle kasvatukselleen ja vanhemmuudelleen tai niitä, jotka ovat tulleet mukaan tukitoiminnan piiriin lapsen tilanteen tai tuen tarpeen vuoksi.
2. Perheellä ei saisi olla akuuttia kriisitilannetta.
3. Vanhempi on ollut tukitoiminnan piirissä vähintään vuoden.

Haastateltavat olivat iältään noin 30 – 55 -vuotiaita äitejä. Analysoitujen haastattelujen äideistä kolme oli haastattelujen aikaan yksinhuoltajia ja yksi ydinperheessä elävä. Haastateltavilla oli kouluikäisiä lapsia ja vähintään kaksi lasta. Useimmat lapset olivat yhteydessä isäänsä. Haastateltavilla oli joko keskiasteen koulutus tai jokin ammatillinen koulutus ja he olivat ansiotyössä käyviä. Haastateltavien puolisoitten työtilanteesta tietoni eivät ole tarkat, mutta voidaan kuitenkin sanoa, että puolisoit ovat pääsääntöisesti olleet työssäkäyviä.

3.3. Haastattelutilanne

Haastateltaville oli kerrottu etukäteen, että haastattelut ovat pitkiä ja tutkimus koskee vanhemmuutta. He eivät tieneet, että intressini oli nimenomaan vertailla lapsuuden ja aikuisuuden kokemuksia. Haastattelut tehtiin tukitoiminnan käyttöön tarkoitettussa tilassa. Haastattelun aluksi ker-

roin, että olin kiinnostunut siitä, miten haastateltavat ovat itse asioita kokeneet ja että on vapaus kertoa sen verran kuin he itse haluavat kertoa. Kerroin, että osa kysymysten asetteluista voi tuntua oudolta ja voi myös tuntua siltä, että haastattelu sisältää toistoa, mutta olisi tärkeää, että kaikki asiat, mitä kukin kysymys tuo mieleen, tulisivat esiin. Korostin myös, että tärkeintä olisi, että haastateltavan kannalta kaikki hänelle tärkeimmät elämänkulkuun liittyvät kokemukset tulisivat kerrotuiksi.

Haastattelussa vuorovaikutustilanteena odotuksenani oli, että haastateltavat kertoisivat omista tärkeimmistä kokemuksistaan sen, minkä voivat ja tahtovat kertoa (vrt. Jähi 2004, 70). Kerroin, että kenenkään henkilöllisyys ei paljastuisi eikä kertomus tulisi kokonaisuutena esiin. Haastattelijana olen kertonut olevani sosiaalipsykologian opiskelija, jolloin näyttäydin haastateltaville ammatillisena. Arvelen tämän helpottaneen sitä, että ylipäänsä haastatteluun on suostuttu ja omaa tarinaa on voitu kertoa. Luulen, että aiheen vaikeuden vuoksi haastattelut sisältävät myös kerrontaa, joka koetaan tai arvellaan olevan sosiaalisesti hyväksyttävää. Toisaalta haastateltavat kertoivat asioita myös avoimesti välittämättä sosiaalisesta hyväksyttävyydestä.

Haastattelutilanteessa pyrin siihen, että haastattelusta ei tulisi terapiatilanteen kaltainen tai liian uhkaava, jolloin he kokisivat joutuvansa paljastamaan itsestään jotain liikaa. Pelkäsin myös, että haastattelut voisivat liaksi stimuloida esiin raskaita emotionaalisia kokemuksia. Tämän vuoksi pysyttelin haastattelukysymyksissäni, jolloin tarjoutui mahdollisuus kertoa juuri sen verran kuin haastateltava tahtoi kertoa. Esitin jonkin verran tarkentavia kysymyksiä. Haastattelurunko toimi haravana, jolla siivilöin vanhemmuuden kokemuksentän läpi. Tämä mahdollisti sekä myönteisinä että kielteisinä koettujen tapahtumien kertomisen sekä antoi mahdollisuuden viitata myös liian kipeinä pidettyihin kokemuksiin, joihin ei kuitenkaan tällä tavoin haastatellen ollut painetta jäädä puhumaan pidemmäksi aikaa. Tässä haastattelutavassa on rajoituksensa, mutta samalla se on voinut mahdollistaa sen, että tuntemattomalle ylipäänsä on voitu kertoa vaikeistakin kokemuksista.

Haastattelun pituus oli ehkä haastattelun ongelmallisinta kohta. Kysymysten määrä saattoi ajoittain haitata niin, että haastateltavilla oli paine vastata lyhyesti. Toisaalta uudet kysymykset toivat mahdollisuuden täydentää edellisessä kohdassa vajaaksi jäänyttä kerrontaa. Monet haastateltavat kokivat, että haastattelu sisälsi toistoa. Uskon tämän osaksi johtuvan oletuksestani, että vaikka kysyisin lapsuuden kokemuksista eri tavoin, lopulta esiin tulisivat juuri ne tärkeimmät kokemukset, jotka voidaan kertoa. Sen sijaan nykyelämään liittyvien kysymysten kohdalla uskon, että kysymisen tavalla on ollut suurempi merkitys. Mielestäni haastateltavat jaksoivat pitkän haastattelun hyvin. Heillä oli mahdollisuus kertoa, keitä he ovat ja mitkä ovat heidän tärkeimmät lapsuuden

kokemuksensa. Näihin pyrin haastattelutilanteessa antamaan myönteisen vahvistuksen. Jotkut haastateltavat kertoivat lopuksi kokeneensa tilanteen jossain määrin terapeuttisena, koska oli ollut mahdollisuus puhua.

3.4. Aineiston nelivaiheinen analyysi

Tutkimusprosessin edetessä analyysimenetelmä täsmentyi samoin kuin haastattelutapa ja tutkimuksen näkökulmakin. Aineiston litteroinnin jälkeen etsin sopivaa analyysitapaa, tutustuin aineistoon, kuuntelin, luin tekstejä ja varmistuin siitä, että litterointi ei sisältänyt virheitä. Haastateltavien anonymiteetin turvaaminen asetti analyysille ja tulosten esittämiselle omat vaatimuksensa. Kertomuksia ei voisi kokonaisuutena esittää. Siksi etsin tapaa teemoittaiselle käsittelylle. Aluksi vertailin haastattelurunkoni teemojen mukaisesti lapsuuden ja aikuisuuden vastauksia kunkin haastattelun kohdalla, ja toin ne toisten haastattelujen teemojen yhteyteen. Tällä tavoin havaitsin, että yhdenmukaisuutta lapsuuden ja aikuisuuden kertomusten välillä löytyi sekä myönteisiksi että kielteisiksi koetuissa asioissa. Samalla sain viitteitä siitä, että haastateltavat olivat usein itse päättäneet tehdä toisella tavalla kuin heidän omassa lapsuudessaan oli tapahtunut. Tällainen asettamieni valmiiden teemojen vertailu osoitti, että monet valitsemani kysymysalueet olivat haastateltavien puheessa päällekkäisiä. Kuitenkin vertailun tulokset tuntuivat jäävän koko kertomukseen nähden irrallisiksi ja oli vaikeaa varmentaa, että erillisten teemojen vertailu tuottaisi luotettavia tuloksia. Hyvärinen (2006, 26) mainitseekin, että kertomusten analyysissa sisältöjen tai teemojen poimiminen aineistosta sekä niiden yhdistely saattavat hävittää aineiston erityisluonteen. Havaitsin, että teema-alueita olisi luettava suhteessa koko kertomukseen. Samalla näytti siltä, että haastattelujen kokonaisluenta tuottaisi uudenlaista tietoa, joka jäisi havaitsematta, jos kiinnitän huomion vain omiin, ennalta valitsemiini teemoihin. Vain kokonaisuutta lukemalla olisi mahdollista nähdä haastattelurungon rakenteen yli, hahmottaa haastateltavan omaa kertomusta ja siitä nousevia teemoja ja ydinkohtia. Oli ongelmallista, että analyysi vaati haastattelujen lukemista kokonaisuutena, mutta en kuitenkaan voisi esittää tuloksia kokonaisina tarinoina. Analyysista muodostui tämän vuoksi monivaiheinen.

Vaihe 1: Lapsuuden ja aikuisuuden ydintarinan koostaminen

Aloin lukea haastatteluja kokonaisuutena. Keskityin mahdollisemman hyvin haastateltavien omaan kertomukseen. Tavoittelin fenomenologista luentaa, jossa luopuisin omista ennakoasenteistani ja jäsentämisen tavoista löytääkseni sen, mitä haastateltava on tarkoittanut ja mikä on hänen tarinansa (vrt. Laine 2001, 30). Yritin luopua ennalta asettamistani teemoista ja keskittyä siihen, mitä asioita haastateltavat itse painottavat kertomuksessaan. Pyrin löytämään kertomuksista heidän elämänsä keskeiset tapahtumat, päälinjat ja kulminaatiokohdat (vrt. Hyvärinen 2006, 30- 31). Yritin seurata

haastateltavien omia tapoja kytkeä asioita toisiinsa, millaisia muutoksia haastateltavat kuvaavat, millaisia merkityksiä he niille antavat ja miten he selittävät eli atribuoiivat tapahtumia.

Keskittyessäni haastateltavien omaan kertomukseen kuuntelin haastattelut uudelleen ja kirjoitin samalla muistiinpanoja haastateltavien kertomuksista. Seuraavaksi koostin tiivistelmän jokaisen haastateltavan lapsuuden kertomuksesta ja nykyisyyden tai aikuisuuden kertomuksesta. Pysyttelin haastateltavan näkökulmassa niin, että haastattelurungon rakenteen takaa nousi esiin haastateltavan omat ydinkertomukset, käännekohdat ja painopisteet. (vrt. Hyvärinen 2006, 30-31). Painopisteitä kartoitin huomioimalla esimerkiksi kuinka usein asia mainittiin ja miten haastateltava painottaa tapahtumien merkityksiä. Seuraavaksi keräsin kunkin kappaleen tai asiakokonaisuuden kohdalle kaikki sitä koskevat sitaatit, jotta voisin myöhemmissä analyysin tulkinnallisissa vaiheissa helposti tarkistaa, mitä haastateltava on aihepiiristä sanonut. Vaiheen lopuksi jokaista haastateltavaa kohti minulla oli kaksi noin 15-20 sivun ydintarinaa.

Vaihe 2: Lapsuuden ja aikuisuuden tarinan yhdistäminen

Yhdistin haastateltavien lapsuuden ja aikuisuuden kertomukset vuorotellen sekä lapsuuden että aikuisuuden maastossa polveilevaksi tarinaksi. Luin koostettuja lapsuuden ja aikuisuuden ydintarinoita vuorotellen, leikkasin ja liitin pätkiä koostamistani kertomuksista ja sitaateista. Palasin välillä takaisin alkuperäisiin litterointeihin varmistaakseni, etteivät haastateltavan alkuperäiset tulkinnat hämärtyisi aineiston käsittelyssä. Pidin erillään haastateltavan tapahtumille antamat merkitykset ja attribuoinnit sekä omat tulkintani lapsuuden ja aikuisuuden kertomuksien yhteneväisyyksistä. Asettamalla kertomukset toistensa yhteyteen oli helpompaa nähdä, miten lapsuuden kertomukset elävät tai näyttäytyvät nykyisyyden kertomuksissa. Haastateltavien kertomukset asetuivat mielekkäiksi kokonaisuuksiksi niin, että yksittäisen teeman tarkastelu ei jää irralliseksi, vaan sen tulkinnassa on mahdollista nojautua tarinan kokonaisuuteen. Vaiheen päätteeksi minulla oli neljä noin 15-20 sivuista ydintarinaa.

Vaihe 3: Ydintarinoiden siirtymien tulkitseminen teorian avulla

Luin uudelleen lapsuuden ja aikuisuuden maastossa polveilevia tarinoita sitaatteineen ja liitin siihen oman tulkintani asioiden siirtymisen ja tarinan jatkumon yhteyksistä teoreettisen viitekehykseni valossa. Luin jokaista haastattelua omana kokonaisuutenaan. Luin teoriaa ja löytäessäni sopivia tekstejä liitin niitä kunkin ydintarinan yhteyteen. Teorian avulla tulkitsin jokaisen haastateltavan tarinan erikseen omana kokonaisuutenaan. Välillä palasin alkuperäisiin litterointeihin tarkistaakseni vielä kerran tulkittavana olevan teeman tai kertomuksen kontekstin. Aineistosta hahmottui teemoja,

jotka olivat kaikille haastateltaville yhteisiä. Lisäksi jokaisessa tarinassa oli omat erityisteemansa. Valitsin vain ne teemat, jotka nousivat selvästi esiin kaikista haastatteluista.

Vaihe 4: Käsittekartan koostaminen

Koostin käsittekartan keskeisimmistä lapsuuden ja aikuisuuden kertomuksista nousevien teemojen suhteista. Turvattomuuden teema osoittautui kaikille merkittäväksi lapsuuden kokemukseksi. Turvattomuuden kokemuksesta tuli jatkoanalyysin lähtökohta. Kartassa tulivat esiin teemojen suhteet toisiinsa ja se, millaisia ratkaisuja ne ovat saaneet haastateltavien elämässä. Samanaikaisesti vertasin aineiston antia sukupuuteoriassa esitettyihin sukupolvien välisiin siirtymiin. Leikkasin kaikki tekstit, jotka liittyivät turvattomuuden kokemukseen ja toin ne toisten haastateltavien kertomusten yhteyteen. Leikkasin ja liitin myös kaikki teemaan liittyvät sitaati. Pysyttelin aineiston tarjoamissa tavoissa kuvata turvattomuutta ja pyrin häivyttämään yksittäisten haastateltavien tarinan. Tällä tavalla toin yhteen jokaista teemaa käsittelevät tarinan kohdat. Tulosten esittelyosa alkoi hahmottua. Tässä vaiheessa huomasin, että olisi oltava huolellinen, ettei kertomuksen kokonaisuuteeseen perustuva tulkinta hämärtyisi, jos irrotan kokemukset alkuperäisestä kontekstistaan. Minun olisi koko ajan pidettävä mielessäni jokaisen yksittäisen elämäntarinan kulku, etteivät yksittäiset kohdat saisi toisia merkityksiä teeman käsittelyn yhteydessä. Narratiivisen esikäsittelyn vuoksi kokonaisuuden mielessä pitäminen on mahdollista toisin kuin ensimmäisessä temaattisessa aineiston käsittelyssä, jota kuvaan luvun alussa. Lopulliseen tulosten esittelyosaan olen valinnut vain kaikkein kuvaimmat sitaatiit.

4. Tulosten esittely

4.1. Lapsuuden kertomusten keskeiset lähtökohdat ja teemat

4.1.1. Lapsuuden turvattomuuden kokemukset

Aineistosta löytyivät seuraavat teemat: *turvattomuus/turvallisuus, traumakokemukset, kaksija-koisuus/ristiriitaisuus, erillisyyt, perhesuhteet, varhaiset erokokemukset ja kahdenkeskisyys/kolmenkeskisyys* sekä joistakin haastattelusta erillisiä teemoja: *maskuliinisuus/feminiinisyys, masennus, häpeä ja syyllisyys*. Esittelen tutkimustulokset avaamalla aineistosta esille nousseita kaikkien käsikirjoitukseen sisältyviä yhteisiä teemoja sekä seuraamalla millaisia ratkaisuja tai ilmaisuja ne ovat aikuisuuden kertomuksessa saaneet. Turvattomuuden teeman käsittelen tässä huolellisesti, koska siihen perustuvat kaikki myöhemmin esiin tulevat teemat ja esittämäni tulkinnat asioiden yhteydestä. Haastateltavien tarinoiden suojaamiseksi pyrin häivyttämään mahdollisimman hyvin

kunkin yksittäisen haastateltavan tarinat. Teemoihin liittyvät käsikirjoitukset esitän niin, ettei yksittäisen haastateltavan kertomuksien jatkoa ole mahdollista liittää yhtenäiseksi elämäntarinaksi. Olen korvannut henkilöitä tarkoittavat sanat kirjaimilla (esim. x ja y) kaikissa sitaateissa, joten ne eivät tarkoita keitään tiettyjä henkilöitä.

Turvattomuus liittyy kokemukseen itsestä suhteessa ulkoiseen maailmaan. Turvattomuudessa omat kyvyt ja keinot hallita maailmaa näyttäytyvät riittämättöminä tai että ulkoiset paineet ovat liian suuret. (Lahikainen 2000, 70.) Turvattomuuden lähikäsitteitä ovat riski, uhka, vaara ja pelko. (Niemelä 2000, 23-24.) Psykodynaamisissa teorioissa turvallisuuden kokemusta pidetään perustekijänä, jonka pohjalta ihmisen myöhemmät tavat hahmottaa itseä ja maailmaa rakentuvat. Oma itseä suhteutetaan maailmaan sen perusteella, miten välitön lähiympäristö koetaan. Esitetään, että ensimmäisten elinkuukausien aikana, suhteessa turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksiin, ihmisen identiteetti pitkälti rakentuisi (Lahikainen 2000, 63 ref. Bowlby 1978, Erikson 1968).

Turvallisuuden kokemukset ovat yhteydessä lapsen saamaan hoivaan. Riittävä hoiva sisäistyy perusturvallisuudeksi, joka merkitsee uskoa maailmaan, itsen samuuteen ja luottamukseen siitä, että vaikeissa tilanteissa saadaan apua. Perusturvallisuus sisältää käsityksen toisten ihmisten hyväntahtoisuudesta ja luo uskoa omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa. Vastaavasti riittämätön hoito jättää lapsen epävarmaksi ja ahdistuneeksi. Hänen on oltava valppaana toisten ihmisten suhteen tarkistaakseen turvallisuuttaan. (Lahikainen 2000, 63 ref. Bowlby 1978.) Kuusinen & Lintunen (2000, 83) esittävät, että turvallisuuden tunne niin aikuisilla kuin osittain myös lapsillakin muodostuu ennen kaikkea toisen emotionaalista saatavilla olosta. Riittämättömän hoidon saaneet lapset ovat aikuisena alttiimpia näkemään vaaroja ympäristössä ja pettymään ihmissuhteissa. Hyvin hoidetuista lapsista uskotaan tulevan aikuisina suhteellisen autonomisia ja itsestään huolehtimaan kykeneviä. (Lahikainen 2000, 64 ref. Bowlby 1978.)

Analysoitaviksi valikoituneille neljälle haastateltavalle oli yhteistä turvattomuuden tunne, jota oli koettu lapsuudessa. Pääasiassa elämä oli koettu arkisena ja tavallisena, turvallisenakin, mutta kaikkien kertomuksessa oli myös kuvausta jännittyneestä, ahdistavasta elämästä tai elämänvaiheesta.

- välillä oli turvattomuuden tunne mulla
- kaikki tähän, tän saman asian ympärille, mä en voi sille mitään, koska mulla ei niinku muuten ollu mitään hätää
- kaikesta huolimatta koin, että on ollu ihan hyvä olla, siis sillälaila, että on ollu semmonen perusturvallinen olo
- sanottiin, kuinka rakastetaankin ja näin, että niiltä meni sit myöhemmin nää niinku pohjat
- vähän jännittynytkin varmaan, että piti aika varpaillaan silleen
- mulla oli tosi paha olla ja mä olin ahdistunut
- sithän se oikeestaan rauhottu, et se ei ollu enää niin semmosta stressaavaa niin sanotusti

Luonnollisesti haastateltavilla on ollut myös hyviä ja turvallisia kokemuksia lapsuuden ympäristöstään, mutta analyysissä kiinnitin huomioni kuvattuihin turvattomuuden kokemuksiin. Haastateltavien omaa tarinaa koostaessani huomioin sekä myönteiset että kielteiset keskeisiksi nousseet kertomuksen ydinkohdat ja teemat. Turvattomina tai negatiivisina koetuilla kokemuksilla on kuitenkin taipumus tulla tärkeimmiksi kertomusta konstruoiviksi tekijöiksi.

- Tulee usein aina päällimmäisenä pintaan nää huonot muistot
- hallitsee niin kovasti nää ajatukset niinku tästä, hallitsi niinku niin paljon kaikkee olemista niinku lomia ja kaikkee

Kolmessa tarinassa turvattomuuden aiheuttajia lapsuudessa olivat vanhempien alkoholin käyttö ja siihen liittyvät riitelyt. Haastateltavat olivat joutuneet kuulemaan vanhempien riitoja, jolloin oli koettu pelkoa ja vanhemman käytöksen muuttumisen myötä epävarmuutta tapahtumien ennakoinnattomuudesta.

- se alkoholismi toi sitten mukanaan näitä murheita
- just semmosta, että vanhempi oli kännissä, se ei ollu töissä ja ja sit se alko
- kuuntelet eri huoneessa, ollaan lastenhuoneessa ja sit sä kuulet riitaa ja tota noin niin, etkä tiedä, mitä niinku siellä tapahtuu seuraavaks ... voit vaan kuvitella et, mitä siellä on, et jos jotain kauheeta tapahtuu
- sitten heräs myöhemmin, kun isä ja äiti riiteli
- ilkee mua kohtaan, se oli mun mielestä ilkee äidille
- koitin sit pistää käsiä sen korville, että se ei ois heränny siihen
- sanottiin näistä riidoistakin, että kyllä niitä riitoja kaikilla on, mutta ei se niinku paljon lohduttanu, että ei se häivyttäny mitään siitä pelosta
- riita haasto, että niinku, se haki mun mielestäni, haki niinku sitä riitaa

Kahdessa kertomuksessa perheen isä oli ollut väkivaltainen sekä äitiä että joskus myös haastateltavaa kohtaan. Lisäksi yhdessä haastattelussa väkivaltaisena ja uhkaavana on koettu joku muu perheen jäsen kuin vanhempi.

- viina ja nyrkit niin, se jo varmaan kertoo aika paljon
- x oli tällöinen väkivaltainen ja sitten siihen ei niin ku puututtu millään tavalla ... tehnyt kaikenlaista kauheeta mulle ... se oli hyvin väkivaltainen jossain vaiheessa...
- kerrankin se piti tässä näin sitä veitseä, että näin tota, tappais mut
- henkisesti häiriintynyt x on niin kun kaikista semmoinen kauhein
- se heitti mua semmosella lasikannulla
- mä pelkäsin, ihan suorastaan, koska hän löi äitiäkin ja mä olin nähny sen.

Yhdessä kertomuksessa molempien vanhempien alkoholismi toi perheeseen riitaa ja turvattomuutta, mutta suoraa lyömistä ei esiintynyt.

- mä syytin pitkään isää siitä, miksei isä voinu tehdä sille asialle jotain

Tällä tavoin kolmen haastattelun kohdalla voidaan puhua turvattomuuden lisäksi *suojattomuuden* kokemuksesta, koska niihin liittyy vahingoittumisen pelkoa (väkivaltaa). Vain yhden kohdalla turvattomuus ei ollut samalla tavoin uhkaavaa. Turvattomuuden kokemuksen tulkintaa tukevat kaikissa kertomuksissa toistunut kuvaus siitä, että elämässä oli jotain vaikeaa, josta he kärsivät, mutta kukaan ei ollut puuttunut siihen. Kaikissa kertomuksissa oli toivottu tai pyydetty apua omaan tilanteeseen, mutta sitä ei ole saatu.

- ne ei sanonut sille koskaan mitään, kun ei ne kai uskaltanut
- se on potkinut joskus ja siihen ei oikein kukaan uskaltanut puuttua
- mä kirjoitin x:lle kirjeen, jossa mä pyysin mielestäni apua ja mä halusin muuttaa x:n tykö
- ei ollut vanhempia, jolta olisi apua missään pyytänyt

Lisäksi turvattomuutta olivat aiheuttaneet koetut *laiminlyönnit*, aikuisilta ei ole saatu riittävästi aikaa ja tukea tai huomiota. Tunteista ei ole riittävästi voitu puhua.

- ei ne yleensä jaksanut niin kauheasti keskittyä tota niihin lapsiin
- mulla ei kauheesti sääntöjä ollutkaan, siis sillei, et tietyt kotiintuloajat ja nää
- paljon niinku tätä ahdistusta ja niinkun tämmöstä ... sellasia kysymyksiä ja uskaltanu esittää
- mä olen aina itkenyt salaa jossakin, että harvemmin mä olen mennyt vanhempien luo itkemään
- ongelma oli se sillain, että, mul ei oikeestaan sit ollu ketään. Mul ei niinku ollu vanhempia
- mä en varmaa uskaltanu ikinä pyytää ees apua
- En mä ole varmaa siellä tuonu niitä semmosia julki. Mä vaan oon ollu.

Koska asioista ei ole voitu perheessä tai kenenkään muunkaan kanssa puhua, alkoholismista ja perheen riidoista ja väkivallasta tuli haastateltaville *häpeän* aihe

- aina tää asia sitten vaan tää yks, mistä ei puhuttu
- semmonen vaiettu asia meidän perheessä
- enkä mä puhunu kenenkään toisen aikuisen kans koskaan siitä, siitäkään asiasta tuli semmonen möykky sitten.
- se oli niin suuri häpee, etten kyllä voinu puhuakkaan, mulla oli vaan ihan kauheeta, ku en voinu aina kutsua, vaikka mun ystäviä meille tai että ei siitä kertakaikkiaan ei voinu puhua
- mä häpesin sitä siihen aikaan, kun x joi.
- sekin on varmaan semmoinen, mistä ei puhuttu
- aina ohitettiin puhumatta, vaikka se teki mitä. Se oli päivittäistä se semmonen
- siitä asiasta ei enää keskusteltu

Kolme haastateltavaa olivat kokeneet kotona olemisen niin ahdistavana ja turvattomana, että olisivat halunneet lähteä pois kotoa jo lapsena. Kaksi haastateltavaa joutui kodin sekavan tilanteen vuoksi olemaan kotoa paljon poissa. Kaksi joutui itseään suojatakseen lähtemään kotoa omilleen jo hyvin nuorena.

- halusin pois kotoo, et mä en jaksanu enää sitä lyömistä ja juomista ja yksin oloo iltasin.
- tietysti olisin kaivannu aikuisen seuraa sit sillon pienempänä
- yritin aina olla viikonloput pois.
- oli ahdistava olla ja mä halusin kotoo pois
- kyllä mä aina jotain keksin, aina pääsin johonkin.
- mä pyrin oleen, mä olin aika paljon kavereilla yötä.
- oon vaan kauheen tyytyväinen ollu, et mä oon päässy pois sieltä
- lähdin pois ihan tän takia oikeastaan

4.1.1.1. Traumaattiset kokemukset

Turvattomuuden kokemuksiin voi liittyä myös traumakokemuksia.²¹ Punamäki (2005, 184.) kuvaa, kuinka lapsen elämä yleensä ottaen on täynnä erilaisia vaikeuksia, haasteita, uhkia ja pettymyksiä, joista osa kuuluu normaaliin kehitykseen. Kokemuksista voi kuitenkin tulla stressaavia ja traumaattisia silloin, kun ne ylittävät lapsen voimavarat. Tällaiset traumaattisiksi muodostuvat kokemukset voivat olla yhtäkkisiä ja odottamattomia tapahtumia, mutta ne voivat myös olla

pitkäkestoisia osana lapsen elämään kuuluvia kokemuksia. (Punamäki 2005, 184 ref. Pynoos & Nader 1993; Haapasalo 2000; Terr 1991, 1997). Myös Schulmanin (2002, 162) mukaan traumaiksi muodostuvat sellaiset kokemukset, joissa affektien määrä ylittää egon sietokyvyn, josta seuraa psyykkinen tiedostamaton tarve turvautua dissosiointi- ja lohkomisdefensseihin. Ehkä tämän aineiston haastateltavien lapsuuskokemukset ovat olleet paikoitellen sikäli turvattomat, että on syytä olettaa lapsen sietokyvyn affektitulvan edessä monesti ylittyneen. Ainakin muutamat haastateltavat olivat harkinneet joskus myös epätoivoisia tekoja asioiden helpottamiseksi.

- mä olen joskus toivonut, että se olisi kuollut, että jopa harkitsin itse sitä asiaa, että siitä pääsee eroon
- Mä ajattelin, että nyt mä hirtän itseni

Punamäki esittää, että lapsen elämässä traumakokemuksia ovat esimerkiksi kaltoinkohtelu, perheväkivalta, psyykkinen ja fyysinen heitteillejättö (Punamäki 2005, 184 ref. Pynoos & Nader 1993; Haapasalo 2000; Terr 1991, 1997). Myös tässä aineistossa väkivaltaan liittyviin turvattomuuden kokemuksiin voi liittyä traumaattisuutta, joita edellisessä kappaleessa kuvasin uhkaavuuden kokemuksina.

- nuoren lapsen aika traumaattisia kokemuksia, että siihen heräsi keskellä yötä, et vanhemmat riitelee ja äiti saa selkään
- leipäveitteen ja piti tässä näin ja että hän vetää niin kun kurkun auki ja sitten mä niin kun rauhoitin itteni ja sanoin vaan, että, jos sä sen teet niin sä tiedät kyllä, mihin sä joudut
- mä pelkäsin, ihan suorastaan, koska hän löi x:kin ja mä olin nähny sen.

Myös haastateltava, jonka perheessä oli riitaa ja alkoholia, mutta ei suoraa väkivaltaa, oli pelännyt ja kokenut turvattomuutta riitojen aikana, koska tapahtumia ei voinut ennakoida.

- ku siihen liitty sitä alkoholia niin sillan, sillan kyllä ei

Tämän aineiston perusteella näyttää siltä, että traumakokemuksia voivat olla liian suuret elämänmuutokset, kuten ensisijaisen vanhemman avioituminen ja kaikkien perusasioiden muuttuminen äkillisesti lapsen elämässä. Traumaattisina kokemuksina voidaan pitää myös varhaislapsuudessa tapahtuneita siirtoja vanhempien välillä. Nämä ovat todennäköisesti olleet lapselle liian kuormittavia kokemuksia, joihin liittyy myös puuttuva aikuisen kannattelu. Varhaislapsuudessa tapahtuneita asioita ei kuitenkaan enää kyetä muistamaan, mutta olen tulkinnut muutot traumaattiseksi, koska myöhemmin toisessa kappaleessa esitettävillä tapahtumilla on mahdollisesti yhteys näihin tapahtumiin aikuisuuden draamassa.

- mä jouduin niinku niin erilaiseen maailmaan että. Must se oli pelottava maailma.
- mun lapsuus pysähty siihen
- x:n menettäminen.
- ja sit se alko olee niinku ilkee mua kohtaan, se oli mun mielestä ilkee x:lle
- mä koin sen niinku, et se hylkäs ja et se ei niinku välittäny,

²¹ Ks. traumateoriaa, sivuilla 7-8.

Traumojen esiintymiseen saattaa viitata joidenkin haastateltavien kyvyttömyys muistaa asioita lapsuudesta. Muistamattomat asiat sijoittuivat joihinkin ajanjaksoihin, jotka oli koettu raskaina tai muistiaukot liittyivät yksittäisiin tapahtumiin, joista muistettiin vain tapahtumakulku, mutta ei siihen liittyvää tunnelmaa.

- Ei, ei, mä en muista niitä.
- ei ole muita muistoja niinku siitä vai oonko mä työntäny ne sit pois, mä en tiedä.
- mull ei ole niinku semmosesta perhe-elämästä muistoja ... Mul on hirveen hataria muistikuvia. Mä oon niin paljon ilmeisesti kuitenkin ollu kavereiden kanssa myöhään.
- mä oon sopeutunu joka paikkaan ilmeisesti niin hyvin, että mulla ei ole kuin hyviä muistoja.
- En mä tiedä oisko mulla ees ollu ikävä äitiä. Mä en edes muista
- mä en muista että pelkäsinkö mä vai halusinko mä lähteä niinku äitin turvaks ... mä en muista.

Toisaalta, kuten edellä turvattomien kokemusten yhteydessä tuli esiin, kyettiin muistamaan myös selvästi traumaattisina koettuja tapahtumia. Kertaluonteisista traumaista yleensä jääkin elävä ja selvä muistikuva. Toistuvista traumaattisista tapahtumista puolestaan muistikuvat ovat hataria ja epämääräisiä ja joskus niitä ei näytä olevan ollenkaan. (Sinkkonen 2005, 157 ref. Lenore Terr 1991.)

Schulmanin (2002, 167) mukaan kyvyttömyys muistaa voisi johtua siitä, että tuskallisesta tilanteesta on selviydytty dissosiaatiota²² käyttämällä. (vrt. Sinkkonen 2005, 157 ref. Lenore Terr 1991.) Kokemuksen piiristä pois dissosioitua kokemusta ei voida muistaa. Tällöin voimakasta kokemusta ei ole voitu ajatella eikä käsittää. Toisaalta muistin toiselle tasolle (non-dekralatiiviselle eli proseduraaliselle ja ruumiin muistin tasolle) ne ovat syvästi syöpyneet. Traumatisoitunut on siis trauman osalta jäänyt esisymbolisten proseduraalisten kokemusten varaan eikä sen vuoksi pysty mielessään työstämään kokemusta. Toisin sanoen normaalisti muisti tallentaa käsitteellistä tarinaa, jota voidaan ajan kanssa täydentää ja muuttaa (Suokas-Cunliffe 2003, 108). Trauman yhteydessä muistot eivät tallennu sanalliselle tasolle, vaan aivojen limbiselle alueelle. Esimerkiksi psykoterapian yhteydessä, kun yksilö vähitellen saa käyttöönsä symbolitason keinoja ja defensesjä trauman suhteen, hän alkaa kyetä muistamaan tapahtumia. Trauman pelkkä muistaminen ei kuitenkaan tuota oireista vapautumista, vaan myös yhteyden saaminen niihin liittyviin tunnereaktioihin ja niiden merkitykseen tuottavat helpotuksen. (Schulman 2002, 167, 170, 172.) Liian raskaita, traumaattisia kokemuksia voidaan myös torjunnan²³ avulla työntää pois tietoisuudesta, jolloin ei haluta ajatella tuskallisia kokemuksia.

- Ne on ikäviä, mitä ei niinku haluais muistella.

Tässä aineistossa kaikkien haastateltavien turvattomuuden kokemukset ovat luultavasti olleet ajoittain voimakkaasti stressaavia ja lapsen voimavaroja kuluttavia. Kaikilla haastateltavilla on ehkä

²² Dissosiaatio on psykiatrinen termi ja se tarkoittaa häiriötä ajatusten, tunteiden ja muistojen integraatiossa, jolloin traumaan liittyvät tunteet ja muistot on eristetty pois tietoisuudesta. (Suokas-Cunliffe 2003, 107.) Ks. sivu 8.

²³ Ks. torjunta sivu 29.

ollut sekä pitkäaikaista elämänolosuhteisiin liittyvää että yksittäisiin tilanteisiin liittyvää stressiä. Perheissä on ollut alkoholismia ja/tai väkivaltaa sekä sen vuoksi jatkuvaa turvattomuutta ja jännitystä, joka on silloinkin olemassa, kun vanhemmat ovat olleet selvinä. Hyvänäkin aikana odotetaan, milloin taas seuraavan kerran tapahtuu ja pelätään, mitä tapahtuu.

4.1.1.2. Kannattelun riittämättömyys

Kannatteleminen^{24,25} tarkoittaa vanhemman kykyä ymmärtää ja hallita omia ja lapsen affekteja ja tunteita. Vanhempi ottaa vastaan lapselle liian vaikeita tunteita ja omassa sisäisessä koemuksessaan käsittelee ja kannattelee niitä. Kun lapsi itkee hän suhtautuu myötätuntoisesti ja helpottaa lapsen oloa ja pyrkii suojaamaan lasta liian suurilta ahdistuksilta. Kannatteluprosessissa vanhempi pitää lasta omassa mielessään ja antaa lapsen käyttäytymiselle merkityksiä. Kannatteleminen vaatii vanhemmalta kykyä olla tässä ja nyt sekä kestää henkistä kipua, jota lapsi ei itse vielä kestä. Bionin teorian mukaan toistuvien kannattelukokemusten kautta lapsi vähitellen sisäistää kyvyn kestää tunteita projisoimatta niitä vanhemman kannettavaksi. (Schulman, M. 2002, 140-141, 149 ref. Bion 1967.)

Haastateltavat olivat jääneet monien tapahtumien ja tunteiden kanssa liian yksin. On kaivattu aikuisen läsnäoloa ja tunteiden käsittelemiseen ei ole saatu riittävästi tukea. Itkut on pääasiassa itketty yksin. Pettymyksiä ei aina osata kuvata tietoisesti, vaikka tarinassa sellaisia tulisikin esiin. Myös yhdessä haastattelussa esiin tullut konkreettinen sylin puuttuminen kertonee kannattelun puutteesta.

- olisin halunnut, et äiti olis ollut enemmän läsnä
- tietysti olisin kaivannut aikuisen seuraa silloin pienempänä
- En mä ole varmaa siellä tuonut niitä semmosia julki.
- et ois voinut sanoa jollekin, että kato nyt mun kaa vaikka näit laskutehtäviä
- Ne on melkeen olleet sitten yksin sängyssä, mitä on nyyhkytetty
- Ei varmaan kenenkään tunteita silleen kauheesti huomioitu
- useimmiten mä olen aina itkenyt salaa jossakin
- eihän siinä oo kukaan pystynyt tavallaan huomioimaan
- millainen mielikuva sinulla on siitä, et jos oot niinku lapsuudessa niinku ilmaissut pettymystä, et miten siihen on niinkun suhtauduttu? Mullel tuu tosiaan, mullel tuu yhtään mieleen semmosta
- Muistatko pitivätkö vanhempasi sinua niinku sylissä tai muuten lähellä? Ei mun muistaakseni ei.

Yksi haastateltavista kertoi sisälleen muodostuneesta *möykystä*. Vihamielisiä ilmaisuja ei olisi lapsuuden perheessä ymmärretty ja on vain täytynyt olla kiltti ja padota tunteensa. Myöskään muiden tunteiden kuten surun, pettymyksen, pelon, häpeän ja syyllisyyden käsittelyyn ei ole riittävästi saatu tukea eikä tunteista ole riittävästi voitu puhua.

- enkä mä puhunut kenenkään toisen aikuisen kans koskaan siitä, siitäkään asiasta enkä muutenkaan kyllä niinku
- hirveesti, kehannut mitään mutta tota, tuli semmonen möykky

²⁴ Ks. Bionin (1962) psyykkistä kannattelua kuvaava käsite sivuilla 31-32.

²⁵ Ks. Winnicottin kannattelua kuvaava käsite holdingin sivulla 32.

- piti piilotella niinku niin paljon niitä semmosia, vaikka niitä hyviä aikojakin oli
- sen mielestä se ois ollu varmaan jotenkin niinku häntä vastaan nousemista ... hammasten kiristelyä
- just tämmöstä sen vihan patoomista
- mä oon vaan tyytyny sitte, alistunu kohtaloon.

Schulmanin (2006, 2) mukaan siltä osin, kun lapsen tunteita ei ole ymmärretty ja kannateltu, ne jäävät kehittyvälle lapselle vieraksi ja vaikeiksi kestää. Voisiko möykyn ajatella sisältävän kaikkia niitä tunteita, joiden suhteen on jäänyt liian yksin ilman kannattelua? Voidaan myös kokea, että asioista on muuten voitu vanhemman kanssa puhua, mutta tietyistä perheen ongelmista, johon haastateltavan ahdinko juuri on liittynyt, ei olekaan voitu puhua. Näihin voi liittyä katkeria epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia sisarusten kesken.

- oli semmonen vaiettu asia meidän perheessä
- oli ne kotona, mutta kun ei ne voinut sille mitään tehdä,
- useinmiten mä olen aina itkenyt salaa jossakin, että harvemmin mä olen mennyt vanhempien luo itkemään
- mä sain hirveen usein selkääni sen takia, että tää osas kääntää sen, niin kun mun niskoille.
- sen päätä silitettiin ja yleensä mä olin se kärsijä
- mä olin jotenkin kamalan pettynyt siihen, että aina aina tämä sama kuvio
- se oli erittäin epäoikeudenmukaista, mutta se oli semmonen asia, siitä ei saanut keskustella

Kannattelun puute tulee esiin myös kertomuksessa suuresta elämänmuutoksesta, kun ensisijainen vanhempi löysi puolison ja kaikki perusasiat haastateltavan elämässä muuttuivat. Haastateltava oli niin epätoivoinen, että toivoi kuolemaa, mutta hänelle oli vain naurettu.

- sen mä muistan vaa, että kaikki nauro
- sitä vähäteltiin

Ihmisen kaikkeen kasvuun tarvitaan kannattelua (Keski-Luopa 2001, 254). Gustav Schulman (2002, 177) kuvaa, kuinka lapsi normaalisti kasvaessaan kokee erillisten traumojen lisäksi normaaleja tapahtumia, joita kutsutaan universaalitraumoiksi²⁶. Näitä ymmärrän olevan jossain määrin kaikilla ihmisillä. Kokemamme kannattelu ei ole koskaan täydellistä ja kuitenkin lapsi tarvitsee kannattelua voidakseen käsitellä itselleen liian voimakkaita affekteja. Tämä selittää sen, että ihmiset voivat kokea traumattisia kokemuksia, vaikka ulkoisesti näyttääkin siltä, että mitään traumaattista ei olisi tapahtunut. Siltä osin, kuin ihminen ei ole kokenut kannattelua, hän ei voi kannattelua myöskään toiselle tarjota. Riittämättömän oman kannattelun saaneelta hoitajalta puuttuu kyky kestää ja sisällyttää lapsen erillisyyttä ja eroahdistuksia eikä lapsi voi silloin omaksua hoitajalta tätä kykyä. Lapsi jää keinottomaksi ja traumatisoituu helposti esimerkiksi väistämättömien erokokemusten yhteydessä. Schulmanin (2002, 177) mukaan kannattelukyvyn puutteen kautta traumat voivat siirtyä sukupolvelta toiselle.

²⁶ Universaalitraumat tarkoittavat varhaisia vauva- ja lapsuusaikaisia traumoja, jotka liittyvät normaaliin kehityskulkuun. Tällaisia vaiheita ovat syntymä-, erillisyyttä-, separaatio- ja kastroatioahdistus, jotka voivat aiheuttaa traumaattisia ylivuototilanteita. (Schulman 2002, 174-179.)

Haastateltavien kertomukset sisältävät siis turvattomuutta ja siihen liittyviä traumakokemuksia sekä kokemuksia kannattelun puutteesta. Nämä eivät millään tavoin vähennä sen arvoa, että kertomuksissa on luonnollisesti ollut myös myönteisiä kannattelukokemuksia, joita voidaan ja halutaan siirtää myös omille lapsille. Sairastettaessa koettu kannattelu toistui samanhenkisenä aikuisuuden kertomuksessa. Myös niistä asioista, joista on puhuttu omien vanhempien kanssa, voidaan myös omien lasten kanssa keskustella.

- laitettiin tyynyjä jalkojen alle ja äiti niinkun keitti teetä mulle
- ehkä huolehtivaisempi ja läsnäolevampi et, mut toivon, ettei ainakaan huonompaan suuntaan
- mä varmaan vasta murrosiässä varmaan koin sen, että mä pystyn puhumaan kaiken, et se ois ollu sillä tavalla, että mä ehkä ainakin omien lasteni kanssa pystyn puhumaan kyllä ja ne pystyy ja niillä jatkuu varmaan omille lapsille varmaan tämä sama, mä epäilisin.
- mulla oli turvallinen hyvä lapsuus, tottakai mä aattelin tän samanlaisen omille ja sit...
- omasta lapsuudestani niin, mä haluaisin että olis ja se semmonen hellyys ja semmonen kysymys niinku sitä just, että oma koti ja meille on molemmille se, että perheenä niinku, et meidän perhe on niinku kokonainen perhe

Monilla haastateltavilla oli ollut joitakin perheen ulkopuolisia aikuisia tai kavereita, joilta oli saatu tukea ja apua erilaisissa tilanteissa.

4.1.1.3. Hyvän sisäisen objektin riittämättömyys

Kannattelun sekä turvan ja turvattomuuden kokemukset ovat yhteydessä hyvän objektin sisäistämiseen. Hyrckin (2006a, 247) mukaan lapsi sisäistää hyvän sisäisen objektin osaksi sisäistä maailmaansa silloin, kun hän on riittävän turvallisuudessa hoivassa ja hänellä on riittävästi hyvää oloa tuottavia kokemuksia. Hyvästä sisäisestä objektista tulee persoonallisuuden ydin, joka mahdollistaa eriytymiskehityksen.^{27, 28} Jos lapsi kokee elinpiirissään itselleen turvattomia tai traumaattisia kokemuksia ja jos vanhemmat tai toinen heistä ei ole kyennyt suojaamaan lasta näiltä kokemuksilta, lapsi tavallaan kokee, että hoiva on ollut puuteellista myös siltä hoivan antajalta, joka on koettu hyvänä. Tässä aineistossa haastateltavat ovat pääasiallisesti kokeneet, että vanhemmat ovat heistä välittäneet, mutta voi silti olla, että turvattomuutta aiheuttavat kokemukset ovat jossain määrin vaikeuttaneet hyvän sisäisen objektin sisäistämistä, joka on yhteydessä seuraavana käsiteltäviin, aineistoista nouseviin ilmiöihin.

4.1.2. Kaksijakoinen ja ristiriitainen käsikirjoitus

Aineistosta nousi selkeästi esiin kaksi tapaa kertoa tai hahmottaa omaa tarinaa: kaksijakoinen kertomus ja ristiriitainen, sekava kertomus. Nämä kertomuksen piirteet voivat olla yhteydessä

²⁷ Ks. objektien sisäistämisestä sivuilta 19-20.

²⁸ Vrt. Sternin vuorovaikutusmuistoihin liittyvä sisäinen kumppani sivulla 19.

erilaisina ratkaisuin tai tarinaa konstruoivina seurauksina turvattomiin ja traumaattisiin kokemuksiin, joihin liittyy myös hyvän objektin riittämätön sisäistäminen.

4.1.2.1 Kertomuksen kaksijakoisuus

Kaksijakoisuus ilmeni kertomuksissa joko poikittaisessa tai pitkittäisessä suunnassa. Pitkittäisessä suunnassa vaikeat tai pahat kokemukset ovat olleet mukana elämässä rinnakkain hyvien kokemusten kanssa. Esimerkiksi kaikki on ollut hyvin silloin, kun vanhemmat ovat olleet selvinä.

- ainut, mikä on sitten tullu, niin se alkoholismi toi sitten mukanaan näitä murheita
- kaksjakonen, että toisaalta ihan hyvänä ja hyviä muistoja, mutta sitten on paljon niinku tätä ahistusta
- on hallinnut kyllä silleen, että kaikki muut muistot on niin, kun onnellisia paitsi tämä.

Kaksijakoisuus ilmenee myös poikittaisessa suunnassa, jolloin elämäntarina sisältää jonkun suuren muutoksen tai käännekohdan ja elämä jakaantuu hyvään aikaan ja huonoon aikaan.

- Lapsuuteni ... ikävuoteen asti oli ihana, hyvä, turvallinen. Sen jälkeen epävarmuutta
- hirveen kohtauksen mä sain kun x...
- aina halas ja suukotteli, kun mä olin pieni, mutta kyllä se sitten loppu siihen
- mä itkin siel mettäs, että nyt mä kyllä kuolen

Myös kertomus vanhemmasta voi sisältää kuvauksen hyvästä vanhemmasta ja huonosta vanhemmasta. Vanhempi, joka välitti ja huolehti sekä vanhemman toinen puoli, joka oli välinpitämätön tai riitaisa.

- ku oli selvinpäin, ni oli aivan ihana ihminen ja sitte taas jotain ihan muuta
- tuli sellanen katkeruus, mun mielestä silloin x ei välittäny musta
- Mun mielestä meidän x muuttu tosi paljon.
- Että sama ihminen, mutta eri persoona.
- et miten voi sama ihminen olla eri ihminen.

Kaksijakoisuus ilmenee kerronnassa siinä, kuinka kotona on voitu puhua asioista ja kaikki on ollut oikeastaan hyvin. Samalla on ollut kokemusmaailman kannalta suuria, uhkaavia ja epäoikeudenmukaisina koettuja tapahtumia, joista ei ole voitu puhua ja nämä kokemukset saattavat ikään kuin elää muistoissa irrallisina omaa elämäänsä, hyvän ja turvallisen elämän kertomuksen sisällä.

- niin kun perusasiat ja omat nuoruuden sitten tämmöiset, mä oon kokemukset mä oon äidin kanssa pystynyt juttelemaan, että siis tämmöiset normaalit asiat
- oli tämmöinen väkivaltainen ja sitten siihen ei niin ku puututtu
- mä olen aina itkenyt salaa jossakin,
- omalla tavallaan näistä ... huolimatta niin kuitenkin semmoinen turvallisuuden tunne

Ehkäpä jonkinasteisen kaksijakoisuuden avulla on voitu säilyttää kuva vanhemmista riittävän hyvänä. Kokemusmaailman kannalta lapsen saattaa olla vaikeaa ylläpitää kuvaa vanhemmista hyvinä, jos he kuitenkin sallivat tapahtua uhkaavia ja katkeruutta aiheuttavia asioita.

Kaksijakoisuuteen liittyy myös jonkin ajanjakson idealisoituminen muistoissa ja kertomuksessa, jolloin haastateltava ihmettelee, kuinka hän ei muista eri ajanjaksoilta huonoja kokemuksia tai

vastaavasti hyviä joltain toiselta jaksolta. Tällöin idealisoituneella jaksolla myös yleensä negatiivisena pidetty asia voi saada kerronnassa myönteisen tulkinnan. Koulun vaihtumisen usein kerrotaan johtaneen myönteiseen lopputulokseen.

- mä oon lapsuudestani onnellinen, varmaan tohon ...
- mä en muista mitään kielteistä oikeestaan.
- rikkaus, et must on tullu semmonen kuitenkin mielestäni välitön ihminen.
- mulla ei ole muita muistoja niinku siitä vai oonko mä työntäny ne sit pois, mä en tiedä
- onko mulla sit hirveen negatiiviset muistot vai et en kato muista mitään hyvää

Mikäli suuri muutos ja siitä seurannut elämä on ollut liian vaikeaa kestää, on haastateltavan itseään, hyvää sisäistä objektaiaan suojatakseen tarvinnut nähdä muutosta edeltänyt jakso hyvin myönteisenä. Voisiko ihminen tällä tavoin säilyttää mielessä hyvän sisäisen objektin silloinkin, kun kaikki perusasiat elämässä näyttävät muuttuvan? Mm. Hyrck (2006, 12) kuvaa, kuinka ihminen joutuu pitämään hyvän ja pahan erillään toisistaan, jos pelkää hyvän tuhoutuvan pahan alle. Ehkäpä lapsuuden kertomus saattoi tällä tavoin jakautua kahteen osaan.

Aineistossa esiintyvä kaksijakoisuus sopii hyvin yhteen splitin eli lohkomisen käsitteen kanssa²⁹. Split tarkoittaa liian raskaiden kokemusten myötä muodostunutta defensiivistä tapaa jakaa kokemuksia kahteen osaan. Lohkominen saattaa dissosiaation tavoin liittyä traumakokemuksiin. Jotta tämän aineiston kaksijakoisuutta voidaan pitää psyyken puolustautumisena turvattomissa tai traumaattisissa tilanteissa, niin silloin toisistaan kauaksi työnnetty puolet eivät olisi tunnetasolla riittävästi toisiinsa yhteydessä. Tähkän (2006, 36.) mukaan lohkomisessa on kyse siitä, ettei ihminen voi esimerkiksi onnettomana hetkenä palauttaa mieleensä onnellisia hetkiä, jotka lohduttaisivat oloa. Tämä liittyy riittämättömään hyvän objektin sisäistykseen. Mikäli aineistoni kaksijakoisuus liittyy turvattomuuteen ja riittämättömään kannatteluun sekä merkitsee tarvetta jossain määrin eristää hyvät ja pahat kokemuksen toisistaan hyvän objektin suojaamiseksi, haastateltavat olisivat tämän vuoksi sisäistäneet kaksijakoisuuden osaksi kokemusmaailmaansa. Sisäistetyllä kaksijakoisuudella voi olla yhteys myöhempään aikuisuuden kertomukseen, jota käsitellään luvussa 4.2.

4.1.2.2. Ristiriitainen käsikirjoitus

Kaksijakoisuuden rinnalla esiin nousi ristiriitainen käsikirjoitus. Ristiriitaisuus tulee esille sekä lapsuuden kertomuksen suurissa linjoissa että yksityiskohdissa. Kertomus on täynnä pettymyksiä ja vaillejäämistä, mutta kuitenkin haastateltavalla on tunne, että hänestä on välitetty ja häntä on rakastettu. Haastateltava ei muista koskaan ilmaisseensa pettymystä. Hänellä ei ole muistikuvia

²⁹Ks. Spli eli halkominen, lohkominen sivuilla 30-31.

siitä, että olisi ollut vanhempiensa sylissä. Lapsuutta kuvataan yksinäisenä ja ristiriitaisia tunteita sisältäneenä.

- mä luulen, et mul on ollu aika ristiriitaset tunteet X kohtaan
- se hylkäs ja et se ei niinku välittäny
- olisin halunnu et X olis ollu enemmän läsnä
- tää niinku tää väkivallan näkeminen ja muuta, että mä luulen et sen on kääntyny vahvuudeks
- yritin aina olla viikonloput pois
- en muista muita itkujä, kun ne ...
- osoitettiinko teidän perheessä yleensä tunteita? aika vähän mun mielestä.
- pitivätkö vanhempasi sinua niinku sylissä tai muuten lähellään? Ei mun muistaakseni ei.

Elämä oli vapaata, eikä sääntöjä juuri ollut. Kotona on alkoholismista huolimatta ollut pääasiassa leppoosaa ja hyvin on mennyt, jos käyttäytyi hyvin.

- me tultiin aika lepposasti äitin kanssa toimeen...
- mull ei kauheesti sääntöjä ollukkaan

Yksinäisyydestä ja vaillejäämisistä huolimatta koetaan, että vanhemmat ovat välittäneet silloin, kun he ovat olleet selvin päin. Tämä haastateltavan havainto tuo selkeyttä muutoin ristiriitaiseen tai sekavaan kertomukseen.

- kyl mä koin ihan että, et mut huomioitiin et X huomioitti sit kuiteski aina, kun oli selvin päin
- Mun mielestä oli välittämistä jo se, että ne asetti tietyt rajat, et kyl X aina kyseli ja oli ja kyllä
- mä luulen joo, et se oli vaan semmost erilaista näyttämistä

Kuitenkin koetaan, että lapsuudesta ei ole saatu matkaan myönteisiä voimavaroja.

- ei niitä varmaan ollu kauheesti

Myös aikuisuuden kertomuksessa ristiriitaisuus saa jatkumon ja tulee esille puheessa siten, että kerronnan lopuksi lyhyesti todetaan asian olevan päinvastaisella tavalla kuin edellä oleva selostus antoi aiheen olettaa. Vallitsevimman teeman erottaminen puheena olevasta asiasta on siksi vaikeaa. Toiminnassa ristiriitaisuus näkyy niin, että pyritään asettamaan lapsille rajoituksia, mutta ei johdonmukaisesti valvota niitä ja lipsutaan säännöistä. Perheessä ristiriitaisuus näkyy sääntöjen epäjohdonmukaisuudessa. Rajoittamiseen liittyvä pohdinta on haastattelussa keskeisellä sijalla. Kertomuksessa ristiriitaisuus tulee esiin mm. siten, että kaikki haluaisivat olla yhdessä kotona enemmän, mutta lapset eivät ole siellä silloin, kun äiti on, ja äiti ei ole kotona silloin, kun lapset puolestaan ovat. Ristiriitaisuutta tai jonkinlaista kertomuksen sekavuutta kuvaavat myös kertomukset huijaamisesta. Kertomuksen mukaan perheessä kaikki huijaavat toisiaan. Lapset äitiä ja toisiaan sekä opettajia koulussa ja äiti lapsia ja jossain määrin myös itseään.

- kyl mun mielestä se on ollu ihan kivaa
- välillä ne on ihan kivojaki aikoja, mut välillä ne on vähän niinku hermoja riistävää, et ku riidellään ja nahistellaan ja ihan turhanpäiväsistä ja kannellaan ja ku toi teki sitä ja toi teki tätä ja toi sano noin ja toi sano näin ja et kyl ne on ihan kivoja aikoja.
- olen melkein yksin kotona ja lapset lumpustaa ympäri kyliä, valittavat, kun mä en ikinä oo kotona mutta, kyl se on ihan toisinpäin
- jos ne huijaa mua, niin sit mä en tiedä
- se oli huijannu opettajaa
- X huijaa mua, niin tekee kyllä Y:kin ... jompikumpi aina paljasta, toinen ku huijaa

kasvattamisen ja riittävän suotuisassa ympäristössä tapahtuneiden yksilöllisten kehityspotentiaalien harjoittamisen ja artikuloitumisen monisyinen tulos, jota ympäröivä yhteiskunta, kasvukulttuuri ja sen käytännöt ovat tuottamassa”(Lahikainen 2000, 68). Löysin aineistosta kaksi tapaa, miten erillisyyshkehityksessä on edetty. Ensimmäisessä kertomustavassa korostuu itsenäinen pärjääminen ja toisessa tulee voimakkaammin esiin riippuvuus. Kaikki kertomukset sisälsivät ajatuksen siitä, että lapsuuden turvattomuuden kokemukset ovat jollain tavalla vaikuttaneet omaan itseen. Koetelemusten nähdään joko vahvistaneen itseä, jolloin täytyy selvitä itsenäisesti tai että kokemuksista on jäänyt raskas taakka. Joidenkin haastateltavien kertomus saattoi joiltain osin soveltua molempiin ryhmiin, mutta riippuen siitä kumpi puoli korostui enemmän, sijoitus löytyi.

Itsenäisyyttä korostavassa ryhmässä lapsuuden perheessä on ollut tapahtumia, joiden vuoksi on jouduttu selviytymään jo varhain itsenäisesti. Kertomuksessa asiat ovat saattaneet lopulta mennä niin, ettei koeta tarvittavan lapsuuden perheeltä enää mitään. Sisukkuus on tärkeää, koska yksin täytyi selviytyä.

- melkeen ollu sitten yksin sängyssä, mitä on nyhkytetty
- mä muistan jotenkin, että mä olin kova ja sitten kun mä olin jo yksin muuttanu mä aattelin, että mähän teille näytän, että mä en ikinä tuu teiltä mitään pyytään
- jotenkin mä olen sillain ylpee itsessäni, joku mun luonteessani sitten kuitenkin on, että selviydyin.
- sit kai mun tuli joku sisu, et en mä
- oisko se niin kun tietoisesti hakeutunut ... alalle tavallaan, että niin kun päättää, että minähän pärjään
- useinmiten mä olen aina itkenyt salaa jossakin, että harvemmin mä olen mennyt vanhempien luo itkemään
- varmaan tuntikausia itkin jossain ja kukaan ei kuunnellut ja mulla on semmoinen niin, kun jäänyt päähän ittelleni, ... ne eivät reagoineet siihen mitenkään, että anti vaan olla kun se teki jotain pahaa ja mä sain hirveen usein selkääni sen takia
- sitten mä niin kun rauhoitin itteni ja sanoin vaan, että jos sä sen teet niin, sä tiedät kyllä, mihin sä joudut, että kannattaa niin ku miettiä tosi tarkkaan
- mä halusin pois kotoo, et mä en jaksanu enää sitä lyömistä ja juomista ja yksin oloo iltasin

Lopulta on saatettu joutua muuttamaan pois varhain, koska kotona ei ole ollut turvallista.

- lähdin pois ihan tän takia oikeastaan kotoa... Mä en enää päivääkään enää voinut
- oli ahdistava olla ja mä halusin kotoo pois

Kertomus saattaa sisältää jo lapsuudesta lähtien itsenäistä ja omatoimista toimintaa sisältäviä episodeja.

- neljä vuotiaana äiti opetti mulle jo kaurapuuron keiton ja kyllä mä osasin kaurapuuroo keittää. Äiti oli valkeen pannun hellaan aamulla ja mä lisäsin puita ja keitin kaurapuuroo ja... monta kertaa suola unohtu, mut hyvää se oli silti.
- X pisti mut yksinään linja-autoon ja Y oli vastassa

Vaikeistakin tilanteista on selviydytty ja negatiivisiin asioihin on sopeuduttu ja saatu ne käännettyä myönteisiksi voimavaroiksi. Esimerkiksi kuukausien mittaisesta erokokemuksesta kerrotaan, että uudessa paikassa on viihdytty hyvin.

- se on niinkun henkisesti vahvistanu mua ihmisenä
- oiskohan ihan viidesti vaihtunu neljänteen luokkaan mennessä ... vaikka ehkä se koulujen vaihtuminen se tuntu aina välillä pahalta tietysti ja uudet kaverit. Mut mä oon ollu aina semmonen et

- mä hirveen äkkiä tutustuin ja must tuntuu, et oisko se ollu sitten rikkaus et must on tullu semmonen kuitenkin mielestäni välitön ihminen. Ja mun on helppo sopeutua kaiken näkösiin ihmisiin
- En mä tiedä, oisko mulla ees ollu ikävä äitiä. Mä en edes muista.
- mä oon sopeutunu joka paikkaan ilmeisesti niin hyvin, että mulla ei ole kuin hyviä muistoja.

Tähän ryhmään liittyy joissakin haastatteluissa esiin tullut rohkeus ajatella, että myös omat lapset pärjäävät. He ovat olleet ensisijaisesta vanhemmasta erossa useita kuukausia kouluikäisenä.

- X oli ... vuotias, kun hän ensimmäisen kerran meni ... yksin junalla ... ja hän oli monta kuukautta

Tällöin haastateltavalla itsellään on ollut taustalla samankaltaisia eroaikoja omista vanhemmistaan aikanaan. Eroajat eivät näyttäyty kertomuksessa problemaattisina, vaan myönteisinä asioina, lapsen mahdollisuutena kokea uusia asioita.

- olin siellä monta kertaa kesällä vähän yli kaks kuukautta
- must se on ollu hyvin niinku sillain hienoo, että ne on päässy sinne
- Ihan innoissaan lähdössä
- Mut aina mä sen jännitin, kun se pieni ...

Kuitenkin toisaalta samaan ryhmään sijoittamallani toisella haastateltavalla lapsista erossa oleminen koetaan vaikeana. Myös hänellä taustalla on erokokemuksia lapsuudessa. Erossaolokokemusten osalta tämä käsikirjoitus sopisi paremmin seuraavaan riippuvuutta korostavaan ryhmään.

- ei oo ollu pitempi aikaa erossa. En mä varmaan osais ollakaan. Et on X kai ollu kerran isällään viis päivää niin mä jo hypin seinille ja soittelin ja et kauhee ikävä.
- Se oli ihan innoissaan, et se on kyllä, että kyl se suhtautuu kait paremmin, ku minä mut mä en taas itte osaa kauheesti olla erossa
- että mitenhän sillä nyt menee ja viihtyykö se ja muuta mut kyl se kai enemmänkin ikävää on, et ei oo tottunu siihen, ne on niin pitkään pois.

Edellä kuvatun käsikirjoitustyyppin tässä esittämieni piirteiden lisäksi pääasiallisesti tähän ryhmään sijoittamillani vanhemmilla oli lapsi, joka on joutunut koulukiusatuksi tai omassa perheessä vastaavankaltaiseen tukalaan asemaan. Kaikilla haastateltavilla toistui kertomus siitä, että kiusaamisen havaitseminen on ollut vaikeaa. Tämän merkitykseen palaamme luvussa 4.2.

- vaikka se sanoikin, saatto välillä, että ne kiusaa niin. Mä ajattelin, että se on semmoista, että se vaan sanoo, että kun toi nyt kiusaa, niin mä ajattelin, että minähän itte oon tehnyt tämmöstä, tyyliin,
- toisaalta, kun mä en ikänä oo tykännyt siitä, että mä niin kun syyttelen syyttä suotta ketään sitten koulumatkoilla oli tämmöistä kiusaamista ... Kuitenkin X koki ne sitten kouluuikaan ahdistavana

Itsenäistä pärjäämistä korostavan käsikirjoituksen yhteydessä tarkastelen Kellerin (1981, 74) esittämän Shapiroon nojautuvan *pseudoitsenäisyyden* käsitettä. Siinä kyse on yrityksestä vetää raja itsen ja toisen välille liian jyrkästi. Tämä tarkoittaa tarvetta valvoa ja kontrolloida omia rajoja, jolloin kyse on tarpeesta vahvistaa omia hauraina koettuja rajoja. Pseudoitsenäisyydessä kyse olisi pikemminkin samuuden ja toisen tahdon vastustamisesta sen sijaan, että voisi luottaa omaan erillisyyteen ja oman tahdon voimaan. Pelkoa oman itsen ja itsehallinnan menettämisestä kuvastaa tarve kontrolloida omaa itseä ja toisia. Shapiroon käsitteestä tämän aineiston ryhmä eroaa kuitenkin siten, että kontrolloimisen tarve ei tule kertomuksissa esiin, vaikkakin omien rajojen vaaliminen ja

itsenäinen selviytyminen korostuukin samoin kuin puolustusasemissa oleminen (Keller 1988, 110 ref. Winnicott 1971). Kellerin tavoin korostan haastateltavien yksilöllisiä persoonallisia piirteitä. Pseudoitsenäisyyden käsitteen avulla tarkoitukseni on vain nostaa esiin aineiston kertomusten eroavuuksia, jotka on kuitenkin syytä huomioida. Psykologiassa lähes kaikki teoreetikot ovat yksimielisiä siitä, että liian voimakas rajan veto ja jyrkkyys eivät kuvasta optimaalista kykyä määrätä oman elämän suunnasta eivätkä osoita aidon objektiivista suhtautumista maailmaan (Keller 1988, 110-111). Ymmärrän pseudoitsenäisyyden käsitteen olevan yhteydessä Winnicottin fase self-käsitteeseen, jota kuvaan tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

4.1.3.2. Riippuvuutta korostava käsikirjoitus

Riippuvuutta korostavassa käsikirjoituksessa lapsuudessa koetut vaikeudet ovat tulleet raskaksi taakaksi. Myös tässä tarinassa on jouduttu selviytymään monissa kohdissa omin voimin, mutta kertomuksessa korostuu enemmän riippuvuus. On jouduttu sopeutumaan ja luovimaan, pitämään omat mielipiteet piilossa niin, ettei aiheuttaisi riitaa. On oltu kilttejä ja pidetty monet tunteet salassa. Surun vuoksi oltiin hiljaisia ja vetäytyviä.

- tuli semmonen, että mä en halunnu sitä riitaa, niin sitten koitti kaikin tavoin väistellä, että sitten ne omat mielipiteet rupes jäämään sinne, että ei halunnu niitä tuua niin kauheesti
- siinä laps oppii sitten pelaamaan, että mitä ei ainakaan kannata sanoo eikä tehdä
- suruki varmaan ilmeenty sillai sit, että musta tuli semmonen kans semmonen vähän sisäänpäin vetäytyvä ... ymmärsikö sitä kukaan, että se oli mun suremista
- kiltti
- vihan patoomista
- huolehin siitä, että se selvis koulusta läpi, koska vanhemmista ei ollu siihen

Riippuvuutta korostavaan käsikirjoitukseen liittyy korostunut syyllistyminen ja siihen liittyvä sisäinen taipumus vaatia itseltä virheettömyyttä tai täydellisyyttä, kuten asiaa on itse kuvattu haastattelussa. Tähän liittyy epävarmuus ja taipumus vertailla itseä toisiin.

- oon hyvä syyllistään itseäni aivan kaikesta, et jos jotain tulee jotain, mitä menee pieleen, tapahtuu jotain ikävää niin, sit mä aina ite haen niinku itestäni ja jutuistani jotain vikaa
- en mä tiedä ja mihin se täydellisyyteen pyrkiminenki, mitä se semmonen on, koska ei multa kukaan niinkun vaadi mitään semmosia et, muuta, kun minä itse
- on itessä semmonen niinku juttu, että kaikki pitäs olla täydellistä
- niinkun sietäminen, että elämä ei mee niinku silleen suunnitelmallisesti
- vertailu tai semmonen niinku toisten kuunteleminen

Jo lapsena on syyllistetty itseä vanhempien alkoholismista.

- mikä mussa on vikana, että sä niinku et voi olla selvinpäin

Voisiko syyllistymisen ja virheettömyysvaatimukset ymmärtää niin, että jos sisäinen turvallisuus ei ole riittävä, odottamattomat tapahtumat ja epätäydellisinä koetut asiat, jotka eivät noudata omaa sisäistä turvallisuutta ylläpitävää käsikirjoitusta, voivat tuntua vaikeilta kestää. Jos kaikki ei mene täydellisen hyvin, voi tulla kokemus, että siitä seuraa jotain pahaa. Hyrckin (2006) mukaan tällainen

voisi liittyä sisäistettyyn rankaisevaan objektiin. Jos rankaiseva sisäinen objekti on superegon puitteissa vallalla, yksilöstä voi syyllisyyden tunne tuntua mahdottomalta kestää ja hän tuntee olevansa täydellisen paha, mikäli jotain moitittavaa ilmaantuu. Tällöin yksilö yrittää kaikin voimin välttää kaikkea epätäydellistä. (vrt. Hyrck 2006, 258.) Sisäisen objektin liiallisesta ankaruudesta voisi kertoa haastateltavan kuvaama piiskan saaminen lapsuudessa, jonka hän oli kokenut enemmän nolona itselleen kuin epäoikeudenmukaisena. Piiskaamista voisi pitää rankaisuna syyllisyyden tunteesta.

- oli aihetta antaakki jotain rankasua just jotain opeteltiin jotain kiro sanoja tai muuta
- niinku nolona, että et joku asia on nyt menny niin pitkälle, että siitä on pitäny niinku ...
- vähän noloo tai semmosta nöyryyttävää oikeestaan, mut en mä sitä, ei se edes ollu niin kova, et mä ajattelin sitä, et se olis niinkun tämmösenä väkivaltasena jääny mieleen
- me jouduttiin hakemaan sitten välillä tota ite sit oksaa, koivuherraa tuolta koivusta

Riippuvuutta korostavassa käsikirjoituksessa haastateltava kokee aikuisuudessa elävänsä lastensa kautta. Hän myötäelää voimakkaasti lasten tunteita ja tuntee samaa tunnetta yhdessä lapsen kanssa.

- lasten kautta mä vissiin elän sitten että
- koen tosi voimakkaana, että jos mun lapsilla on jotain niinkun murhetta, niin mä sitte oon niissä niin syvällä mukana kans.
- kun se itki illalla, ku se meni nukkumaan, niin kyllä me itkettiin yhdessä tää asia, että vaikka mä niinku sitte koitin olla niin, että löytää sen sitte sen ratkasun, että millä se niinku rauhoittuu ja muuta mutta.
- sitte, ku sillä on huono olo, niin mullakin on huono olo

Haastateltava kuvaa empaattista ja sympaattista kokemusta. Molemmissa kokemuksissa samaistutaan kertojan tarinaan ja tunteisiin, mutta empaattisessa kokemuksessa on helpompi samaistumisen jälkeen etäännyä toisen kokemuksesta voidakseen ymmärtää ja esimerkiksi etsiä tilanteelle ratkaisuja (Latvala ym s. 38-39.) Myös sympatia kuuluu normaalina osana ihmissuhteisiin, mutta siinä erillisyys kuulijan ja kertojan välillä ei riittävästi säily. Voisiko haastateltavan kuvaus vanhemmuuden kuluttavuudesta liittyä joiltain osin vaikeuteen etäännyä riittävästi lasten kokemuksista ja asioita?

- on ollu väsyttäv in jakso elämästä, ku mulla on nää lapset ollu, mutta se on niinkun ollu taas kyllä sitte antoisintakin
- se voima, mikä vie eteenpäin vaikka se samalla, niin kun mä uuvun siinä.

Riippuvuutta korostavassa käsikirjoituksessa tulee esiin kokemus, ettei voida eikä myöskään haluta olla erossa lapsista. Ei uskota, että lapset kokisivat eron tai ikävän liian vaikeana, mutta itse pelätään, että jotain sattuu eikä kestä eroa. Haastateltava arvelee tämän olevan jonkinlainen ongelma.

- oon ollu niin vähän erossa lapsista ihan oikeesti, että se on vähän mun vikakin, et mä en niinkun mä en pysty siihen.
- en pelkää sitä lapsen ikävää, mun lapset on hirveen reippaita
- enkä mä halua sitäkään, että mä haluan ne sitoo, et joku siinä vaan, emmä tiedä onko se menettämisen pelko vai mitä ihmeellistä se on, no se tulee ilmi, mitä ihmeellisimmis asioissa, et mulla oli niinku kauhee työstäminen itelle, että nyt jos se lähtee bussilla ... yksin ilman mua, mitä kaikkee voi tapahtua.
- joskus mä sanonkin, että lähen ulkomaille viikoks yksin, mä lähen hermolomalle ja sit ku tulee se paikka, et mun pitäis lähtee niin en mä, enhän mä pysty siihen... Ne on noin isoja jo.

- tuntuu et jos niille tapahtus jotain, niin mä en kertakaikkiaan kestäis sitä, et se on niinku sietämätön se ajatus et joutus niinku oleen ilman.

Tässä kohtaa lapsuuden kertomuksessa taustalla on ollut haastateltavan pelko, että äidille tai isälle tapahtuu jotain tai että he kuolevat.

- et ku isä oli reissussa, et mitä jos ei se tuu takasi tai jäädäänkin yksin äidin kans tai jos niille kummallekin sattuis sattuis, kyllä mulla semmosia kuolemanpelkojuttuja oli joskus.

Myös omilla lapsilla kerrotaan olleen samanlaisia pelkoja. Nykyisyydessä haastateltava siis edelleen pelkää, että omille lapsille tapahtuu jotain kamalaa, eikä hän tämän vuoksi haluaisi olla erossa lapsista. Pelot johtavat voimakkaaseen huolehtimisen tarpeeseen lapsista. Tähkän (2006, 13) mukaan tällaiset pelot voivat olla ilmausta vaikeudesta sietää erossa olemista. Nämä voivat liittyä sisäistykseen turvallisesta äidistä. Tiedostamalla huolehtimistarpeensa ja sitovuutensa on mahdollista säädellä omaa toimintaa, mutta ei välttämättä omia tunteitaan. Hyrck (2006, 8) liittää erillään olemisen pelon kannattelun puuteeseen. Jos riittävän kannatteleva objekti ei ole sisäistynyt, erossa olemisen voi tuntua putoamisena tyhjyyteen vailla riittävää turvallisuuden kokemusta. Tällaisia kokemuksia on jossain määrin kaikilla ihmisillä.

Winnicottin false self-käsite liittyy samaan ilmiöön kuin pseudoitsenäisyys, josta kirjoitin itse-
näisyyttä korostavan käsikirjoituksen yhteydessä (Schulman, G. 2002, 177). Riippuvuutta korostava käsikirjoitus saattaa liittyä joiltain osin false self –käsitteen avulla ilmaistavaan asiaan, jota haastateltava jossain määrin kuvaa. False selfissä on äärimmillään kyse väärästä itseystestä, jolloin ihminen mukautuu ja reagoi ympäristön tapahtumiin sen sijaan, että olisi oma itsensä ja kohtaisi todellisuutta. Todellinen itse on piilossa ja yhteydettömässä tilassa (Davis & Wallbridge 1984, 64). Ymmärrän, että false self sisältää vastakkaiset puolet. Ilmiön toinen puoli viittaa mukautuvaan itseen ja toinen puoli ns. valeaikuisuuteen, joka tarkoittaa oman autonomian kertomuksellista korostamista.³¹ Riippuvuutta korostavassa käsikirjoituksessa autonomian korostamisen sijaan puheessa korostuu sopeutuminen ja mukautuminen tilanteisiin ja sillä tavoin riippuvuus toisista. Puhutaan pseudoselfista, joka tarkoittaa sitä, että ihminen mukautumalla hakee hyväksyntää toisilta. Hän luopuu omasta itsestä ja omista mielipiteistä voidakseen säilyttää eriytymättömällä tavalla suhteen toiseen, jolloin oma itse ei tule näkyväksi esiin. Pseudoitse rakentuu toisen kautta, jolloin todellinen oma itse jää yhteydettömään tilaan ja yksilö osin välttyy kohtaamasta omaa itseä suhteessa toiseen ja todellisuuteen. Fuusion tarkoituksena on korjata voimakasta läheisyyden tarvetta, joka on jäänyt lapsuuden perheessä puutteelliseksi. (Tuhkasaari 2007.) Ajattelisin, että kaikilla ihmisillä on eriytymättömyyttä ja osa todellisesta itseystestä on piilossa, eikä kukaan ole täysin tai

kaikin puolin ”itseään löytänyt”. Schulmanin (2002, 177) mukaan false selfin muodostuminen johdattaa projektiivisen identifikaation³² käyttämiseen.

Voisi ajatella, että turvattomat kokemukset, jotka ovat käsittelemättä, pitävät ihmisen emotionaalisiin siteihin kiinni lapsuuden perheessä, jolloin eriytymiskehitys vaarantuu. Bowenin (Goldenberg & Goldenberg 1996, 169-172) mukaan eriytyminen luo ihmisille mahdollisuuksia erotella ajattelua ja tunteita. Mitä eriytyneempi yksilö on, sitä paremmin hän kykenee välttämään automaattista tunteiden ohjaamaa käytöstä. Mitä enemmän yksilö on ratkaisemattomin emotionaalisiin siteihin kiinni lapsuuden perheessään, sitä enemmän hän on altis toistamaan lapsuutensa ratkaisemattomia ristiriitoja aikuisuuden elämässään (Goldenberg & Goldenberg 1996, 169-172)³³. Tässä on kyse siitä, ettei yksilölle ole riittävässä määrin sisäistynyt mieleen sisäistä äitiä ja sisäistä suhdetta, jolloin ahdistusta olisi mahdollista käsitellä. Vajaaksi jääneen hoivan ja kannattelun vuoksi sisäinen ahdistuksen prosessointi ei onnistu ja ihminen altistuu psyykkisen työn sijaan käsittelemään ahdistusta ja ristiriitoja konkreettisen toiminnan keinoin. (Tuhkasaari 2007.) Lapsuuden draaman toistuminen aikuisuudessa tulee ymmärrettäväksi. Toisaalta psyykkinen työskentely tiedostamisen, kautta ehkäisee negatiivisina pidettyjen kokemusten siirtymistä.

4.2. Lapsuuden käsikirjoituksen toistuminen aikuisuuden kertomuksessa ja elämändraamassa

4.2.1. Toistamispakko

Kaikkien haastateltavien lapsuuskertomuksessa esiin tullut turvattomuus, aikuisten kannattelun puute ja siihen liittyvät selviytymiskeinot sekä eriytymiskehityksen erilaiset ratkaisut saattavat osin olla yhteydessä haastateltavien altistumiselle toistaa ja elää uudelleen joitakin käsittelemättömiä kokemuksia uusissa konteksteissa. Taustalla on jo Freudin aikanaan esittämä ajatus siitä, että ihmisellä on taipumus palata uudelleen ja uudelleen traumaattisiin kokemuksiinsa. Freudin mukaan toistamispakko on niin voimakas, että sitä voisi kutsua vietiksi. Toistaminen tulee esiin mm. unissa, neurooseissa ja lasten leikeissä. Toistamisen tavoite on saavuttaa se häiriintymätön olotila, joka oli ennen haavoittavaa tapahtumaa. (Saraneva 2006, 54-55.) Toistaminen on tiedostamatonta toimintaa (Eskola & Järventie 2001, 47). Schulmanin (2002, 168.) mukaan käyttäytymiskuvioiden toistamisen

³¹ Vrt. Vuorinen 2004, 60. Autonomian ja tarvitsevuuden välinen ristiriita. Pakonomainen tarvitsevuus ja tarvitsevuuden kieltäminen voivat vaihdella samassa ihmisessä. Vasta psyykkisen työn kautta yksilö voi saavuttaa vapaaehtoisen tarvitsevuuden, jolloin tätä ristiriitaa voidaan parhaiten hallita.

³² Ks. projektiiviset prosessit sivuilla 29-31 sekä Bowenin mukaan sivulla 27.

³³ Ks. Bowen: ratkaisemattomien emotionaalisten siteiden toistuminen, sivuilla 26-28.

syy on yrityksessä päästä eroon sietämättömästä kokemuksesta sijoittamalla ne objektimieli kuvaan, mutta samalla siihen saattaa liittyä tiedostamaton toive mahdollisuudesta tulla ymmärretyksi.

Ns. toistamispakko on keskeisin idea, joka tekee ymmärrettäväksi seuraavassa kappaleessa esittämäni lapsuuden käsikirjoituksen mahdollisen uudelleen esiintymisen uusissa tilanteissa. Kyseessä on tiedostamaton yritys pyrkiä elämään itseä haavoittava kokemus uudelleen oman perheen kontekstissa. Myös Eskolan & Järventien (2001, 47) mukaan ihminen voi toistaa tiettyjä käsikirjoituksia ihmissuhteissaan ja elämänprojekteissaan. Aineistossani toistamisen mekanismeina voivat olla se, että valitaan puoliso, jolla on juuri niitä piirteitä, jotka lapsena olivat vaikeita tai pelottavia, kuten väkivaltaisuus ja alkoholismi. Toistamispakko voi selittää myös sitä, että eri elämän vaiheissa aktivoituvat lapsuuden näytelmät käännekohtineen pyrkivät löytämään uuden esiintulonsa nykyisen perheen näyttämöllä.^{34, 35} Ajattelen myös, että oppimalla saadaan lapsuudesta erilaisia malleja tai skeemoja³⁶, joilla on merkitystä siinä, miten omaa itseä, toisia ja perheen suhteita mielletään. Huomioin analyysissä Bowenin (Goldenberg & Goldenberg 1996) sekä Ijäksen (2005) esittämiä sukupuuteorian mukaisia siirtymiä³⁷.

4.2.2. Käsikirjoituksen toistuminen puolisovalinnoissa

Aineistossa tuli esiin taipumus tehdä puolisovalintoja, joissa voidaan toistaa kokemuksia lapsuuden vanhemman ominaisuuksista tai käyttäytymisestä. Puolisoa yleisesti kuvataan kertomuksissa samansuuntaisesti kuin omaa isää ollaan kuvattu lapsuudessa tai toisaalta puolison kautta voidaan elää uudelleen myös äitiin liittyviä kokemuksia. Yhdessä kertomuksessa isän kerrotaan hylänneen haastateltava, minkä ymmärretään johtuneen äitipuolesta. Tästä on muodostunut jonkinlainen vallitseva tarina (vrt. Stern 1998, 35-37), joka toistuu tai saa jatkumon aikuisuuden kertomuksessa³⁸. Haastateltava oli harvakseltaan yhteydessä isäänsä ja lopulta hän pettyi niin, ettei enää halunnut mennä tämän luokse ollenkaan.

- sit, ku sillä oli nainen, niin se oikeestaan niinku ei ollu missään tekemisissä
- oon sitä mieltä, et se ei välittäny, mä koin sen niinku et se hylkäs ... et se oli semmonen tohvelisankari niin sanotusti ... se johtu, luulisin et johtu isän uudesta vaimosta
- oli aika satunnaista ja se vähän riippu siitä et isän uudesta vaimosta

³⁴ Ks. sivu 22. Byng-Hallin mukaan yksilön käsikirjoitus voi toistua perheen kontekstissa.

³⁵ Ks. McDougallin kuvaus sisäisiin objekteihin ja subjekteihin sisältyvän ohjelmiston toistumisesta käsikirjoituksina sivuilla 21-22.

³⁶ Ks. Sternin kuvaus skeeman aktivoitumisesta sivulla 21-22.

³⁷ Ks. Sukupuuteorian siirtymät Ijäksen mukaan sivut 28 sekä Bowenin esittämät sukupolvien väliset emotionaaliset prosessit sivuilla 26-29.

³⁸ Stern (1998, 34-40) esittää neljä mallia, miten vanhempi-lapsi terapiassa voidaan tarkastella vanhemman representaatioita. 1. The Distortion model. Siinä representaatio on vääristänyt todellisuutta. 2. The Dominant Theme Model (vallitsevan teeman malli) on lähellä psykoanalyysin esittämiä keskeisiä konfliktiteemoja (oidipaali, erillisyyys, sisarkateus) tai kiintymys-suhdeteorian teemoja. 3. The Narrative Coherence Model korostaa kertomuksen yhtenevyyttä, jatkuvuutta ja johdonmukaisuutta. 4. The Out of Development Phase or Ontogenetic Model.

- mä sanoin, et mä en enää sit ikinä mee isälleni enkä myöskään menny, et me erottiin siinä vaiheessa ihan totaalisesti

Aikuisuudessa tarina toistuu kertomuksessa lapsensa hylänneestä miesystävästä ja samalla tavoin käsikirjoitus toistuu kertomuksessa ex-puolison suhteessa lapsiin, jonka kerrotaan toimivan vain, jos hänellä itsellään on välit kunnossa lapsen isän kanssa.

- hän toivo aborttia ja mä en suostunu ... et me ei ole oltu missään tekemisissä
- mut en mä voi tollattelle sanoo, et juu isäs ei halunnu sua, se ois halunnu, että sut laitetaan kesken
- X on isällään kahden, kolmen viikon välein aina sillon, kun isänsä on, et jollei se oo vihanen mulle niin se ottaa ihan säännöllisesti mut sit, ku se on vihanen mulle, niin saattaa mennä vuosikin, ettei se oo missään tekemisissä.
- se vähän riippuu, mitkä meidän keskinäiset välit on

Jos lapsuuden perheessä oli koettu, pelkoa, alkoholismia sekä vanhempien taholta väkivaltaa, toistuivat ne haastateltavan puolisovalinnoissa. Kolmannessa alkoholistiperheessä isään oli kertomuksessa keskeisesti kohdistettu odotuksia tilanteen helpottamiseksi, sillä hän oli ollut turvaa tuova, vaikka samalla tilanteen ratkaisijana häneen oli petytty.

- Et isä oli niin paljon pois samaan aikaan, se taas tuntu sillälaila menetykseltä, että isä ei ollu niinkun ois halunnu.
- mä syytin pitkään isää siitä, miksei isä voinu tehdä sille asialle jotain, et mun mielestä se meni näin, et isä meni niinku mukaan siihen äidin juomiseen tai sillä tavalla, että se vaan sieti, eikä tehny sille asialle mitään, että se niinku tavallaan poisti vaan sen, että ei semmosta ongelmaa ookaan
- ainaki koki ne turvallisempina ku se isäki oli siellä, koska isälle, isäkin joi, mutta se ei ollu sellasta
- kokenu aina niinku niin, että ne on toisistansa välittäny niistä kaikista hirveyksistäkin ja riidoista huolimatta mutta... ylipäättänsä aika lämpösenä nään kuitenkin sillai, että jostain kumman syystä kumminkin

Kertomuksessa omasta puolisoista toistui samalla tavoin toisaalta turvallisuus, toisaalta pettymykset, jotka nykyperheessä kohdistuvat muutoksen tarpeeseen perheen tehtävien hoitamisen suhteen. Samalla toistuivat jo lapsuuden perheestä omaksutut mallit puolisoitten tehtävistä.

- meillä on hyvä parisuhde ja hyvä liitto
- tavallaan yksin kuitenkin, vaikka mä tiedän, että mun mies tekee parhaansa,
- välillä mä tunnen oloni vähän yksinäiseksi niinku siinä lasten kanssa että
- samalla niinkun mä uuvun siinä.
- se ei yksinkertaisesti kykene, sen ... kapasiteetti on niin kovilla, että se ei jaksa sit sillä tavalla siitä kodista, että mä oon sitten ottanu sen roolin niinku vähän siitä, ja välillä sitte ampuu yli, että mä en taho itekkään jaksaa
- olen meidän perheessä se, joka pyörittää tätä arkee
- mies ei oo sillälaila hirveen, hirveen tota noin, oma-alotteinen, kun minä sanon niin sitten kyllä tapahtuu, mutta ei oo sillä tavalla ja mä voisni tietysti vaatiakki enemmän, mutta mä oon jotenki niin sopeutunu siihen olemiseen, että, kauheesti vaatinukkaan,
- puoliksi tottakin, että minä olen se, joka kasvatan ja isä pitää lasten kanssa hauskaa

Kuvaus suhteesta puolisoon saattoi muiltakin osin noudattaa samantyylistä sävyä kuin kuvaus vanhempien välisestä suhteesta. Sukupuumallissa *avioliittomallit* ja *perheen roolit* siirtyvätkin sukupolvilta toiselle, jolloin naisen ja miehen mallit sisältävät käsityksen siitä, millaisia miehet ja naiset ovat (Ijäs 2005, 43-60.) Yhdessä kertomuksessa vanhempien suhdetta kuvataan kaveriliseksi. Tunteen ilmaisuja vanhempien välillä ei ole nähty.

- olen aina miettinyt, että se ei ole niin, kun normaali avioliito ollut, koska... mun mielestä se on enemmän ollut niin, kun tammoinen kaverisuhde
- en nähnyt niiden välillä oikeastaan minkäänlaisia tunteita koskaan
- Musta tuntuu, että niillä ei ollut avioelämää ollenkaan. Eikä mitään tällaista niin, kun naisen ja miehen välille kuuluvaa

Samanlaisena kaverillisena kuvataan myös suhdetta omaa puolisoon. Kuitenkin syyt parisuhteen laadulle ja siinä koetuille vaikeuksille ymmärretään johtuvan muista lapsuuden tapahtumista, jotka liittyvät kokemuksiin miehistä.

- oli ihan omalla tavallaan hyvät välit, meillä oli hauskaa, me tehtiin kaiken näköistä yhdessä... Just ... ja harrastettiin kaikkea tammöistä ja naurettiin ja kaikkea,
- tiedä, oliko meillä omalaatuinen aviosuhde sitten
- nämä mun kauhukokemukset, mitkä on semmoisia painajaisia välillä että, että se on semmonen, mikä tuolla takaraivossa on varmaan aina ja ehkä mitähän siitä ois sitten seuraamuksia ... omalle perheelle, että avioelämä ei onnistu, että parisuhde on tosi vaikeeta, että se sitten tavallaan kostautuu lapsille

Myös lapsuuden *perheen roolit* siitä, että äiti huolehtii kodin ja isä toimii enemmän perheen ulkopuolella, toistuu kertomuksessa

- äiti oli sitten kotona aina yleensä.. Että äiti oli semmonen, että se ei hirveesti harrastanu, että sillä oli se koti se harrastus ja silleen että
- isä oli se, joka toi perheeseen leipää ja äiti hoiti kotia ja piti jöötä enimmäkseen äitini kasvattama mä sanon sen takia että mun isä teki työtä, useempaakin työtä... hän oli paljon pois kotoota, et mun äiti oli sitten siinä...

samankaltaisena omassa perheessä.

- olen meidän perheessä se, joka pyörittää tätä arkee
- isä on täällä vähemmän
- mies ei oo sillälaila hirveen... oma-alotteinen
- olen se, joka kasvatan ja isä pitää lasten kanssa hauskaa

Puolisovalintojen kautta tuttu *elämäntapa* monin osin saa jatkumon. Siihen sisältyy vuorovaikutusmallien ja suhdemallien siirtyminen siten, että myös lapset omassa perheessä mahdollisesti kokevat samankaltaisia asioita kuin vanhemmat ovat lapsuuden perheissään kokeneet. Ijäksen (2005, 61-67) mukaan on tapana ajatella, että erityisesti silloin ihmiset etsivät vastakkaista sukupuolta olevalle vanhemmalle korvaajaa, jos suhde vanhempaan on ollut vaillinainen.

Haastateltavien oman tulkinnan mukaan he ovat saaneensa omasta lapsuudestaan sekä myönteisiä, että kielteisiä malleja ja tapojaan toimia. Turvallisuuteen liittyvät kokemukset on haluttu siirtää omille lapsille.

- luulen et mun oma perhe, siis tää nuoruusaika, mä luulen, et se on vaikuttanu, et on sieltä tullu niitä niin sanottuja hyviäkin puolia, mut on sieltä varmaan tullu näitä huonompiakin puolia
- turvallinen hyvä lapsuus tottakai mä aattelin tän samanlaisen omille
- oma koti ja meille on molemmille se, että perheenä niinku, et meidän perhe on niinku kokonainen perhe
- hellyyttä ja että osotetaan niinku niitä tunteita
- mä oon ajatellut, että se on sieltä varmaan lähtenyt sitten, että mä oon pystynyt myös itte tavallaan sitten näyttämään niin kun lapsille ja tällä tavalla niin kun tunteita
- mä ehkä ainakin omien lasteni kanssa pystyn puhumaan kyllä ja ne pystyy ja niillä jatkuu omille lapsille varmaan tämä sama, mä epäilisin.

Ne asiat, jotka itse on koettu kielteisinä on pyritty muuttamaan omien lasten kohdalla. Kertomusten mukaan on kyetty välttämään oma liiallinen alkoholin käyttö ja lapsen lyöminen, vaikka omassa lapsuudessa tällaista on tapahtunut.

- enemmän mä luulen, et sieltä on niitä negatiivisia siis, mitkä mulle oli negatiivisia pienenä niin yrittäny muuttaa sitten omille lapsilleni
- mä päätin, et mä en ikinä lyö lastani, sen mä päätin.
- mä päätin, et mä en käytä kauheesti alkomahoolia
- ehdottomasti se alkoholi omassa lapsuudessa, niin sitä kokemusta mä en halua missään tapauksessa
- en halua semmosta turvattomuuden tunnetta, että mun mielestä pitää aikuisten pitää se huoli, että mitkä huolet on lapsille ja mitkä ei

Molemmissa perheissä, joissa oli ollut alkoholismia ja vanhempi oli koettu uhkaavana ja väkivaltaisena, oli itse päätetty, että omien lapsien ei tarvitsisi samanlaista kokea. Kuitenkaan puolisovalintojen vuoksi päätöksiä ei aina voitu noudattaa.

- mä päätin, et mä en ikinä ota lyövää miestä, mikä meni pieleen, mutta pääsin eroon
- Mä kyl aina päätin, et kerran ku lyö, ei tarvi lyödä toista kertaa, että kyl me ... vuotta yhdes oltiin mutta mä olen oikeestaan onnellinen siitä, että mä pääsin siitä myös eroon.
- päätin, että kun mulla joskus on lapsia niin niiden ei ikinä tarvii kärsi tämmöisestä
- oli alkoholisti... aattelen et mun lasten ei tarvi. Ja silti nitten tarvi tossa välillä.

Lapsuudesta on voitu saada huutamiseen tai riitelemiseen liittyvä tapa.

- on sieltä jotain saattanu tulla just niinku tää huutaminen on tullu sitten, et harrastan sitä, mut sitä yrittäny vähentää
- että meillä on riitoja ihan muusta syystä

On myös tietoisesti haluttu tehdä jotain eri tavoin, mistä itse koetaan jäädyn lapsuudessa paitsi.

Halutaan mm. kannustaa lapsia koulun käymisessä ja valvotaan läksyjien tekoa.

- yksi asia oli, minkä mä olin päättänyt tehdä ja minä mä teen sitä kokoajan, että mä kuitenkin valvon näitten lasten koulun käyntiä, koska minun koulun käyntiä ei niin, kun valvottu
- että omat lapset pääsis näkemään vähän enemmän

4.2.3. Lapsuuden käsikirjoitus aikuisuuden perhedynamiikassa

4.2.3.1. Lapsen iän merkitys vanhemman käsikirjoituksen aktivoijana

Lasten ikävuosien merkitys tulee esiin monissa kertomuksissa. Eräässä kertomuksessa haastateltava kokee omien lasten koulun aloittamisen erityisen raskaana aikana itselleen. Havaitsin, että haastateltavan lapsuuden kertomuksessa vanhempien alkoholinkäyttö kärjistyi ongelmaksi juuri silloin, kun hän meni kouluun. Koulun aloittamisen aika on saattanut olla hyvin raskasta haastateltavalle, sillä niin suuri elämänmuutos jo sinällään on yleensä lapselle vaativa tehtävä. Tavallisesti lapset tarvitsevat tässä muutoksessa vanhemman kannattelevaa tukea. Voisi olettaa, että haastateltavan vanhemmilla ei näihin aikoihin ole ollut resursseja toimia kannattelevana tukena lapsen elämässä.

- varmaan kouluun, kun menin.

- olin se joka huolehin siitä, että se selvis koulusta läpi, koska vanhemmista ei ollut siihen

Omien lasten koulun aloittamiseen liittyi suurta huolta, joka kohdistui turvallisuuteen liittyviin asioihin, lasten elämän muutoksiin kaveripiirissä ja koulun sujumiseen. Kuitenkin haastateltavan huolet ovat olleet hänen oman tulkintansa mukaan usein turhia, lapset pärjäävät hyvin.

- lapsi aloitti koulun niin siinä oli omia ongelmia sitten, mitkä toi niinku huolta mulle, että mää niinkun koin, että mä tarviin jotain keskustelua
- Lapset pärjää koulussa niinku ihan loistavasti siis sillä tavalla

Tulkintani mukaan myös haastateltavan lapset ovat kokeneet koulun aloittamisen raskaana, sillä juuri niihin aikoihin lasten kokemat pelot ajoittuivat. Haastateltavasta tuntui, että lapset pelkäsivät, ettei haastateltava poissaolon jälkeen tulisikaan takaisin tai että hänelle tapahtuisi jotain pahaa. Tämän vuoksi haastateltava ei voinut lähteä illalla lenkille, kun lapset menivät nukkumaan.

- äiti mä en halua, et sä lähet lenkille, että jos sulle sattuu jotakin, meidän X on semmonen, jos mä lähen niinku siin vaihees, kun ne menee nukkumaan, se pelkää, et mä en tuu takasi
- pelkään, että sä häviät johonkin siellä, et älä lähe äiti, kun mä meen nukkuun, sä et saa lähtee lenkille ku mä meen nukkumaan
- Sehän on ollut siis ihan tässä, kun koulu alko, mut tähän liittyy muutenki nyt just tähän et, tähän eka kouluvuoteen

Koettu turvattomuus puuttuvan kannattelun vuoksi on saattanut vaikuttaa niin, että haastateltava ei sisäisesti voi luottaa asioiden sujuvan riittävän hyvin, vaan alkaa pelätä, mitkä asiat voisivat mennä pieleen. Voisi ajatella, että haastateltava haluaa muuttaa lapsuutensa käsikirjoitusta tarjoamalla omille lapsilleen tukea, jota ilmeisesti ei itse ole koulun aloittamisen aikaan saanut. Tiedostamalla taipumuksensa liialliseen huolehtimiseen haastateltava voi hallita toimintaansa vaikka ehkä samanaikaisesti elääkin omia kokemuksiaan uudelleen lasten elämäntapahtumien esiin nostamana. Kannattelemisen on vaativa tehtävä jokaiselle siltä osin, kun itse ei ole tullut kannatelluksi. Ehkäpä haastateltava tunnustettuaan tilanteen vaikeuden haki itselleen kannattelevaa keskusteluapua ja saattoi tällä tavoin täydentää omaa mielen sisäistä kannattelukykyään omille lapsilleen. Käsikirjoitus saattaa siltä osin olla muutoksessa.

Kirjallisuudessa on kuvattu vanhempien lapsuuden aikaisten kokemusten aktivoituvan, kun omat lapset lähestyvät ikää, jolloin ollaan koettu jotain itselle merkittävää. Mm. Byng-Hallin (1998, 9) mukaan lapsuuden merkittävät episodit voivat selittää sen, mitä nykyisessä perheessä tapahtuu, kun lapsi lähestyy samaa ikävuotta, missä vanhempi on ollut episodin tapahtuessa. Myös Stern kuvaa, kuinka vanhemmat ovat lasta hoitaessaan kahdella tasolla vuorovaikutuksessa lapseen. Vanhemmalla on mielessään todellisen maailman lisäksi oman historian kuluessa muodostunut representaatioiden maailma. Representaatiot sisältävät fantasioita, toiveita, pelkoja ja muistoja omasta lapsuudesta sekä vanhemmuuden malleja ja ennustuksia lapsen tulevaisuudesta. Mielikuvissa on läsnä sekä todellinen lapsi että kuviteltu lapsi sekä todellinen minä että kuviteltu

minä. (Stern 1998, 18.)³⁹,⁴⁰ Aineistossani vanhempien lapsuuden aikaiset käsikirjoitukset näyttivät usein nousseen omien lasten kasvun myötä esiin ja etsiytyivät näyttämölle tullakseen uudelleen näytellyiksi. Seuraavissa kappaleissa esittelen lisää empiirisiä esimerkkikertomuksia.

4.2.3.2. Lapsuuden kiintymyssuhteiden keston toistuminen aikuisuudessa

Yhdessä kertomuksessa haastateltavan elämän ensimmäiset vuodet ovat sisältäneet useita siirtoja äidin ja isän perheen välillä. Ensimmäiset kaksi vuotta hän eli äidin ja isän kanssa ja näiden erottua hän jäi toisen vanhemman luokse. Parin vuoden kuluttua vanhempi, jonka luona hän asui perusti uuden perheen ja haastateltava siirrettiin toisen vanhemman luo.

- mun vanhemmat on eronnu, kun mä olin kahden ja me kaikki jäätiin x:lle silloin
- mä olin kait pari vuotta, ku mä asuin x:llä, niin mä siirryin y:lle, mut mä en tosiaan mä en muista niitä, mä olin niin pieni.
- mä olen ollu kai kolmen, neljän, kun mä muutin y:lle

Aikuisuudessa parisuhteet ovat samalla tavoin kestäneet suurin piirtein yhtä kauan kuin lapsuudessa on asuttu isän ja äidin luona. Voisiko käsikirjoitus suhteen kestosta tulla uudellen eletyksi parisuhteissa?

- mä menin naimisiin -86 ja me erottiin -88,
- tavattiin -92 ja... erottiin vuonna -95
- niinku sen kolme vuotta, kun me oltiin yhdessä

Kertomuksessa tuli esiin, miten kiintymyssuhteiden ajallinen kesto saattaa olla yhteydessä aikuisuuden elämän suhteiden pituuteen. John Bowlbyn mukaan pysyvän ihmissuhteen katkokset voivat olla pienelle lapselle kehityksen kannalta riskitekijöitä (Sinkkonen & Kalland 2005, 7). Turvattomissa kiintymyssuhteissa sanotaan myös olevan tavallista, että hylätyksi tullut kiirehtii hylkäämään puolisonsa estääkseen sen, ettei itse tulisi hylätyksi (Kuusinen & Lintunen 2000, 84). Voisivatko siis varhaislapsuudessa koetut muutokset konstruoida tarinan kiintymyssuhteesta? Jos ajatellaan, että kiintymyssuhteen tyyli⁴¹ opitaan lapsuudessa, niin voisivatko kiintymyssuhteen katkeamiset konstruoida mieleen käsityksen suhteen jatkuvuudesta, sisäistettynä tiedostamattomana käsikirjoituksena siitä, mitä suhteelle tapahtuu, miten ja milloin se päättyy? Myös seuraavassa

³⁹ Stern kieltää lapsen ja vanhemman välisen fantasiatasoisen vuorovaikutuksen ja eroaa siinä psykoanalyttisista teorioista. Hänen mielestään vauva ei voi käsittää äidin mentaalista elämää muutoin kuin avoimen käytöksen avulla. Tämä merkitsee, että vain representaatioiden muuttuessa havaittavaksi käyttäytymiseksi niillä olisi merkitystä. (Stern 1998, 41-43.) Projektiivisen identifikaation käsite on käyttökelpoinen siltä osin kuin se vaikuttaa konkreettiseen käytökseen. Näin myös Sternin mukaan voin ajatella, että lasten ikä voi stimuloida esiin vanhemman omasta historiasta kokemuksia, koska vuorovaikutustilanteet voivat aktivoida tiettyjä skeemoja (Stern 1998, 54-58), jotka voivat johtaa havaittavaan käytökseen.

⁴⁰ Myös Tuhkasaari (2007) kuvaa Boweniin nojaavassa artikkelissaan kuinka lapsen syntymä perheessä aktivoi vanhemmissa esiin heidän lapsuutensa aikana muodostuneita self- ja objektirepresentaatioita. Tällöin esiin voivat nousta omat lapsuuden kokemukset ja niihin liittyvät tunneprosessit, jotka nyt toistuvat suhteessa puolisoon. Tällaisia toistuvia voivat olla hylkäämiskokemukset, pettymykset, hyväksytyksi tulemiseen liittyvät kokemukset tai ehdollisen rakkauden kokemukset.

⁴¹ Ks. kiintymyssuhdetyylit sivulla 9.

kappaleessa puolison roolin kautta tulee esiin kertomus, johon saattaa liittyä sisäistetty käsitys suhteen jatkumisesta.

4.2.4. Puoliso käsikirjoituksen näyttelijänä

Lapsuuden kertomuksen keskeiset käsikirjoitukset saattoivat näyttäytyä aikuisuuden tarinassa puolisovalintojen lisäksi kertomuksissa perheen sisäisistä tapahtumista. Nykyisen perheen jäsenet saattavat ikään kuin näyttellä haastateltavan aktivoituvia käsikirjoituksia uudelleen⁴². Aineistossa löytyi kertomuksia, joissa puoliso näyttää esittävän joitakin haastateltavan puolia ja alkaa ikään kuin tehdä sitä, mitä haastateltavalle on tapahtunut lapsena. Toiminnan kohteeksi voi tulla sijoituksen lähettäjä itse tai perheen lapsi, joka tällöin saattaa näyttellä toista haastateltavan puolta. Mikäli näin tapahtuisi kyseessä olisivat projektiiviset prosessit.

Eräässä lapsuuden kertomuksessa tapahtunut suuri äkillinen elämänmuutos, joka aikanaan muokkasi haastateltavan elämän kokonaan uusiksi, näyttäytyy uudelleen aikuisuuden kertomuksessa. Haastateltava oli kokenut tulleen ensisijaisen vanhemman hylkäämäksi ja jääneensä ulkopuolelle omasta perheestään. Kuvaus muutoksesta tulee esiin vanhemman muuttumisena lähes kokonaan toisenlaiseksi ihmiseksi.

- x:n menettäminen.
- x todella muuttu
- et miten voi sama ihminen olla eri ihminen
- x:ltä hävis mun mielestä kaikki semmonen ... lempeys
- katkeruus, mun mielestä silloin x ei välittäny musta

Suuren muutoksen käsikirjoitus tulee esiin aikuisuuden kertomuksessa kahdesti juuri samoihin aikoihin kuin molemmista parisuhteissa vanhin lapsi lähestyy ikää, jolloin muutos on omassa lapsuudessa koettu. Voisiko traumaattisena koettu liian suuri muutos toistamispakon selittämänä ja sisäistetyn kaksijakoisuuden sekä projektiivisten prosessien kautta tulla haastateltavan uudelleen elettaväksi? Ehkä puoliso näytteli muuttuneen vanhemman roolia, jolloin käsikirjoituksen mukaisesti hän yllättäen muuttui kummalliseksi?

- päätyy siihen, että hän petti mua
- hän ei ymmärtäny vaikka hänellä oli toinen, et miks mä lähdin
- mielestä meillä oli niin kun kaikki asiat hyvin ... ja kaikella, että mä en niin kun ymmärrä, että miksi niin kävi.... Vaikee sanoa, kun ei tiedä toisen ajatuksia

Vanhemman muuttuminen ja puolisoitten muutokset koetaan ja kuvataan yhtä käsittämättöminä.

- että kun isä alkoi muuttua kummalliseksi
- päätöksen tein, että nyt loppui tämä, että mä en niin, kun uhraa itseäni enkä lapsiani
- ihminen haluais, että sillä olis parisuhde, mut sit kuitenkin mä halusin, että lapsista tulee kunnollisia ja niiden ei tarvii kärsiä ja pelätä

⁴² Ks. Byng-Hall (1998), McDougall (2003) ja vrt. Bowen (Goldenberg & Goldenberg 2001).

Toisessa kertomuksessa oli lapsuudessa koettu katkeria, vihaa ja pettymyksiä aiheuttaneita epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia sisarusparvessa. Joitakin lapsia perheessä oli suosittu toisten kustannuksella ja toisia lapsia tunnuttiin arvostavan enemmän.

- sain hirveen usein selkääni sen takia, että tää osas kääntää sen niin, kun mun niskoille.
- tää X kun se tosiaan teki pahaa niin sen päätä silitettiin ja yleensä mä olin se kärsijä.
- tämän X takia joskus ollut katkera, kauhean katkera, että miksi se on näin?
- esimerkiksi poikien suhde niin kun vanhempiin oli varmaan niin ku, arvosti ehkä enemmän jotenkin
- katkeroittaa ja suututtaa ja tekee niin, kun vihaiseksi, mutta kun ei siitä voinut niin, kun kauheesti sanoa, että koska se oli semmoinen asia, että siitä oltiin suunnilleen hiljaa
- varmaan tuntikausia itkin jossain ja kukaan ei kuunnellut ja mulla on semmoinen niin, kun jäänyt päähän ittelleni
- mä olin jotenkin kamalan pettynyt siihen, että aina aina tämä sama kuvio.

Entä voisiko edellä kuvattu lapsuuden käsikirjoitus jatkua haastateltavan avioliitossa? Ongelmana on ollut puolison negatiivinen suhtautuminen yhteen lapseen. Lapsi on ollut jonkin verran tavallisuudesta poikkeava kiinnostuksen kohteiltaan. Puoliso on nimitellyt häntä seksuaalisesti ja asettanut perheen lapset eriarvoiseen asemaan. Haastateltava arvelee, että puolison käytös on johtunut mustasukkaisuudesta, sillä hänen ja lapsen välit ovat olleet hyvät.

- hän ei voinut sietää ... alkuunkaan. Se on inhonnut sitä yli kaiken aina iän kaiken ja se inhos varmaan sen takia, koska se huomasi, että meillä on ihan hirvittävän hyvät välit ... Että jonkunlaista ehkä mustasukkaisuuttakin
- täähän oli sitä mieltä, että se on homo. Että sä se huusi sen ihan päin naamaa sille
- se ei niin, kun voinut sietää jostain syystä ... ikinä,
- siinä kyllä näkyy ainakin ne, että ... mikä on arvoasteikko nykyään lapsissa

Kertomus liittyy toistuviin tapahtumiin, jossa haastateltava on kokenut tullessaan epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi. Sisaruksia on pidetty eriarvoisina. Mikäli haastateltava on kokenut tilanteet niin vaikeina, että hän on joutunut jossain määrin eristämään toisistaan kokemuksen hyvästä ja kokemuksen epäoikeudenmukaisesta vanhemmasta, olisi projektiivisten prosessien esiintulo sillä tavoin ymmärrettävissä. Voisiko sisäistys itsestä vähempiarvoisena ja kuva objektista, joka on epäoikeudenmukainen käsikirjoituksena etsiä näyttämöä omassa aikuisuuden perheessä? Voisiko puoliso näytellä yhtä roolia ja lapsi toista roolia, jolloin haastateltavan eri puolet, objekti- ja subjektirepresentaatiot⁴³ saisivat näyttämön? Näyttää siltä, että perheen lapsi joutui kokemusmaailmassaan jossain määrin samankaltaiseen sorrettiin asemaan, jossa haastateltava oli ollut. Näin ajatellen pyrkimys käsikirjoituksen muuttamiseen tulisi esiin haastateltavan tietoisessa pyrkimyksessä tukea lasta vaikeassa perhetilanteessa.

Sukupuumallissa⁴⁴ nähdään, että perheen vuorovaikutusmuodot siirtyvät sukupolvilta toisille. Liittyisikö tähän alttius siihen, että lasten epätasa-arvoisuuteen liittyvät ilmiöt voidaan tiedostamatta

⁴³ Ks. sisäiset objektit ja subjektit sivuilla 19-21.

⁴⁴ Murray Bowen kehitti sukupuun menetelmäksi kuvata perheiden taustoja sukupolvilta seuraaville siirtyvien emotionaalisten mallien ja ratkaisemattomien ristiriitojen havaitsemiseksi. Ks. sivu 26-29.

näytellä uudelleen oman perheen vuorovaikutussysteemeissä. Ijäksen (2005, 135-138) mukaan sisarusuhdemalleilla on taipumus siirtyä suvuissa osana perheen vuorovaikutussysteemiä. Ajatellaan, että perheen vuorovaikutus jollain tavoin tarvitsee mustia lampaita ja lellikkejä. Myös Tuhkasaari (2007) kuvaa, Boweniin nojautuen, että vanhemmat saattavat sisäistyneen sisarusasetelman pohjalta nähdä jonkun lapsista oman itsen roolissa suhteessa toisiin lapsiin, puolisoon ja omaan isovanhempaan.⁴⁵

4.2.5. Lapsi vanhemman käsikirjoituksen osallisena

Lasten koettavaksi näyttää usein tulevan samoja kokemuksia, joita vanhemmat ovat joutuneet omassa lapsuudessaan kokemaan. Näin voi jossain määrin tapahtua aikaisemmin kuvatun puolisovalinnan kautta, jolloin ollaan lapsuuskertomusta toistaen valittu alkoholismiin tai väkivaltaan taipuvainen puoliso. Kertomuksissa on kuvattu aikuisen puutetta, yksinäisyyttä ja pelkoa. Aikaa on vietetty paljon kavereilla, koska kotona on ollut vaikeaa olla.

- ei oikeestaan sit ollu ketään. Mul ei niinku ollu vanhempia sillain, että kuitenkin kun kaipaa.
- mä pyrin oleen, mä olin aika paljon kavereilla yötä
- kyllä mä aina jotain keksin, aina pääsin johonkin.
- tulin koulusta ja tein läksyt, mä häivyin ja tulin illalla
- sanoin perjantaina et minä lähden ja pakkasin kassin ja lähdin
- häntä mä pelkäsin, ihan suorastaan, koska hän löi äitiäkin ja mä olin nähny sen.

Sama kotoa poissa oleminen on jatkunut myös omien lasten kohdalla.

- lapset pelkäs ihan hirveesti sitä huutamista
- lapset oli paljon ulkona, paljon kavereilla milloin missäkin, nehän ei viihtynyt loppuaikoina enää kotona ja aina kun ne tuli koulusta ne saatto tehdä läksyt, söi ja lähti ja tuli kahdeksan puoli yhdeksän aikaan kotiin, kun piti tulla

Käsikirjoitusta on myös tietoisesti haluttu muuttaa tekemällä valintoja, jotka helpottavat lasten tilannetta. Joissain ratkaisuissa on mahdollisesti saadulla perhetyön tuella ollut merkitystä. Eron jälkeen lapset ovat viihtyneet iltaisin kotona ja käsikirjoitus siltä osin on muuttunut.

- sen päätöksen tein, että nyt loppui tämä, että mä en niin kun uhraa itseäni enkä lapsiani, että koska lapsia vielä voidaan auttaa
- eihän ne käy paljon missään ja kaverit on meillä ja ne on äitin kanssa kotona ja saatetaan korttii pelata tossa illalla parikin tuntia ... tai jotakin ja niin kun et huomaa niin kun, että ne viihtyy kotona.
- U on ollut mulle niin kun tärkeä tukihenkilö

Ehkä lapsuuden perheen käsikirjoitusta voidaan jossain määrin elää uudelleen omien lasten kautta.

Aineistossa tulee esiin kertomus, jossa omia lapsia kuvataan

- ihmeellinen lapsi mun mielestä sillai et ku X synty, niin hänellä ei ollu mitään tämmöstä mustasukkaisuutta koskaan
- hän on enemmän isän lapsi ... tämmönen poikamaisempi ... se on luonteeltansa sillai miten mä nyt sanoisin, en mä voi sanoo järkevämpi,
- semmonen, hösselimpi, hösömpi, semmonen eläväisempi,

⁴⁵ Ks. sisarusuhteista, sivu 28.

- ehkä vähän enemmän luotan kumminki siihen mun ... lapsen käytökseen tietyissä tilanteissa tai sillä niinku siihen järkevyyteen
- jokaisella on oikeus olla semmottinen ku on

kuten omaa itseä ja sisaruksia on lapsuuden perheessä kuvattu.

- olen ollu se onnistuja, mä olen ollu se kiltti ja sit mun x, taas on se, että hän on kantapään kautta oppinu asioita ja tehny hirveesti paljon enemmän mokia tai käyttäytyny huonosti
- mä tuotin vähemmän huolta kun mun x
- x oli semmonen eläväisempi
- Me oltiin ... hyvinkin erilaiset ja kyllä me silti saatiin erilaiset olla rauhassa

Oman lapsuuden perheen käsikirjoituksen yhtenevyys aikuisuuden perheen kuvauksen kanssa voi näiltä osin liittyä kysymykseen erillisyydestä. Voisivatko käsittelemättömät turvattomuuteen liittyvät kokemukset huomaamatta sijoittua osaksi mielikuvia aikuisuuden perheenjäsenistä? Tällainen voisi ylläpitää äidin ja lasten välillä hyvin tiivistä suhdetta⁴⁶ ja voisi jäsentää lapsen erillisyyshäilyä siltä osin, mikäli lapsi ei tule riittävästi havaituksi omana itsenään (yhteys false selfiin). Bowenin (Goldenberg & Goldenberg 1980, 176) mukaan kaikissa perheissä vanhemman oma eriytymisen taso siirtyy samankaltaisena sukupolvelta toiselle. Eriytymiskehitys ei koskaan ole täydellistä ja siinä onkin kyse elämänmittaisesta prosessista, ei jostain saavutetusta tilasta (Goldenberg & Goldenberg 1980, 170).

Seuraavana esimerkki tarinasta, jossa kerrotaan, että erityisesti yksi lapsista ilmaisi koulussa ulospäin perheen sisäisiä ongelmia. Lapsi oli pelännyt arvaamattomasti käyttäytyvää isänsä ja haastateltava joutui lapsen kanssa yhdessä salaamaan asioita isältä tämän ylimitoitettujen reaktioiden vuoksi. Lapsi oli pelännyt ja vihannut isäänsä.

- X reagoi niin paljon ulospäin perheen vaikeuksia
- X:llä oli niin kun hirveen vaikeata, koska hänhän joutui tavallaan salaisuuksia kantamaan sisällään, ett isälle ei saa kertoa... mulle sanoi X, että et kerro isälle tätä jos mä kerron sulle ja koska mä oon niin ku sitä mieltä, että äidille pitää pystyy kertomaan niin tottahan mun piti luvata ja se oli mun mielestä sitten toisaalta väärin ...
- X pelkäs ihan hirveesti sitä huutamista ja et se oli ahdistunutta mun mielestä
- aika hyvin puhuu aina kyllä että jos jotain ikävää sattuu
- isälle ei uskallettu kertoa ja siitähän näitä vaikeuksia tuli
- mulle, että hän vihaa sitä

Lapsen oli ollut jo pienenä vaikea kestää pettymyksiä ja kouluikäisenä hän ajautui erinäisiin kahnauksiin. Hän hermostui helposti ja tuli myös itse kiusatuksi.

- X: lle tuli ongelmia tuolla koulussa silloin ala-asteella
- oireileen niin kun toisi pahasti just, että senhän huomasi, että lapsella on hätä
- ne oli tosiaan sitten ärsyttänyt niin kauan, että toisella meni hermo
- jäi kesken selvittämättä kiusattiinko meidän X:ää vähän koulussa, koska sehän oli hirveen ärsyntyvä pienenä ja sillä oli niitä kiukkukohtauksia

⁴⁶ De Graaf (1998) kuvaa samankaltaista prosessia eräänlaisena identifikaationa. Siinä vanhemman traumaattisten separaatioiden vuoksi lapsen yksilöitymisprosessi vaikeutuu. Tällöin lapsen tehtävä on korjata vanhemman traumaa pysymällä yhdessä vanhemman kanssa. Lapsen irrottautuminen merkitsisi vanhemmalle saman trauman toistumista.

- opettaja soitti, että X oli niin kun lyönyt jotakin ... siellä pienet pelkää meidän X: ää ja X on aina ollut taas semmoinen, että mun mielestä pienet tykkää siitä

Haastateltavan lapsuuden tarinan taustalla on traumaattisena koettu kolmiosuhde. Hän ei hyväksynyt ensisijaisen vanhemman uutta puolisoa. Hylätyksi tulemisen kokemuksesta huolimatta haastateltava oli myös kokenut, että hän oli ensisijaiselta vanhemmalta saanut jotain uudelta vanhemmalta salaten.

- Muistan jotain sellasia tilanteita, et se saatto mulle salaa antaa jonku viis markkaa tai sillain, ettei X nää. ... oon aina ajatellu et se on aika kauheeta, et omalle lapselle täytyy salaa antaa joku vitonen

Voisiko kolmiosuhteen malli siirtyä sukupolvelta toiselle perheen vuorovaikutusverkostossa? Haastateltava oli ollut kahdenkeskisessä suhteessa vanhempaan, jonka hän muistaa hyvänä aikana. Kolmannen mukaan tulo perheeseen johti hylkäämiskokemukseen. Nykyperheessä haastateltava ja lapsi joutuivat salaamaan asioita isältä. Kolmio siis tällä tavoin ajatellen toistuisi siten, että lapsi kokee samoja asioita kuin haastateltava on kokenut lapsuudessaan, pelkoa ja suojaantumusta, katkeruutta ulkopuolelle jäämisestä joutuessaan välttelemään kotona olemista. Toisaalta myös kolmiosuhteen ja kahdenkeskisyyden käsikirjoitus, jossa yksi jää ulkopuolelle, toteutuu aikuisuudessa siten, että puoliso jossain määrin syrjäytyy haastateltavan ja lapsen suhteesta. Mikäli näin voisi ajatella, ajankohtaisen perhetilanteen lisäksi lapsen käytösongelmien taustalla olisi osin myös haastateltavan historiasta nousevaa ahdistusta, joka perheessä tuli esiin sekä puolison että lapsen käytöksessä. Haastateltavan erottua puolisostaan, elämäntilanteen helpotuttua ja kahdenkeskisyyden palaututtua, lapsen ongelmat helpottuivat.⁴⁷

Seuraavaksi esimerkki vaikeiden tunteiden kuten surun yhteydestä elämän draamaan. Haastateltavan lapsuuden kertomus sisältää käsittelemättömiä hylkäämiskokemuksia. Lasten oirekäytymisen taustalla on luonnollisesti aina monia ajankohtaisia tekijöitä, mutta yhtenä taustajuonena voisi olla suvussa periytyvä vaikeus tunteiden, kuten vihan ja surun, käsittelemisessä ja kannattelemissa, jolloin lapsi alkaisi kanavoida perheen tuntemia sisäisiä konflikteja ulospäin.

- yleensä X:lle on sattunu jotain, et ku sanoo mulle rumasti, et se aina vaan ei osaa sitä niinkun kontrol-, tai siis sisäistää, että nyt on sattunu jotain.
- Et jossain on sattunu jotain ja sitte se niinku ... kostautuu mulle tai sit se, et jos meil on ollu jotain ni sit se saattaa kaveripiirissä kostautua, et X ei niinkun osaa että jos meillä on jotain keskinäistä ni sen pitäs niinku jäädä kotiin, ni se menee välillä sillä sekasi.
- X on uhkaillu Y:tä...
- X:lle tärkeä aikuinen kuoli ja se rupes puhumaan itsemurhasta ja se kävi ... ylikierroksilla ja niin X: llä todettiin monen vuoden koulukiusaaminen.
- sil on hektinen tilanne eli sil on joku tämmönen, että se oli niin vihanen ... oli kuulemma repiny vaatteita päältään ja et se pääsi niinku U:n huoneeseen rauhottuun. ... U:lla on näitä pehmoleluja, mitä saa kormuuttaa niin X niinku pääsi sinne niitten kanssa ja sit ne sai puhuttua ja keskusteltua ja ni X niinku rauhottu

⁴⁷ Vrt. oidipaalitytilanne sivulla 21 ja Bowenin perheen systeemiin liittyvä kolmiosuhdetta kuvaava termi, triangeli sivulla 26.

Lapsuuden perheessä tunteiden käsittelyyn ei ole saatu riittävästi tukea ja koetaan, että nykyisinkin pettymys ja suru ovat haastateltavalle vaikeita tunteita käsitellä.⁴⁸

- millanen mielikuva sinulla on siitä, että osoitettiin teidän perheessä yleensä tunteita? Aika vähän mun mielestä.
- normi perhe-elämää, missä ei tunteita näytetty
- siitä asiasta ei enää keskusteltu, et se niinku jäi siihen
- mä luulen, et meil on huudettu, mä olen huutanut, äiti on huutanut ja niinkun näin.
- joitain tunteita vois näyttää vähän eri tavalla
- luulen, et tää pettymyksen ja surullisuuden, mä luulen, et ne mulla on niinku et sen mä peitän sit taas tän huudon taakse, näin mä luulisin.

De Graaf (1998) kuvaa sukupolvien välisestä traumatisoitumisesta prosessin, jonka välityksellä traumat siirtyvät. Siinä lapsen oireilu näyttäytyy ulospäin. Kyse on projektiivisesta identifikaatiosta, jossa vanhemman oma pahana tai vaikeana koettu kokemus tai puoli projisoituu lapseen, jolloin tämä alkaa käyttäytyä kuten paha ja pettymystä tuottava lapsi. Tällä tavoin hän auttaa vanhempaa selviämään trauman kanssa, sillä hän auttaa vanhempaa ulkoistamaan oman sisäisen konfliktinsa niin, että hän saa helpotusta esimerkiksi omaan ahdistukseen, masennukseen tai aviolliseen kriisiinsä.⁴⁹ Tällä tavoin vanhempien traumat voivat siirtyä sukupolvelta toiselle. Toisin sanoen Bowenin mukaan parisuhteeseen liittyvä ahdistus ja eriytymisen taso siirtyvät sukupolvelta toiselle. Voisiko Pirjo Sjön (2004) kuvaama lapsen minuuden kehittymiseen liittyvä heikko pettymysten sietokyky sekä käytöshäiriöt ja erilaiset sopeutumishäiriöt, raivarit ja oppimis- ja keskittymisvaikeudet olla yhteydessä sukupolvien väliseen selfin eriytymiskehitykseen. Jos lapsella on ollut riittämätön kannattelu, hänen minuutensa ei ole riittävässä määrin integroitunut, vaan lapsi saattaa esimerkiksi heilahdella kaoottisen, tuohovan tilan ja hyväntahtoisen tilan välillä (Sjö 2004).

Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että lapsen oireilulle ei ole olemassa yhtä selittävää tekijää, eikä tässä ole tarkoituksena esittää sellaisia. Kiinnostukseni on sukupolvien välisissä tekijöissä ns. vertikaalisessa suunnassa kulkevissa ilmiöissä. Samanaikaisesti on olemassa muitakin nykyelämään liittyviä tekijöitä ns. horisontaalisessa suunnassa, jotka liittyvät perheen luonnollisiin muutostilanteisiin ja elämän tapahtumiin. Mm. perheterapiassa yleensä orientoidutaan tutkimaan nykyelämän tilannetta ja vasta, jos asiat eivät ota sujuakseen, tutkitaan suvussa esiintyviä siirtymiä. (Ijäs 2005, 139.) Tapahtumiin liittyvät horisontaalisen tason tekijät eivät ole tämän tutkimuksen pääasiallisen kiinnostuksen kohteena.

4.2.6. Sisäistetyn suojattomuuden ja turvattomuuden siirtyminen sukupolvelta toiselle

⁴⁸ Ks. sivu 28. Sukupolvelta toiselle siirtyvät erilaiset ratkaisemattomat ongelmat, kuten suremattomat surut, menetykset, traumakokemukset ja puhumattomat salaisuudet.

⁴⁹ Vrt. triangeli sivulla 26.

Eriytymiskehitystä koskevassa kappaleessa olen tuonut esiin kaksi tapaa reagoida turvattomiin lapsuuden kokemuksiin. Ensimmäisessä keskeistä oli itsenäisen selviämisen ja pärjäämisen korostus, toisessa keskeistä oli riippuvuus ja mukautuminen. Itsenäistä selviämistä korostavassa ryhmässä löytyi jatkuvuus äidin turvattomuuden kokemusten ja lapsen kiusaamiselle altistumisen välillä. Niiden haastateltavien, joiden lapsia oli vakavasti kiusattu⁵⁰, taustalla oli vakavia uhatuksi tulemisen kokemuksia. Toisaalta kiusatuksi tullut lapsi saattoi myös itse käyttäytyä uhkaavasti toisia kohtaan (oireilu ulospäin). Riippuvaisessa käsikirjoituksessa lapsilla ei ollut kiusaamisongelmia, mutta esiin tulivat haastateltavan ylihuolehtiminen ja tiivis suhde lapsiin.

Lapsuudessa koetut uhkaavat tilanteet saattavat muistuttaa kertomusta oman lapsen kokemasta kiusatuksi tulemisesta. Yhdessä tarinassa lapsuudessa koettu pelottava, uhkaava ja ahdistava sisarusparven jäsen on pitänyt koko perhettä otteessaan. Kukaan perheessä ei ole kyennyt puuttumaan asiaan. Perheessä on ollut jatkuva jännitystilaa, koska uhkaavat tilanteet olivat ennakoimattomia ja väkivaltaisiaakin.

- jännittynytkin varmaan, että piti aika varpaillaan silleen, että kun sitä tosiaan ei voinut tietää ... se alkoi huutaa, mitä te tuijotatte
- se on muutenkin tehnyt kaikenlaista kauheata mulle
- se oli hyvin väkivaltainen jossain vaiheessa.
- se on potkinut joskus ja siihen ei oikein kukaan uskaltanut puuttua
- kerran se heitti X:ää kirveellä ... kirves ei osunut
- se piti tässä näin sitä veitseä, että näin tota, tappais mut
- ei ne voinut sille mitään tehdä, aina ohitettiin puhumatta, vaikka se teki mitä

Voisiko haastateltavan kokema jatkuva jännittynyt olo, joka aiheutui arvaamattomista uhkaavista tilanteista, toistua jossain määrin kertomuksessa oman lapsen kokemasta kiusaamisesta koulussa? Lapsen kiusaaminen oli jatkuvaa, voimakkaan uhkaavaa ja ennakoimatonta. Häntä kiusattiin ottamalla kiinni, päästämällä ja taas uudestaan ottamalla kiinni. Voisi ajatella, että myös haastateltava on kokenut täpäriä pelastumisia ja jälleen uudelleen ehdinkoon joutumisia lapsuudessaan.

- ne soitti, että nyt ne pitää sen kättä lumihangessa, että siltä oli hanska otettu pois ja Y piti niin kun väkisellä kättä lumihangessa, sitä paleli ja tää itkee siellä
- ne kävi hakemassa ulos, tuu leikkimään, tää lähti ja samoiten ne teki jotain pahaa sille
- soitti, että tota nää pojat pomppii X:n päällä, et se oli maassa ...
- ei ne tehnyt mitään jälkeä eikä semmoista vaan se oli vähän toisen tyyppistä kuitenkin
- otettiin kiinni ja päästettiin vähän irti ja taas otettiin vähän kiinni ja päästettiin vähän irti
- se ei niin, kun ulos voinut periaatteessa mennä, että nämä ei ois hyökännyt jostain kulman takaa kimppuun ja se oli semmoista siis siis tosi inhottavaa ja ahdistavaakin.
- kauheen kiva ottaa kiinni, pitää sitä vähän aikaa pihdeissä ja sitten päästää vähän ja taas ottaa vähän

⁵⁰ Koulukiusaamista tutkinut Cristina Salmivalli määrittelee kiusaamiseksi sen, jos yksi oppilas joutuu toistuvan, järjestelmällisen ja yhden tai useamman oppilaan kiusaamaksi. Kiusaaminen on tarkoituksellisesti toista vahingoittavaa toisin kuin leikki tai tasaveroinen tappelu. Koulukiusaamiselle ominaista onkin voimasuhteiden epätasapaino. Kiusattu on alakynnessä ja voimaton, usein jo siitä syystä, että kiusaajia on monta. Salmivallin mallissa kiusaaminen on suunnitelmallista, rauhallista ja harkittua. Kiusaaja ei välttämättä ole aggressiivisuuden vallassa. Koulukiusaaminen on ryhmäväkivaltaa, jossa yhteisö pitää keskuudessaan yllä, kiusatun, kiusaajan, kiusaamisen vahvistajien ja apureiden ja kiusatun puolustajien ja välinpitämättömien katsojien pysyviä rooleja. (Saarikoski 2006, 101.)

Aineiston toisissa kertomuksissa kiusaamisesta ei tule esiin samankaltainen jatkuva piinaavuus ja voimakas uhkaavuus. Näissä kiusaaminen on ollut luonteeltaan vaikeasti havaittavaa hännäämistä, joka on johtanut siihen, että lapsi hermostuu ja joutuu sitten itsekin selkkauksiin.

- Ja sit kun X on semmonen, X hermostuu äkkiä ja sit ku se hermostuu, niin sillä lyö, että X niinku saa sen ylikierroksen ja sit X joutuu vaikeuksiin
- toiset on ruvennu sitä niinkun hännäämään tai nauramaan tai sanoneet jotain, tai sitte X puhuu ni turpa kiinni, mä en haluu kuunnella, niin ni tota X sitte vaan hermostuu tai et silleen ne yleensä

Kaikille kertomuksille kiusaamisesta on yhteistä kuvaus sen vaikeasta havaittavuudesta ja siihen puuttumisen vaikeudesta. Vaikka kiusaamisesta oli tiedetty, sen vakavuutta ei oltu ymmärretty ajoissa. Lapset eivät myöskään olleet kertoneet kaikkea kiusaamisesta. Kiusaamista oli pääasiassa pidetty tavallisina lasten välisinä tapahtumina. Kaikkien lasten kohdalla kiusaaminen oli jatkunut jo vuosia, ennen kuin vanhemmat havaitsivat sen vakavuuden. Kahdella lapsella kiusaaminen oli yhteydessä lapsen muunhun oireiluun. Yksi haastateltavista ihmetteli, miksi hän ei huomannut koulukiusaamista aiemmin. Myöskään koulussa opettajat eivät olleet huomanneet, vaan lapsi leimattiin usein syylliseksi. Lapset eivät olleet kertoneet kaikkea kiusaamisesta, koska ovat kokeneet, että heitä ei kuunnella eikä uskota tai toisaalta vanhemmat arvelevat, että lapsi ei ole uskaltanut kertoa.⁵¹ Vanhemmat olivat jossain vaiheessa myös yrittäneet puuttua kiusaamiseen.

- se ei ihan kaikkee kerro ... emmä tiedä pelkääkö se vai tota vai mikä siinä on ... mä kuulin aina sivukautta, että mitä siellä oli tapahtunutkin
- kyl mä yksittäistapauksia kuulin, että oli haukuttu vaatteista tai oli haukuttu jostain muusta ... et kyl mä niitä kuulin ja mä yritin X:lle sanoo, et no sanot näin takasin tai niinkun näin ni kyllä niinkun tiesin, mutta en tiennyt et se on näin suuressa mittakaavassa.
- Miksen mä niinku takertunu siihen asiaan
- vissiin koki siinä vaiheessa, et sitä ei niinkun uskottu
- vaikka se saatto sanoikin välillä, että ne kiusaa niin. Mä ajattelin, että se on semmoista, että se vaan sanoo, että kun toi nyt kiusaa, niin mä ajattelin, että minähän itte oon tehnyt tämmöstä, tyyliin, että kun lapset aina kielii aina, että joo ne kiusaa mua.
- varmaan tajusin sen vasta sen niin kun oikeestaan vuosi ainakin mennyt
- mä oon aina sanonut, että mulle saa kertoa kaiken, että mä en oo ikinä niin, kun vähäteltyt näitä asioita kuitenkaan. En tosin oo semmoinen äiti, joka syöksyy joka ikisestä risauksesta tuonne ulos, ... mun mielestäni kuitenkin jotkut asiat on semmoisia mitkä lapset selviää itse, niin kun on aina ollut, mutta sitten nää vakavimmat kyllä pitää
- Se on niin kun silleen normaalia, mitä varmaan tapahtuu tuolla aina haukkuminen ei oli kivaa mutta, mä en puutu tommoseen asiaan kuitenkaan,
- Ja toisaalta, kun mä en ikänä oo tykännyt siitä, että mä niin kun syyttelen syyttä suotta ketään toisia lapsia kohtaan, koska se on minusta erittäin epäoikeudenmukaista sitten, että, että siinäkin. Sittenhän, sitä oli niin kun pakko vähän valvoa ja vahtia enempi, että tälle ei oikeestaan pääse tapahtumaan.
- kävin ... vanhemmille juttelemassa, että kun tää lähentelee niin kun pahoinpitelyä, että ei oo enää tavallista kiusaamista

⁵¹ Mannerheimin Lastensuojeluliiton internetissä tekemä kiusaamiskysely osoitti, että koulussa kiusatuista lapsista vain 55% kertoi kiusaamisesta vanhemmilleen. Kuitenkin 79% vanhemmista uskoi, että lapsi kertoisi heille, jos häntä kiusattaisiin. Kiusatuista 45% kertoi kiusaamisesta opettajalle ja 65% kavereille. Kiusaamisesta kertominen ei välttämättä auta tilannetta. Vain 46% kiusaamisesta kertoneista sanoi tilanteen vähän helpottaneen ja peräti 22% kertoi tilanteen jopa vaikeutuneen. Vain 32% kertoi kiusaamisesta kertomisen helpottaneen tilannetta. (MLL:n kiusaamiskysely 2006.)

Kahdessa kertomuksessa vuosia jatkuneen kiusaamisen jälkeen lapselle ilmaantui muita ongelmia, jotka liittyivät muihin ajankohtaisiin elämäntapahtumiin, jotka kärjistikivät lapsen tilanteen avoimeksi oireiluksi.

- X rupes oireileen, ... tärkeä aikuinen kuoli ja se rupes puhumaan itsemurhasta ja se kävi koulussa ylikierroksilla ja niin X:llä todettiin monen vuoden koulukiusaaminen. ... ni sit ruvettiin niinku kiinnittää huomioo tähän
- Mä soitin U:lle että nyt on kuule tämmönen asia että X on uhkaillu Y:tä
- ku sil on hektinen tilanne eli sil on joku tämmönen, että se oli niin vihanen, että se ei niinku, se oli kuulemma ... ja et se pääsi niinku U:n huoneeseen rauhottuun.

Myöskään opettajat eivät havainneet kiusaamista. Salmivallin (2004) mukaan opettajat eivät aina havaitse kiusaamista ja he ovat tietoisia vain joka toisesta tilanteesta, jossa lapsi on joutunut toistuvan kiusaamisen kohteeksi.

- opettaja sano mulle myöhemmin, et hän huomaa nyt, et toiset tahallaan ärsyttää X:ää, niin miksei siihen asiaan puututtu silloin?
- sit meni vielä niinku tavallaan pari tai niinkun yli vuosi ennenku niinku tajuttiin, että hetkonen, kaikki ei oo hyvin, et niinkun opettajat ei huomannu sitä koulukiusaamista

Aineiston kahdessa kertomuksessa tulee esiin koulu yhteisön ja opettajien kyvyttömyys käsitellä kiusaamistapauksia. Lapset ovat kertomusten mukaan olleet vuosia kiusattuja ja myös opettajat olivat kohdelleet heitä epätasapuolisesti eivätkä olleet havainneet kiusaamista. Koulu yhteisön ulkopuolinen työntekijä, jonka oli koettu ottavan todesta lasten asioita, oli havainnut kiusaamisen ja kyennyt puuttumaan siihen tuloksellisesti.

- välillä jo tuli semmonen tunne et X:ää vaan syytettiin ja X vaan oli niinku ainoa, joka tappeli vaikka riitaan tarvitaan aina kaks ja X sanoki et ku Y:tä uskotaan mutta häntä ei uskota, et se kuuntelee vaan Y:tä. ... Se hermostutti, että X niinku saa sen ylikierroksen ja sit X joutuu vaikeuksiin. Et se oli niinkun osittain sitäkin.
- opettajat ei huomannu sitä koulukiusaamista, mutta U sai sen selville aika äkkiäkin. ... X tuntee ainakin nyt, että häntä kuunnellaan ja se asia selvitetään perin juurin, eli se lähetään yleensä selvittää sieltä, et mitä tapahtu ennen sitä kun tapahtu tää. Et X niinku tuntee että hän ei ole aina syyllinen ja niinku et, et häntä niinku kuunnellaan ja se asia selvitetään.
- X oli vetäytyvä, et enusmerkit kaikki oli valmiina mutta niitä ei vaan kukaan osannu lukee.

Myös siinä vaiheessa, kun vanhemmat olivat kiusaamisten selvittelyssä mukana, lapsen asioita ei hoidettu koulussa oikeudenmukaisesti eikä tilanteita selvitetty riittävän pitkälle. Asiat alkoivat helpottua, kun lapsi vaihtoi koulua ja pääsi pienempään ryhmään.

- hänen mielestään sen kummemmin ei tarvii enää selvittää, että se on ihan selvä että X oli syyllinen
- X oli aika pahalla mielellä ja hän oli sitä mieltä, että ... häntä siinä tavallaan turhaa syytettiin liikaa
- meitä ei kutsuttu, mistä minä nostin sitten vähän haloota
- mä olin todella loukkaantunut niin kun siihen kouluun
- itki aika lailla ja sanoi että ja kertoi, että kun toiset ärsytti, että hän sanoi monta kertaa, että lopettakaa ja sanoi, että sitten ne repi häneltä takkista ja silloin X oli lyönyt ... asiat alkoi paraneen kun X vaihtoi koulua ... sillä opettaja ihmetteli tuota...

Sukupolvien välisten siirtymien näkökulmasta voisi ajatella, että lapset ovat saattaneet sisäistää vanhemman kokemuksen suojattomana ja turvattomana olemisesta ja siten omaksuneet tapoja kohdata toisia ihmisiä ja ryhmätilanteita. Tällöin olisi ymmärrettävää, että omaksuttu sisäinen

ominaisuus toisten kanssa olemisesta jossain määrin altistaisi lapsen yhteisössä oleville väkivaltaisille projektiivisille projekteille. Yhdessä kertomuksessa lapsi reagoi voimakkaasti, kun opettaja vaihtui. Tämä voisi olla yhteydessä lapsen kokemaan turvattomuuteen, jolloin vaihtuvat olosuhteet tuntuvat raskailta kestää.

- X varsinkin on vähän sillein, että tota se vähän reagoi, kun opettaja vaihtuu tai opettaja on kipee, on sijainen, niin se käy niinkun vähän ylikerroksilla, et X ei kauheesti niinkun vaihdoksista tykkääkkään.

Saarikosken (2006, 14,29) mielestä kiusaaminen on yhteisöväkivaltaa, jolloin ajatellaan, että väkivalta ei ole yksilöissä vaan ihmisten välisissä suhteissa. Kuka tahansa voi yhteisössä joutua kiusatuksi tai toisaalta tulla kiusaajaksi tai jopa molemmaksi samanaikaisesti. Kaikki yhteisön jäsenet osallistuvat väkivaltaisten toimintamallien ylläpitämiseen ja ennen kaikkea hiljainen enemmistö, joka hyväksyy väkivallan olemalla tuomitsematta sitä (Saarikosi 2006, 30, 101 ref. Salmivalli.) Saarikosken (2006, 101) malli eroaa Salmivallin mallista siinä, että myös opettajat yhteisön jäseninä osallistuvat kiusaamisen prosessiin ylläpitämällä pysyviä rooleja.

Uhritutkimusten mukaan alttius joutua kiusatuksi on sitä suurempi, mitä marginaalisempi asema yksilöllä on yhteisössä (Saarikoski 2006, 116 ref Girard 1986, 108). Usein uhriksi valikoituva erottuu massasta. Hän saattaa olla joko menestyvä kateuden kohde tai jo valmiiksi syrjäytetty tai alas painettu tai hän on muuten vain erikoinen ihminen, kuten boheemi taiteilija. Vaikka uhria aina syytetään jostain poikkeavuudesta, kaikkia poikkeavia ei kuitenkaan kiusata. On arvioita, että vähintään kahdella kolmasosalla lapsista on jokin ulkoinen poikkeavuus ja noin joka kymmenettä lasta kiusataan. Saarikosken mukaan todellisuudessa yhteisöt siis itse tuottavat ja määrittelevät poikkeavuutta (Saarikoski 2006, 117 ref. Garfinkel 1973), koska yhteisöissä pyritään kontrolloimaan tuomittavaa poikkeavuutta. Yhteisö siis itse tuottaa poikkeavuutta omaa alistusmekanismiaan varten. (Saarikoski 2006, 117 .)

Saarikosken mukaan kontrolloidessaan poikkeavuutta kiusaamisessa on oleellista tuottaa näytöksiä, jossa epäilyttävä asia saa opetuksen. Tämä voi liittyä koulun tehottomuuteen puuttua koulu-kiusaamiseen. Koulussa opetetaan yleistettyä normaalistamista, poikkeavuuden ja kurinpitovallan tuottamista. Koulussa ei voida puuttua tehokkaasti koulukiusaamiseen, koska kiusaaminen toteuttaa koulun omia oppimistavoitteita. Kiusaamisesta yleisesti ajatellaankin, että siihen on hyvin vaikea puuttua eikä tarkkaan tiedetä, miksi näin on. ”Koulu- ja työpaikkakiusaaminen on joka tapauksessa monitasoinen prosessi yksilöiden psyyken, pienryhmän vuorovaikutuksen, virallisen organisaation toiminnan ja kulttuurisen merkityksenannon risteyspaikalla, josta selkeät opasteet ja vastaukset puuttuvat”. (Saarikoski 2006, 102, 118, 120.) Aineistossani kouluyhteisön ulkopuolinen tukityön-

tekijä saattoi tuloksellisesti havaita ja puuttua kiusaamiseen, mikä tukee ajatusta, että koulukiusaaminen olisi yhteisöväkivaltaa.

Saarikosken yhteisöväkivallan ajatuksessa on mitä ilmeisemmin kyse projektiivisista prosesseista. Voidakseen järjestää näytöksiä yhteisön on projektiivisten prosessien kautta sijoitettava joko tuomittavia tai muutoin vaikeina koettuja puolia joihinkin yksilöihin, jossa tuota puolta sitten aloitetaan syyttämään ja alentamaan. Keski-Luovan (2001, 284-285) mukaan projektiivisen identifikaation patologisen muodon avulla paha sijoitetaan yhteen jäsenen, jolloin on kyse syntipukki-ilmiöstä. Sijoittaminen ei useinkaan ole havaittavaa, vaan vuorovaikutuksen sanattomalla tasolla tapahtuvaa. Pahinta on, että syntipukiksi joutunut alkaa itse usein käyttäytymään sijoituksen tavoin ja todistaa näin väitteet ”oikeaksi”.

Projektiivinen identifikaatio tapahtuu ns. potentiaalisessa tilassa (vrt. Winnicott 1971, 138-148), joka tarkoittaa kokemisen muodostamaa väli-aluetta sisäisen todellisuuden ja ulkoisen jaetun todellisuuden välillä. Tätä tilaa voisi kutsua myös transitionaalitilaksi, joka ei ole ulkoista eikä sisäistä aluetta, vaan jotain, jossa nämä kaksi liittyvät toisiinsa. Potentiaalinen tila on alue, jossa osapuolten välinen kommunikaatio mahdollistuu. Potentiaalinen tila mahdollistaa yhteisten symbolien käyttämisen ja toisten ymmärtämisen. (Keski-Luopa 2001, 293-296.) McDougallin mukaan lapsuuden historiassa muodostuneet psyykkiset näytelmät voivat tulla esiin potentiaalisessa tilassa. Tällöin näytelmä ei kanavoidu henkilön mielen sisäisissä teattereissa, vaan etsii toteutumisensa ulkoisen maailman näyttämöllä. Tämä merkitsee niiden sietämättömien draamojen ulkoistamista, joita ei haluta tunnustaa omiksi. Käsikirjoituksen toistaminen voi sisältää toiveen siitä, että jotain jota on pidetty lapsena liian vaikeana ymmärtää, tulisi nyt ymmärretyksi. Draamat, joita näytellään projektiivisten prosessien kautta sijoittamalla oman itsen puolia toisiin, kutsutaan transitionaaliteatteriksi. (McDougall 2003, 30, 111.)

Voisiko potentiaalisen tilan kautta yksilö, jolla on sisäistetty turvattomuuden kokemus, kohdattaessaan yhteisössä toisia, joilla puolestaan ei ole mahdollisuutta käsitellä jotain heikkoja, pahoja tai muita arveluttavina pitämiään puolia itsessään, altistaa yhteisön projektioille? Sisäisesti turvaton voisi tällä tavoin ajatellen joutua helposti projektoiden kohteeksi, kiusatuksi? Voisiko olla niin, että mitä heikompi yhteisön kyky käsitellä omia tunteitaan ja mitä vähemmän lapsiryhmälle on tarjolla aikuisten kannattelua, sitä useammin kiusaamista esiintyy ja uhriksi valikoituvat ne, joilla on jo ikään kuin sisäinen odotus uhkasta ja turvattomuudesta?

5. Johtopäätökset ja pohdinta

5.1. Yhteenvedo tutkimustuloksista

Aineistossani haastateltaville oli yhteistä kertomus turvattomuudesta. Kolmella haastateltavalla oli lapsuuden perheessä alkoholismia ja väkivaltaa. Haastateltavilla oli taustassaan myös laiminlyöntiä. Luultavasti ainakin kolmella haastateltavalla turvattomuuteen liittyvät kokemukset olivat luonteeltaan traumaattisia, mutta kaikki kertomukset kuitenkin sisälsivät pelkoa ja ennakoimattomuutta. Haastateltavat ovat kertomuksissaan jääneet liian yksin kokemusten ja elämäntilanteiden kanssa. Kannattelun puutteesta kertoo, että on koettu sylin ja läsnäolon puutetta, häpeää perheen tilanteesta tai kokemusten muodostumista möykyksi, johon ei saada otetta. Kannattelun puute on yhteydessä turvattomuuteen ja traumakokemuksiin. Lievemmätkin turvattomuuden aiheet voivat muodostua traumaattisiksi ilman aikuisen läsnäoloa ja tukea. Myönteiset kannattelukokemukset halutaan ja voidaan siirtää omille lapsille. Siltä osin kuin kannattelua ei ole saatu, kokemukset voivat traumoihin liittyvänä kyvyttömyytenä siirtyä seuraavalle sukupolvelle. Esitin, että turvattomuuteen ja traumakokemuksiin liittyvä hyvän objektin riittämätön sisäistäminen olisi yhteydessä haastateltavien aikuisuuden tarinaan.

Aineisto sisälsi ristiriitaisen ja kaksijakoisen tavan kertoa omista kokemuksista. Rinnastan nämä kaksi tapaa toisiinsa ja arvelen niiden olevan yhteydessä turvattomuuteen ja traumakokemuksiin. Ne voivat olla äärimmilleen pelkistäen erilaisia ratkaisuja kertoa ja kokea omaa tarinaa, jos hyvä sisäinen objekti on riittämätön tai uhattuna. Kaksijakoisessa kertomuksessa lapsuuden kokemukset voivat jakaantua erilaisiin ajanjaksoihin tai rinnakkaisiin puoliin, jotka ovat toisistaan irrallisia. Kaksijakaisuus on yhteydessä kertomukseen aikuisuuden elämäntapahtumista. Ristiriitainen kertomus liittyy turvattomaan lapsuuteen, puuttuviin sisäistettyihin malleihin ja toimintatapoihin. Kertomus sisältää suuria pettymyksiä ja vaillejäämisiä, mutta kuitenkin päädytään siihen, että vanhemmat ovat välittäneet, kun ovat olleet selvinä. Elämä on ollut vapaata ja yksinäistä, itse on huolehdittu asioista jo varhain. Fyysisen rankaisun käsikirjoitusta ei ole siirretty omille lapsille, mutta myönteisten mallien puuttuessa jatkumo löytyy, ristiriitaisessa ja neuvottomassa rajojen asettamisessa.

Turvattomien lapsuudenkokemusten vuoksi aineistosta löytyi *erillisyyss- ja itsenäistymiskehitykseen liittyen kaksi kertomustapaa.* Haastateltavien kertomuksessa oli ajatus, että lapsuuden turvattomat kokemukset ovat vaikuttaneet heihin jollain tavoin. Koettelemusten nähdään joko vahvistaneen, jolloin oma selviäminen ja pärjääminen korostuivat, tai koettelemukset ovat olleet raskas taakka,

joka on aiheuttanut surua, vetäytymistä ja mukautumista. Molemmat käsikirjoitukset saattavat liittyä erillisyysprosessiin, jolloin turvattomien kokemusten ja riittävän kannattelun puuttuessa on löydetty strategioita erillistyä itseksi, osin menettämällä jotain omasta todellisesta itsestä. Itsenäisen pärjäämisen korostaminen saattaa liittyä liioiteltuun jyrkkyyteen tai rajan vetoon, koska on täytynyt pärjätä yksin. Riippuvaisessa käsikirjoituksessa on puolestaan luovuttu joistain omista puolista ja on opittu luovimaan, jotta voidaan ylläpitää riittävää turvallisuuden tunnetta. Riittämättömän sisäisen turvallisuuden tunteen vuoksi epätäydellisenä koetut asiat tuntuvat vaikeilta kestää. Riippuvaiseen käsikirjoitukseen liittyy ylihuolehtiminen ja tiivis suhde lapsiin. Tämä voi liittyä eriytymistason ja pelkojen siirtymiseen sukupolvelta toiselle. Itsenäistä selviämistä korostavassa käsikirjoituksessa puolestaan suhde lasten pärjäämiseen on ehkä liiankin luottavainen. Mikäli nämä eriytymisratkaisut eivät kaikin puolin mahdollista omaksi itseksi tulemista, voivat ikään kuin ”väärät” minän puolet (false self) altistaa yksilön toistamaan lapsuuden käsikirjoitusta uudelleen projektiivisten prosessien mahdollistamana.

Aineistossani haastateltavien *lapsuuden käsikirjoitus näyttäytyi uudelleen aikuisuuden elämän tapahtumissa ja perhedynamiikassa*. Turvattomuus, kannattelun puute, hyvän sisäisen objektin vajuus, valitut selviytymiskeinot ja eriytymisratkaisut saattavat altistaa haavoittavina koettujen kertomusten toistumiselle. Käsikirjoitukset tulivat aineistossa uudelleen esiin puolisovalinnoissa, jolloin tuttu elämäntapa saa jatkumon ja joiltain osin omat lapset kokivat samaa kuin itse on koettu. Molemmissa tapauksissa, joissa vanhempi oli ollut väkivaltainen, puoliso aikuisuuden kertomuksessa oli myös ollut. Kun väkivallan uhka oli tullut muun perheenjäsenen taholta, ei väkivalta ollut siirtynyt omaan perheeseen, mutta käsittelemättömät traumattiset kokemukset tulivat esiin perheen jäsenten sisäisenä turvattomuutena. Kertomus puolisoitten rooleista toisti lapsuuden tarinaa. Parisuhdetta kuvattiin samaan sävyyn kuin vanhempien välistä suhdetta oli kuvattu. Toisaalta kertomus suhteesta vastakkaista sukupuolta olevaan vanhempaan saattoi toistua kertomuksessa suhteesta omaan puolisoon. Haastateltavilla, joilla oli ollut alkoholismia lapsuuden perheessä, olivat päättäneet, etteivät halua samaa lapsilleen, mutta tätä ei puolisovalintojen vuoksi aina voitu toteuttaa. Kahdessa kertomuksessa perheen alkoholismia käsikirjoitusta toistui. Yhdessä kertomuksessa alkoholin käyttö perheessä oli kuitenkin tietoisesti haluttu ja voitu välttää.

Aineistossani mielen *käsikirjoitukset aktivoituivat, kun oma lapsi lähestyi samaa ikää, jolloin käsikirjoitus on sisäistynyt*. Traumaattisina koetut tapahtumat toistuivat nykyisen perheen kontekstissa. Kiintymyssuhteiden varhaiset katkeamiset saattoivat konstruoida käsitystä nykyisten suhteiden kestosta. *Perheenjäsenet toimivat yksilön käsikirjoituksen näyttelijöinä*. Puoliso saattoi näytellä

sisäisen käsikirjoituksen objektin roolia, jolloin lapsuuden keskeinen kertomus toistui suhteessa omaan itseen tai myös oma lapsi saattoi näytellä subjektin roolia. Aineistossani haastateltavan lapsena kokema sorrettu asema toistui oman lapsen kohdalla aikuisuuden perheessä. Lapsuuden eriarvoiset vuorovaikutuskuviot tulivat uudelleen näytellyiksi. Lapsia voitiin myös kuvata kuten oman perheen jäseniä lapsuudessa. Perheen emotionaalisista muodoista ja malleista myös kolmiosuhteeseen liittyvät kuviot saattoivat toistua. Jos lapsena kolmenkeskisyys oli koettu traumaattisena, toistui siitä muotoja aikuisuuden perheessä. Ehkä lapsi saattoi myös oireilemalla ulospäin ilmaista perheen kokemia vaikeita tunteita, joille ei ole saatu kannattelua myöskään vanhemman historiassa.

Tulkintani mukaan *turvattomuuden kokemukset olivat sisäistyneet mielen sisäiseksi turvattomuudeksi ja suojattomuudeksi*, joka on yhteydessä hyvän objektin sisäistämiseen ja eriytymiskehitykseen. Itsenäisyyttä korostavassa ryhmässä äidin turvattomuus oli siirtynyt lapsen turvattomuudeksi, joka voi altistaa lapsen kiusamiselle koulu yhteisössä. Perheissä toisaalta oli myös lapsia, jotka eivät ole tulleet kiusatuiksi. Bowenin mukaan suvussa kulkevat ilmiöt voivat painottua jonkun tai joidenkin lasten kannettaviksi. Vuorovaikutustilanteissa tapahtuva altistuminen kiusaamiselle tapahtuisi ns. potentiaalisessa tilassa, jolloin turvattomalla yksilöllä olisi jonkinlainen sisäinen odotus uhkasta ja yhteisön jäsenet puolestaan tunnistaisivat tämän ja siten hänestä tulisi helppo kohde yhteisön omille projektiolle. Riippuvuutta korostavassa ryhmässä sisäinen turvattomuus puolestaan ilmeni pelokkuutena ja ylihuolehtimisena, tiiviin suhteen ylläpitämisenä lapsiin. Ylihuolehtimistaipumusta on mahdollista hallita tiedostamisen kautta, mutta ei välttämättä niitä tunteita, joista ylihuolehtiminen johtuu. Bowenin mukaan erillisyyden taso voi tällä tavoin siirtyä vanhemmilta omille lapsille.

5.2. Johtopäätökset

Aineistossani lapsuuden käsikirjoitus on yhteydessä aikuisuuden kertomukseen ja elämän tapahtumiin. Kertomus lapsuuden turvattomuudesta ja traumakokemuksista ovat yhteydessä kertomukseen aikuisuuden tapahtumista ja kokemuksista. Jos elämä lapsuudessa kuvataan ristiriitaisesti ja jossain määrin sekavasti näyttäytyi se samanlaisena aikuisuuden kertomuksessa. Kerronnan ristiriitaisuuden ymmärrän olevan yhteydessä lapsena koettuun elämän kaottisuuteen ja siitä johtuvaan sisäistettyjen mallien puutteeseen. Lapsuuden kaksijakoisuus puolestaan on sisäistetty tapa hahmottaa tapahtumia, hyvän suojelemiseksi. Kaksijakoisuus ei tullut aikuisuuden elämää kuvattaessa yhtä selvästi esiin kuin lapsuuden kertomuksessa, mutta ymmärrän sen olevan yhteydessä käsikirjoitusten uudelleen toistumiseen aikuisuudessa, konstruoimassa perheen ihmis-

suhteita. Sternin (2005, 250) mukaan aikuisilla halkominen, johon tämän aineiston kaksijakoisuutta vertaan, tulee esiin hyvän sisäistämisen ja pahan ulkoistamisen eli projisoimisen. *Sisäistetyllä kaksijakoisuudella, ristiriitaisuudella ja eriytymistyyllillä on yhteys aikuisuuden draaman tapahtumiin.* Tutkimuksessani en kuitenkaan löytänyt vastauksia sille, miksi kaksijakoisuus ja ristiriitaisuus johtivat erilaisiin valintoihin, itsenäisyyttä ja riippuvuutta korostavaan käsikirjoitukseen. Teemat kuvaavat vain esille nousevia havaintojani, mutta valintojen selitykset tulisi löytää haastateltavien tarinasta. Aineisto ei ehkä ole riittävän suuri, jotta yhteys löytyisi tai toisaalta riittävän kuvaava näiden kysymysten osalta. Toisaalta haastattelut olivat monipuolisia ja laajoja. Sain niiden puitteissa hyvän lähtökohdan lapsuuden ja aikuisuuden kokemusten vertaamiselle. Samalla aineiston puute on siinä, että tieto jäi osin pinnalliseksi. Jatkotutkimuksen kannalta syventävät kysymykset voisivat ehkä auttaa teemojen suhteiden parempaan tulkintaan. Kaksijakoisuus ja ristiriitaisuus eivät ehkä olen toisiinsa rinnastettavia tai vaihtoehtoisia ilmiöitä.

Aineistossani lapsuuden turvattomuuden kokemukset sisäistyivät, ja käsikirjoituksina toistuivat aikuisuuden elämässä. *Sisäistetty kokemus liittyen turvattomuuteen ja suojattomuuteen siirtyvät sukupolvelta toiselle,* joko niin, että ylihuolehditaan lapsista ja sillä tavoin lasten erillisyyshäiriökehitys voi vaarantua, tai siten, että omien suojattomien kokemusten ja siihen liittyvän pärjäämisen korostuksen vuoksi jollain tavalla ei tunnisteta lapsen samanlaista ahdistusta, jota itsekin on aikanaan koettu. Myös jälkimmäisessä tapauksessa lapsen erillisyyshäiriökehitys saattaa vaarantua, sillä projektiivisessä identifikaatiossa raja vanhemman ja aikuisen välillä ei pysy selkeänä, sillä lapsi kantaa tuntemuksia, jotka eivät kaikilta osin ole hänen omiaan.

Aineisto antaa tukea ajatukselle, että *ihmisillä on taipumus toistaa lapsuuskodin ihmissuhteita myöhemmässä omassa perheessä* (vrt. Veijola 1996, 17). Konkreettinen väkivallan kokeminen ja näkeminen lapsuudessa tuottivat toistamisen puolisovalinnoissa ja suojattomuus siirtyi sukupolvelta toiselle. Turvattomuus ja laiminlyönnit lapsuudessa ilman väkivaltaa tuottivat myös turvattomuuden kokemuksen, joka johti kuluttavaan ylihuolehtimiseen. Jos kotona oli huudettu ja vuorovaikutustapa oli riitaisa, nämä saattoivat siirtyä myös omaan perheeseen. Samalla tavoin kuin hyvät kokemukset, tunteiden hallintataidot ja empatiakyky siirtyvät sosiaalisen perimän kautta lapsille (Schulman 2002, 184), voivat myös käsittelemättömät tunteet ja omaksutut ihmissuhdemallit ja selviytymisen mallit ja tunteiden käsittelemisen mallit kulkea suvuissa (Ijäs 2005, 124,135-139, 162.)

Aineistoni perusteella voisi ajatella, että *lapsuuden tarinoilla on suurempi paine tulla uudelleen näytellyksi oman perheen jäsenten kautta kuin omassa toiminnassa.* Haastateltavat tahtoivat, että ne

asiat, jotka itse oli koettu negatiivisina eivät tulisi omien lasten koettaviksi. Kuitenkin puolisovalintojen tai käsikirjoitusten tiedostamattoman aktivoitumisen kautta näin saattoi tapahtua. Luultavasti sellaiset lapsuuden kokemukset, joiden negatiivisuutta ei tuoda esiin, vaan ne ovat tulleet normaaleiksi elämään kuuluviksi asioiksi, voitaisiin ajatella, että ihmiset toistavat kriittömästi omassa toiminnassaan.

5.3. Lopuksi

Aineiston valitsemisen perusteena oli vanhempien kokema tuen tarve vanhemmuudessa tai lasten asioissa. Turvattomuuden kokemukset eivät olleet valintakriteerejä ja ennalta tiedossa, vaan tutkimuksen tuloksia. *Lapsuuden turvattomuus ja suojattomuus liittyvät aineistossani aikuisuudessa koettuun tuen tarpeeseen vanhemmuudessa.* Vaikka lapset päällisin puolin näyttävät selviävän lähes kaikesta, seuraukset tulevat esiin aikuisuudessa ja joissain muodoissa siirtyminä seuraaville sukupolville.

Aineistossani joillakin vanhemmilla on ollut vaikeuksia saada tukitahoilta aikoja vanhemmuuteen liittyvissä kysymyksissä. Tutkimukseni perusteella voidaan sanoa, että lapsia tulisi aina tukea turvattomuutta aiheuttavissa elämäntilanteissa. Vanhempia tulisi myös aina tukea, jos he kokevat olevansa tuen tarpeessa tai jos lapsi oireilee ulospäin. Kyse voi olla puuttuneen kannattelun vuoksi sisäistetystä voimattomuudesta ja siihen liittyvästä tuen tarpeesta voidakseen selviytyä vanhemmuuden tehtävistä. Kannattelun tarve voi olla kyseessä myös silloin, kun lapsi oireilee ulospäin. Voisiko tutkimukseni osaltaan painottaa ja osoittaa suuntia avun kohdentamiseksi erityisesti silloin, kun vanhemman tarvitsema tuen tarve ei ole konkreettista tai muutoin selvästi hahmotettavissa? Tutustuminen vanhemman lapsuuden käsikirjoitukseen voi auttaa ymmärtämään aikuisuuden kokemuksia ja tapahtumia. Voisiko käsikirjoituksen tiedostaminen auttaa välttämään siihen sisältyvien riskien sokeaa toistamista? Voisiko objektisuhteiden historian pohjalta muotoutuvan käsikirjoituksen juonen ja aktivoitumisen tunnistaminen auttaa huomaamaan muita ihmissuhteisiin tai omaan itseen liittyviä mahdollisuuksia? Voisiko käsikirjoitusten tiedostaminen vapauttaa perheiden lapset näyttelämästä rooleja, jotka eivät kenties ole heidän omiaan? Puuttuviin kannattelukokemuksiin silloin, kun vanhempi kokee elämäntilanteensa raskaana tai liian haastavana voivat ratkaisevan tärkeää apua olla niin vanhemmalle kuin lapsellekin, kuulluksi tuleminen ja tuki arkisissa asioissa - kannatelluksi tuleminen. Työni tukee lasten ja vanhempien arkea lähellä olevien tukimuotojen tarpeellisuutta, terapeuttien työmuotojen ohella tai niitä edeltäen.

Tutkimuksessani vanhemman sisäistetyn suojattomuuden kokemus oli yhteydessä lapsen kiusatuksi tulemiseen koulussa. On kuitenkin huomattava, että kiusaamisen syyt ovat toiset. Tulkintani mukaan koulukiusaamisen ongelma liittyy yhteisön jäsenten kokemaan kannattelun puutteeseen, joka on yhteydessä projektiivisten prosessien esiintymiseen ja vahvistumiseen. Mitä turvattomampi kouluyhteisö on, mitä vähemmän aikuisia on ja kannattelua, sitä enemmän on kiusaamisongelmia? Voitaisiko kiusaamisongelmia vähentää parantamalla kouluyhteisön kannattelukykyä lisäämällä läsnäolevien aikuisten määrää? Aineistossani jotkut lapset olivat reagoineet ja oireet aktivoituneet opettajien vaihtuessa. Koulu voisi omalta osaltaan tukea lapsia turvattomissa elämäntilanteissa tarjoamalla lapsille jotain selkeää, jatkuvuutta ja pysyvyyttä. Myös yhteisön ulkopuolisella työntekijällä näyttää olevan paremmat mahdollisuudet puuttua koulukiusaamiseen. On myös huomattava, että kiusaaminen on subjektiivinen kokemus. Toinen ei välttämättä aina edes huomaa tulleensa kiusatuksi ja joku toinen saattaa puolestaan kokea näin tapahtuneen, vaikka mahdollisesti tällaisesta ei olisikaan ollut kyse. Sisäiset käsikirjoitukset voivat ehkä toimia itseään toteuttavasti niin hyvässä kuin pahassa

Käsikirjoitusten toistumista voisi jatkossa tutkia siten, että valittaisiin jonkin tietynlaisen taustan tai nykyisyyden omaavia aikuisia ja kohdennettaisiin tutkimusta sillä tavoin. Minua jäi kiinnostamaan millaisia tulokset olisivat olleet, jos haastateltavilla ei olisi ollut lapsuuden taustassaan alkoholia, väkivaltaa ja laiminlyöntiä. Olisi tarpeellista tutkia kertomuksia, joissa turvattomuutta ei olisi ollut yhtä paljon kuin tässä aineistossa.

Lähteet

- Aalto, Pirkko (1991)** Läsnaolo ja läheisyys. Ihmisen ensimmäisen ikävunoden itsekokemuksen ja ihmissuhteiden kehitys. Psykologian laitos. Opetusmonisteita 6. Turun yliopisto. Painosalama Oy, Turku 1991.
- Aikio, Annukka (toim.) ja Vornanen, Rauni (uusinut) (1991)** Uusi sivistyssanakirja. Otava, Keuruu.
- Aunola, Kaisa & Vanhatalo, Outi. & Sethi, Renuka. (2001)**, Sosiaalinen tausta, arvot ja vanhemmuus. Psykologia 03/2001, sivut 148-158.
- Bennet, S, Lefcourt, I, S, Haft, W, Nachman, P, Stern, D. (1994)** The Activation of Maternal Representations. *Infant Mental Health Journal*, Vol, 15 No. 4, Winter 1994, sivut 336- 347.
- Byng-Hall, John (1998)** *Rewriting Family Scripts. Improvisation and Systems Change.* The Guilford Press. USA.
- Charles, Richard (2001)** Is There Any Empirical Supports for Bowen's Concepts of Any Differentiation of Self, Triangulation, and Fusion? *The American Journal of Family Therapy*: 279-292, 2001.
- Cullberg, Johan (1976)** Psykkinen trauma. Kriisiteoriasta ja kriisipsykoterapiasta. A-klinikasäätiön julkaisu nro. 5. Lehtikanta Oy, Kouvola. Alkuperäisteos *Det psykiska traumat – Om kristeori och krispsykoterapi*, Svenska föreningen för psykisk hälsövård, sfph:s monografiserie nr 1. Stockholm 1971.
- Goldenberg, Irene & Goldenberg, Herbert (1996)** *Family Therapy. An Overview.* (4 th Edition). Brooks/Cole Publishing Company. USA
- Davis, Madeleine & Wallbridge, David (1984)** Äidin ja lapsen mysteeri. Winnicottin psykoanalyttinen ajattelu. Amer-yhtymä Oy. Weilin +Göös'n kirjapaino, Espoo. Alkuperäisteos *Boundary and Space: An introduction to the Work of D.W. Winnicott.* 1981.
- De Graaf, Theo, K. (1998)** A family Therapeutic Approach to Transgenerational Traumatization. *Family Process* 37: 233-243, 1998.
- Eskola, Antti & Järventie, Irmeli (2001)** Sigmund Freud. Psykoanalyttinen teoria. Teoksessa Hänninen & Partanen & Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*, sivut 35-60. Vastapaino, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Haapasalo, Jaana (2000)** Vankien lapsuuden kaltoinkohtelu, käytösongelmat ja aikuisiän psyykkiset häiriöt trauma- ja kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta. *Psykologia* 01/00, 45-57.
- Haaramo, Soile & Palonen, Kirsti (2002)** Johdanto. Teoksessa Haaramo & Palonen (toim.) *Trauman monet kasvot.* Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena, sivut 7-9. Therapie-säätiö, Pieksämäki.
- Haponen, Juha & Mäntynen, Petri (2001)** Lapsuuden vuorovaikutussuhteiden merkitys sosiaalisessa fobiassa. *Psykologia* 03/01, 124-134.
- Hautamäki, Airi (2005)** Kiintymyssuhdeteoria – teoria yksilön kiinnittymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiinnittymissuhteen katkoksisista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*, sivut 13-66. 1- 4. painos. WSOY, Helsinki.
- Hyrck, Matti (1995)** Mielen kuvat Jumalasta. Psykoanalyttisen objektiivuhdeteorian näkökulma jumalasuhteen mielikuvamaailmaan Suomen Ev.lut kirkon v. 1948 Kristinopin tarjoaman aineiston valossa. Therapie-säätiö, RT-paino, Pieksämäki.
- Hyrck, Riitta (2006a)** Sisäinen ja ulkoinen todellisuus. Postkleinilainen näkökulma. Teoksessa Mälkönen, Kristiina & Pirkko Samallahti & Kristiina Saraneva & Terttu Sitolahti (toim.) *Psykoanalyysin isät ja äidit*, sivut 243-271. Therapie-säätiö, Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hyrck, Riitta (2006b)** Ohut- ja paksunahkainen narsisti. Objektiivuhdeoreettinen näkökulma narsismin erilaisiin ilmenemismuotoihin. *Psykoterapia* 2006, 25 (1), 3-32. Therapie-yhdistyksen ja Therapie-säätiön yhteisjulkaisu.
- Hyvärinen, Matti. (2004)** Eletty ja kerrottu kertomus. *Sosiologia* 4/2004, sivut 297-309. [<http://www.hyvarinen.info/page02-eletyt.html>]. 15.1.2008.
- Hyvärinen, Matti (2007)** Kertomus ja kertomuksen rajat. *Puhe ja Kieli*, 27:3, sivut 127-140.
- Hyvärinen, Matti (2006)** ”Kerronnallinen tutkimus”. Matti Hyvärisen kotisivut. [<http://www.hyvarinen.info/page02-kerrot.html>]. 15.9.2007.
- Hyvärinen, Matti (2006b)** An Introduction to Narrative Travels. Teoksessa Hyvärinen & Korhonen & Mykkänen (toim.) *The Travelling Concept of Narrative*, sivut 3-9.

- Hyvärinen, Matti (2006c)** Towards o Conceptual History of Narrative. Teoksessa Hyvärinen & Korhonen & Mykkänen (toim.) The Travelling Concept of Narrative, sivut 20-40.
- Hänninen, Vilma (2003)** Sisäinen tarina, elämä ja muutos. 8. painos. Tampereen yliopistopaino Oy Juvenes Print. Tampere.
- Hänninen, Vilma (2005)** Sosiaalitutkimuksen laadulliset menetelmät. Luentorunko/moniste, klk 2005. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Tampereen Yliopisto.
- Ijäs, Kirsti (2005)** Sukupuu. Avain oman elämän ja perheen ymmärtämiseen. Kirjapaja Oy. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä
- Iwaniec, Dorota (1996)** The Emotionally Abused and Neglected Child. S. Identification, Assessment and Intervention. John Wiley & Sons. Painettu Iso-Britanniassa.
- Jähi, Rita (2004)** Työstää, tarinoida, selviytyä. Vanhemman psyykinen sairaus lapsuudenkokemuksena. Väitöskirja. Tampereen yliopisto, terveystieteen laitos. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Keller, Fox E, (1988)** Tieteen sisarpuoli. Vastapaino. Gummerus Oy, Jyväskylä 1988.
- Kernberg, Otto F. (2003)** Esipuhe. Teoksessa McDougall, J. Mielen teatterit. Illuusio ja totuus psykoanalyttisellä näyttämöllä, sivut 14-17. Yliopistopaino. Helsinki.
- Keski-Luopa, Leila (2001)** Työnohjaus vai superviisaus. Työnohjausprosessin filosofisten ja kehityspsykologisten perusteiden tarkastelu. Metanoia Instituutti. Kirjapaino Kaleva, Oulu.
- Keski-Luopa, Leila (2006)** Wilfrid R. Bionin psykoanalyttinen ajattelu ja hänen teoriansa ajattelun kehittymisestä. Teoksessa Mälkönen, Kristiina & Pirkko Sammallahti & Kristiina Saraneva & Terttu Sitolahti (toim.) Psykoanalyysin isät ja äidit, sivut 243-271. Therapie-säätiö, Gummerus Kirjapaino Oy.
- Korhonen, Merja (1994)** Keski-ikäisten naisten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Licensiaattityö. Psykologian laitos, Joensuun Yliopisto.
- Kuusinen, Tuija & Lintunen, Leena (2000)** Parisuhde ja kiintymyssuhdeteoria. *Psykologia* 01/2000, 83-89.
- Lahikainen, Anja-Riitta (2000)** Turvallisuus identiteettikysymyksensä. Teoksessa Niemelä & Lahikainen (toim.), *Inhimillinen turvallisuus*, sivut 61-90. Vastapaino, Tampere.
- Lahikainen, Anja-Riitta & Asikainen, Mervi (1983)** Äidin kotona hoitamien kaksivuotiaiden sosiaalinen kehitys John Bowlbyn kiintymysteorian kannalta. Mannerheimin lastensuojeluliiton lapsiraportti A39.
- Laine, Timo (2001)** Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II*, sivut 26- 43. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Lehtovuori, Pirjo (2001)** Objektisuhteiden rakentuminen inhimillisessä vuorovaikutuksessa. *Psykoterapia* 2/2001, 88-107. Therapie-yhdistyksen ja Therapie-säätiön yhteisjulkaisu.
- Leiman, Mikael (2003)** Varhaisen vuorovaikutuksen semiotiikka. Teoksessa Niemelä & Siltala & Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus, sivut 44-57. Wsoy, Juva.
- Linnatsalo, Saara (2002)** Kasvatuksellinen hyväksyntä ja torjunta kolmessa sukupolvessa. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta, Oulun Yliopisto.
- Mannerheimin lastensuojeluliiton kiusaamiskysely (2006)**, ”Kiusattu ei saa apua.” Yhteenveto internetsivuilla. [<http://www.mll.fi/ajankohtaista/uutisarkisto/?x41088=139832>]. 15.2.2007.
- McDougall, Joyce (2003)** Mielen teatterit. Illuusio ja totuus psykoanalyttisellä näyttämöllä. Yliopistopaino. Helsinki. Alkuperäisteos *Théâtres du Je*, 1982.
- Niemelä, Pirkko (2000)** Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa Niemelä & Lahikainen (toim.) *Inhimillinen turvallisuus*, sivut 21-40. Vastapaino, Tampere.
- Pettersson, Paula (2003)** Lapsi matkalla eheämmäksi ja elävämmäksi. Teoksessa Saarinen & Lahti & Partinmaa (toim.) *Matkalla eheäksi ja eläväksi*. Traumaterapiakeskuksen projektiraportti 1999-2002, sivut 93-106. Traumaterapiakeskus, Oulu.
- Pirttilä-Backman, Anna-Maija & Helkama, Klaus (2001)** Serge Moscovici. Sosiaaliset representaatiot. Teoksessa Hänninen & Partanen & Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*, sivut 253-274. Vastapaino, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Pulkkinen, Lea (toim.), (1996)** Lapsesta aikuiseksi. Atena Kustannus Oy. Wsoy:n graafiset laitokset, Juva.
- Punamäki, Raija-Leena (2005)** Kiintymyssuhteen ja traumaattisen kokemuksen välinen yhteys. Teoksessa Sinkkonen & Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*, sivut 173-197. WSOY, Helsinki.
- Rimon-Kenan, Shlomit (2006)** Concepts of Narrative. Teoksessa Hyvärinen & Korhonen & Mykkänen (toim.) *The Travelling Concept of Narrative*, sivut 10-19.
- Saarikoski, Helena (2006)** Kateus, juoru, kiusaaminen – esseitä henkisestä yhteisöväkivallasta. Kustannusosakeyhtiö Nemo, Gummerrus kirjapaino Oy, Jyväskylä.

- Salmivalli, Christina (2004)**, ”Miksi kiusaamista ei saada vähenemään”. YLE:n Opinportti –internetsivut. [<http://www.yle.fi/opinportti/makasiini/salmivalli.index.shtml>]. 15.2.2007.
- Saraneva, Kristina (2006)** Freud eilen ja tänään. Teoksessa Mälkönen & Sammallahdi & Saraneva & Sitolahti (toim.) Psykoanalyysin isät ja äidit. Teoreettisia näkökulmia, sivut 15- 90. Therapeia-säätiö. Gummerrus kirjapaino Oy.
- Schulman, Gustav (2002)** Sietämättömän kestämisestä eheytymiseen. Teoksessa Haaramo & Palonen (toim.) Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemuksena, sivut 162-187. Therapeia-säätiö, Pieksämäki.
- Schulman, Marja (2002)** Ongelmallinen matka äitiyteen. Äidin ja vauvan kannattelu varhaisen vuorovaikutuksen hoidoissa. Psykoterapia, 3/2002, 139-155. Therapeia-yhdistyksen ja Therapeia-säätiön yhteisjulkaisu. Painotalo Casper.
- Sinkkonen, Jari (2005)** Kiintymyssuhteen häiriöiden yhteydet psykopatologiaan. Teoksessa Sinkkonen & Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen, sivut 146-173. WSOY, Helsinki.
- Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (2005)** Johdanto: ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä ja turvaa. Teoksessa Sinkkonen & Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen, sivut 7-12. Wsoy Oy. Helsinki.
- Sitolahti, Terttu (2006)** Viettiteoriasta objektisuhteiden teoriaan. Melanie Klein sillanrakentajana. Teoksessa Mälkönen & Sammallahdi & Saraneva & Sitolahti (toim.) Psykoanalyysin isät ja äidit, teoreettisia näkökulmia, sivut 91-166. Therapeia -säätiö, Helsinki. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Sjö, Pirjo (2004)** ”Lasten ryhmäpsykoterapiaa koppahoidon menetelmin”. Tiivistelmä lastenryhmäpsykoterapeutti Pirjo Sjöön esityksestä varhaisen vuorovaikutuksen seminaarissa 20.3.2004 Hyvinkäällä. [<http://www.musiikkiterapia.net/semma/pirjo.pdf>]. 15.9.2007.
- Stern, Daniel N. (1982)** Ensimmäinen ihmissuhde. Gummerus, Jyväskylä. Alkuperäisteos The First Relationship: Infant and Mother, 1977.
- Stern, Daniel N. (1998)** The Motherhood constellation. A Unified view Of Parent-Infant Psychotherapy. Karnac Books, London. Alkuperäisjulkaisu: Basic Books 1995.
- Stern, Daniel N. (2005)** The Interpersonal World of The Infant. A View from Psychoanalysis and Developmental Psychology. Karnac-Books Ltd. London. Alkuperäisjulkaisu: Basic Books 1985.
- Suokas-Cunliffe, Anne (2003)** Lapsuuden kompleksisen trauman jäljet aikuisuudessa. Teoksessa Saarinen & Lahti & Partinmaa (toim.) Matkalla eheäksi ja eläväksi. Traumaterapiakeskuksen projektiraportti 1999-2002, sivut 107-130. Traumaterapiakeskus, Oulu.
- The Bowen Center for the Study of the Family and the Georgetown Family Center.** Kotisivut. [<http://www.thebowncenter.org/index.html>]. 6.11.2007.
- Toskala, Antero (2006)** ”Pyrkimys ihmisen tietoprosessien ymmärtämiseen minuuden rakentumisen ja psykoterapian perustana : historiallinen tarkastelu”. Jäähyväisluento 8.9.2006 Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen 70-vuotisjuhlassa. Kognitiivisen psykoterapian verkkolehti, 3, (2) sivut 53-56. Kognitiivisen psykoterapian yhdistys. [<http://www.kognitiivinenpsykoterapia.org/ktanterotoskala.pdf>]
- Tuhkasaari, Pirjo (2007)** Bowenilainen näkemys perheeseen ja parisuhteeseen. Vet-perheterapia-koulutuksen opetusmoniste. Vuorovaikutuskeskuksen koulutusohjelma, syksy 2007.
- Tähkä, Veikko (1986)** Psykoterapian perusteet. Psykoanalyttisen teorian pohjalta. WSOY. Juva.
- Tähkä, Jorma (2006)** ”Epävakaan persoonallisuushäiriön hoito päiväsairalassa”. Verkkojulkaisu 2003, uusittu 2006. [<http://www.jormatahka.com/hoito.htm>]. 23.11.2007
- Vuorinen, Risto (2004)** Minän synty ja kehitys. Ihmisen psykkinen kehitys yli elinkaaren. Wsoy, Porvoo.
- Winnicott, Donald. W. (2005)** Playing and Reality. Routledge Classics. TJ International Ltd, Badsow Cornwall. Alkuperäisteos ilmestynyt vuonna 1971, Tavistock Publications Ltd.

Liitteet

Liite 1. Tutkimuslupa

SUOSTUMUS HAASTATTELUUN

Tätä haastattelua käytetään Arja Kuusisen Pro gradu-tutkielman tekemiseen Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksella. Kerätyt lomakkeet ja nauhoitetut haastattelut tulevat vain tutkimuksen tekijän Arja Kuusisen käyttöön ja niitä säilytetään niin, että ulkopuoliset eivät voi saada niitä käsiinsä. Nimettömän haastattelun litteroi pikakirjoittaja, jolta pyydetään kirjallinen sitoumus ehdottomasta vaitiolovelvollisuudesta. Analysoinnin jälkeen lomakkeet ja nauhoitteet tuhoetaan, mutta asiasisältö säilytetään levykkeellä mahdollisia jatkotutkimuksia varten. Nimenne ei tule missään vaiheessa esiin ja haastattelut analysoidaan niin, että yksittäiset kertojat eivät tule aineistossa tunnistetuksi. Halutessanne voitte saada tutkimusraportin luettavaksenne ennen sen valmistumista.

Suostun tutkimukseen ja haastatteluani voidaan käyttää yllä mainitulla tavalla

Hämeenlinnassa ____ / ____ 2006

Allekirjoitus ja nimen selvennys

Liite 2.

SITOUMUS VAITIOLOVELVOLLISUUDESTA

Litteroidessani Arja Kuusisen Pro Gradu –tutkielman haastatteluja sitoudun säilyttämään ja purkamaan ääninauhojen tekstin niin, että niitä ei kukaan ulkopuolinen voi kuunnella tai lukea. Sitoudun olemaan kertomatta haastattelujen sisällöstä. En myöskään kerro ulkopuolisille henkilöille haastattelujen varsinaista aihetta.

Aineiston litteroijan nimi ja allekirjoitus

Liite 3. Haastattelukysymykset, osat 1 ja 2.

I. HAASTATTELU / VANHEMMAN OMA LAPSUUS

Tämä tutkimus käsittelee koettua vanhemmuutta ja vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta sekä vanhemmuuteen vaikuttavia tekijöitä. Tässä haastattelussa ollaan kiinnostuneita siitä, miten sinä olet kokenut asioita. Yksikään vastaus ei sen vuoksi voi olla väärä. Voit kertoa sen, mitä itse haluat kertoa. Kaikki puhuttu on ehdottoman luottamuksellista.

Osa kysymyksistä voi tuntua oudoilta ja ne voivat tuntua toistavilta, mutta on tärkeää, että kerrot niitä kokemuksia ja mielikuvia, joita sinulle esitetystä kysymyksestä tulee mieleesi. Haastattelu on pitkä ja kysymyksiä on paljon. Sen vuoksi on tärkeää, että pyrit vastaamaan kysytyyn asiaan sekä sinun kokemuksesi kannalta tärkeimpiin asioihin.

Ikä _____

Koulutustausta _____

1. Perhetilanne lapsuudessa (perhe, kiintymiskohteet, menetykset ja erokokemukset)

- Missä sinä olet syntynyt ja missä asuit lapsuudessasi ?
- Ketä kuului perheeseesi? Sisarukset ja iät?
- Mitä vanhempasi tekivät työkseen tuolloin?
- Minkälaiset olivat koulu- ja päivähoitojärjestelyt?
- Kenen sanoisit varsinaisesti kasvattaneen sinut? (Ensisijainen kiintymyskohde)
- Oliko sinulla lapsuudessasi joitain muita sinulle tärkeitä aikuisia? (korvaavat hahmot)
- Muutitteko lapsuutenne aikana? Vaihtuiko koulu?
- Oletko lapsuudessasi mielestäsi kokenut jotain menetyksiä?
- Oliko lapsuudessasi aikoja, jolloin olet ollut/ tai kokenut olevasi erossa vanhemmistasi?
 - Kuinka pitkään ja kuinka usein?
 - Miten muistat kokeneesi poissaolon?
 - Millainen mielikuva sinulla on siitä, että vanhempasi kokivat eron?
 - Millainen mielikuva sinulla on siitä, millaisia tilanteita jälleen tapaamiset olivat?
- Avioero --- Jatkuiko suhteesi molempiin vanhempiin? Entä muihin sukulaisiin?
 - Kun vanhemman lähdön jälkeen tapasitte uudelleen muistatko ja miltä sinusta silloin tuntui?
 - Miten ajattelit poissaolevan vanhemman kokeneen eron teistä lapsista?

2. Huolenpitoon ja suojelemiseen liittyvät vuorovaikutuskokemukset (fyys. ja psyykk.)

- Elämän olosuhteet (turvallisuus/turvattomuus)
 - Miten olet kokenut lapsuutesi elinolosuhteet?
 - Liittykö aikaan tai olosuhteisiin jotain minkä olisit halunnut muuttaa tuolloin?
 - Missä ja miten muistat viettäneesi aikaa kotona ollessasi? (oma huone, läksyt)
 - Millainen käsitys sinulla on siitä, miten vanhemmat viihtyivät kotona? (tekeminen ja tunne)
 - Minkä verran he olivat kotona?
 - Millainen mielikuva sinulla on siitä, kuka teillä pääasiassa päätti asioista?
 - Tuntuiko sinusta, että pystyit ennakoimaan tapahtumia ja vanhempien toimintaa?
- Ruoka ja ruokailut
 - Miten olet kokenut ruokailutilanteet teidän perheessänne?
 - Millainen merkitys niillä teille mielestäsi oli?
- Päivärytmi (toistuvat rutiinit?)
 - Miten olet lapsuudessasi kokenut nukkumaan menemisen? (tunne)
 - Millaisia hetkiä (tunnelmaltaan) nukkumaanmenotilanteet olivat (tavat, säännöt?)
 - Millainen mielikuva ja kokemus sinulla on aamuista lapsuuden perheessäsi?

- Kuka yleensä herätti sinut ja laittoi kouluun?
 - Millaisella mielellä yleensä lähdit kouluun?
- Rajat ja kieltäminen
 - Oliko perheessäsi jotain sääntöjä tai kielloja? (Mitä asioita kiellettiin?)
 - Miten muistat kokeneesi, jos sinulta kiellettiin jotakin?
 - Millainen mielikuva sinulla on kieltämisen tavasta?
 - Millainen mielikuva sinulla on siitä, odottivatko tai vaativatko vanhempasi sinua yleensä käyttäytymään jollain tietyllä tavalla?
 - Oliko sinulla erimielisyyksiä säännöistä tai kielloista vanhempiesi kanssa?
 - Mitä silloin tapahtui?
 - Millainen mielikuva sinulla on siitä, olivatko vanhempasi tietoisia siitä, missä ulkona liikut, mitä teit ja ketkä olivat kavereitasi? (Kerroitko? Kysyivätkö?) (Huomioi ikä)
 - Millainen mielikuva sinulla on siitä, jos olit toiminut vastoin sääntöjä, mitä siitä seurasi?
 - Koitko säännöt ja seuraamukset tilanteisiin nähden mielestäsi oikeudenmukaisina?
 - Olitko yleensä / joskus/ koskaan eri mieltä vanhempiesi kanssa jostain asioista.
- Sylissä pito, kosketus, läheisyys
 - Millainen mielikuva sinulla on siitä, että osoitettiin teidän perheessä yleensä tunteita? Mitä tulee mieleen?
 - Muistatko, pitivätkö vanhempasi sinua sylissä tai muuten lähellä?
 - Muistatko, millaisiin tilanteisiin läheisyys yleensä liittyi?
 - Muistatko, miten olet kokenut näitä tilanteita?
- Hoito sairaana
 - Millainen kokemus sinulla on sairastamisesta lapsuuden perheessäsi?
 - Millainen muistikuva sinulla on siitä, kuka sinua on hoitanut, kun olit sairaana?
 - Miten sairastamiseen suhtauduttiin? (Miten sinulle silloin puhuttiin?)
 - Miltä sinusta tuolloin tuntui?
 - Millainen mielikuva sinulle on siitä, että muuttuiko vanhempiesi käytös tavallisuudesta mitenkään?

3. Ohjaaminen ja lapsen arjessa mukana oleminen vuorovaikutuskokemuksena

- Millainen mielikuva sinulla on siitä, pyysitkö apua vanhemmiltasi esimerkiksi koulutehtävien tekemiseen?
- Millainen mielikuva sinulla on siitä, että olivatko vanhempasi leikeissä ja harrastuksissa mukana?
- Teittekö joskus/yleensä jotain yhdessä? Millaisia muistoja tähän liittyy?
 - Olisitko kaivannut vanhemmiltasi enemmän läsnäoloa tai mukana oloa elämässäsi?
 - Millaisia muistoja perheesi viikonloppuihin liittyy?
- Millainen mielikuva ja kokemus sinulla on siitä, että miten tekemisissä on yleensä suhtauduttu?(kannustus)

4. Vuorovaikutuskokemukset vanhemmista psyykkisten tarpeiden huolehtijoina Eläytyvä ja ymmärtävä huolenpito (holding, container)

- Kokemuksille merkityksen antaminen (tulkitsee ja antaa merkityksiä)
 - Keskustelitko yleensä elämäsi liittyvistä asioista vanhempiesi tai jonkun muun kanssa?
 - Oletko yleensä lapsena kertonut vanhemmillesi mieltäsi vaivaavista asioista tai jos sinulle on sattunut jotakin? (luottamus)
 - Muistatko tilanteen? Selittikö vanhempasi tilannetta sinulle jotenkin?
 - Tuntuiko sinusta yleensä siltä, että kertomasi ymmärrettiin? (tulla kuulluksi ja ymmärretyksi)
 - Millaisena pääsääntöisesti koit olosi vanhempiesi seurassa?
- Suhtautuminen tunteisiin, tunteiden säätelyn ja käsittely tukeminen :
 - Millainen mielikuva sinulla on siitä, että jos ilmaisit ... miten siihen suhtauduttiin?
 - Pettymystä – mitä sinulle silloin sanottiin tai miten suhtauduttiin?
 - Viha – Muistatko joskus olleesi vihainen vanhemmillesi – miten ilmaisit ja miten otettiin vastaan? Vihan syy? (...episodi?)

- Pelko – muistatko pelänneesi joskus? Kerroitko peloistasi jollekin? Miten suhtauduttiin?
- Suru – muistatko joskus surreesi jotain? – Mitä sinulle sanottiin, miten suhtauduttiin?
- Jos itkit, muuttuiko vanhempasi käytös jotenkin? (sanottiin, lohdutettiin)
- Tuntuuko, että sinun tunteitasi yleensä huomioitiin?
- Osoitettiinko sinulle välittämistä? Millä tavoin?
- Tuntuuko sinusta, että sinut hyväksyttiin? Saitko olla omanlaisesi? (arvostus)

5. Millaisena olet kokenut lapsuuden perheesi ilmapiirin?

- Erosiko **suhteesi vanhempiisi** lapsuudessasi jollakin tavoin?
- Millaisena olet kokenut **asemasi** perheessäsi suhteessa toisten lasten asemaan?
- Millaisena näit **vanhempiesi välisen suhteen** tuolloin?
- Näitkö, että vanhempiasi osoittivat toisilleen **myönteisiä ja kielteisiä tunteita**?
 - Oletko nähnyt/kuullut vanhempiesi **keskustelleen tunteista**?

6. Ongelmatilanteet tai vaikeat kokemukset lapsuudesta

- Muistuuko sinulle mieleen mitään tilannetta, mikä olisi ollut sinun ja vanhempasi välillä jotenkin ongelmallinen tai ristiriitoja aiheuttava?
- Miten yleensä olet kokenut ristiriitatilanteiden selvittelyn perheessänne
 - Miten niissä toimittiin? ... Muistuuko tästä mieleen mitään tilannetta?
 - Miten tilanteet alkoivat? Minkä arvelet olleen tilanteen laukaisijana?
 - Miten tilanne jatkuu ja miten se päättyi? (käsikirjoitus)
 - Miltä sinusta tuntui? Mitä ajattelit toisesta?
 - Miten ajattelet äitiäsi /isäsi kokeneen tuolloin?
 - Mitä tämä tilanne sai sinut ajattelemaan? (Kokemuksen merkitys)
 - Muuttuivatko tilanteet jossain vaiheessa toisenlaiseksi vai oliko vain yksittäinen tapaus?

7. Yhteenvedo

- a. Nouseeko tämän käydyn haastattelun lisäksi jotakin muita merkittäviä tai voimakkaita kokemuksia lapsuuden muistoistasi mieleesi? (kielteisiä tai myönteisiä)
- b. Nyt kun aikuisena ajattelet vanhempiasi, niin minkä vuoksi arvelet vanhempiesi olleen juuri sellaisia vanhempia kuin he teille ovat olleet?

8. Avun tarve

- a. Saitko jossain vaiheessa lapsena joitain apua tai tukea itsellesi joltain perheesi ulkopuoliselta henkilöltä? Millaista? Mikä merkitys sillä sinulle oli?
- b. Olisitko jossain vaiheessa lapsena mielestäsi tarvinnut itsellesi (enemmän) jotain apua tai tukea? Missä vaiheessa? Millaista apua tai keneltä?
- c. Olisivatko vanhempasi mielestäsi tarvinneet itselleen jotain tukea tai apua? Onko sinulla ajatusta siitä millaista?

II. HAASTATTELU / NYKYINEN OMA VANHEMMUUS

Tässä osassa kysytään kysymyksiä, jotka liittyvät aikaan, jolloin olet itse ollut vanhempi. Jossain vaiheessa voi tuntua, että kysymykset ovat toistavia, mutta on tärkeää, että toteat ne asiat, joita kukin kysymys tuo mieleesi. Tässä aluksi on hyvä myös todeta, että täydellistä vanhemmuutta ei ole olemassakaan. Siksi tarkoitukseni on tutkia haastateltavien kokemuksia vanhemmuudesta sekä vuorovaikutuksesta lapsen kanssa eikä tarkoituksena ole arvioida haastateltavien vanhemmuutta.

1. Nykyinen perhetilanne (perhe, menetykset ja erokokemukset)

- Keitä kuuluu teidän perheeseen? Lapset ja iät?
- Ketä muita henkilöitä sanoisit liittyvän oleellisesti perheenne elämään?

- Millainen työtilanteesi on pääasiallisesti ollut lasten olemassaolon aikana?
- Millaisia olivat lasten koulu- ja päivähoitojärjestelyt (jatkuvuus)
- Onko kokenut aikuisuudessasi ja perheesi elämässä muuttoja tai joitain muita suuria muutoksia?
 - Avioero: Onko lapsi yhteydessä toiseen vanhempaan?
 - Millainen Isän työtilanne on?
- Koetko, että olet jossain vaiheessa normaalista arkeen liittyvistä eroista poiketen ollut erossa lapsistasi? Miten olette kokeet tämän vaiheen?
 - Miten lapsi on kokenut erossa olemisen ajan?
 - Millainen kokemus erossa olemisen aika oli sinulle?
 - Muistatko, miten lapsi reagoi eroon hetkellä ja myös jälleen näkemisen hetkellä?
- Olette ollut mukana tukitoiminnassa
 - Miksi tai miten olette tulleet toimintaan mukaan?
 - Millä tavoin (sinä ja lapsenne) olette osallistuneet toimintaan?

2. Huolenpitoon ja suojelemiseen liittyvät vuorovaikutuskokemukset

- Elämän olosuhteiden järjestelyt (turvallisuus, jatkuvuus)
 - Miten olet kokenut perheenne elämänolosuhteet ja
 - Oletko halunnut muuttaa jotain?
 - Missä ja miten lapset viettävät aikaansa kotona ollessaan?
 - Miten olet kokenut oman aikasi kotona ollessa ja miten vietät sitä?
 - Minkälainen kokemus sinulla on siitä, että kuka olisi se, joka eniten päättää asioista?
- Ruokailut (säännöllisyys)
 - Miten olet kokenut ruokailutilanteet perheessänne? (kuka laittaa, suhtautuminen, ilmapiiri)
 - (Esitetään jos tarpeen: Mistä lapset yleensä tietävät, milloin ruokaa on tarjolla?)
 - Miten olet kokenut ruokailemisenne tavan merkityksen teidän perheellenne?
 - Päivärytmi (toistuvat rutiinit?)
 - Miten olet kokenut nukkumaan menemisen perheessänne? (tapoja tai säännöt, missä kukin nukkuu)
 - Miten olet kokenut, että lapset kokevat nukkumaan menemisen?
 - Miten olet kokenut aamut teidän perheessä? (aamupalaa)
 - Millaisina tilanteina olet kokenut lasten valmistautuminen ja lähdön kouluun? (tunnelma ja ilmapiiri)
- Rajat ja kieltäminen, kontrolli
 - Miten olet kokenut lasten rajoittamisen ja kieltämisen?
 - Millaisia asioita kieltänyt lapsilta ja millä tavalla (säännöt, tapa asetta rajoja)
 - Millä tavoin olet tietoinen lapsen vapaa-ajasta ja kaveripiiristä?
 - Onko rajoittamiseen liittynyt erimielisyyksiä? Missä asioissa?
 - Ovatko lapset tehneet vastoin ohjeitasi tai kieltöjasi?
 - Miten koit tilanteen ja miten toimit asian suhteen?
- Sylissäpito, kosketus, läheisyys; (Perhekuvioita esiin?)
 - Miten olet kokenut tunteiden osoittamisen perheessänne?
 - Millä tavoin?
 - Millaisiin tilanteisiin mielestäsi läheisyyttä yleensä liittyy?
 - Oletko kokenut, että läheisyyden osoittamisessa olisi mielestäsi tapahtunut mitään muutoksia vuosien aikana? Millaisia?
 - Onko perheenjäsenten välillä mielestäsi eroja tunteiden osoittamisen suhteen?
 - Mistä arvelet erojen johtuvan?
- Kun lapsi sairastaa (huomioiminen, lohdutus)
 - Millaisena olet kokenut tilanteet kun lapsi on ollut sairaana?
 - Millaisia käytännönjärjestelyjä se on on vaatinut? (missä ja kuka hoitaa)
 - Muuttuuko lapsen käytös mielestäsi sairaana olemisesta johtuen jotenkin?
 - Muuttuuko käytöstäsi jotenkin näissä tilanteissa? Miten luonnehtisit?
- Onko sinulla tai teillä jotain periaatteita tai sääntöjä jo esille tulleiden lisäksi joita olet pitänyt ohjeina lasten hoitamisessa ja kasvatuksessa?

- Mistä kasvatukseen liittyvistä asioista keskusteleet yleensä lapsen isän kanssa?
- Millaisissa asioissa yleensä kuuntelet lapsen mielipidettä?

3. Ohjaaminen, neuvominen ja lapsen arjessa mukana / läsnä oleminen vuorovaikutuskokemuksena (fyys ja psyyk)

- Millaisena olet kokenut lastesi koulun käynnin ja läksyjen teon?
 - Tiedätkö yleensä lapsesi koulutehtävät ja tekeekö hän ne?
 - Kysyykö lapsi neuvoa tehtävissä?
- Missä tilanteissa olet yhdessä lasten kanssa? (ajan vietto, läsnäolo)
 - Millainen kokemus sinulla ja lapsilla on yhteisistä ajoista? (tunne ja ilmapiiri esiin)
 - Onko perheessänne ollut tapana leikkiä lasten kanssa?
- Miten olet kokenut viikonloput ja loma-ajat perheessänne? (miten vietetään?)

4. Vuorovaikutuskokemukset vanhemmista psyykkisten tarpeiden huolehtijoina

- Auttaa selviytymään tunteiden kanssa + lapsen kokemuksille merkityksen antaminen,
 - Millainen kokemus sinulla on lapsen arkeen liittyvistä keskusteluista?
 - Tuleeko mieleen nyt joku tilanne, kun olette puhuneet?
 - Millainen tunne sinulla on siitä, että kertovatko lapset, jos heille on sattunut jotain ikävää?
 - Tilanne?
 - Saatto joskus jotain muuta kautta tietoosi asioita, joita lapsi ei itse ole kertonut?
 - Tilanne ja miten siinä menettelit? Kuinka lapsi reagoi?
- Suhtautuminen tunteisiin
Miten koet kun lapsi ilmaisee...
 - Pettymystä - Tilanteen purku
 - Muistatko, mitä sanoit lapselle asiasta?
 - Vihaa - Tilanne ja sen purku
 - Miten suhtauduit siihen? Muuttuiko oma käytöksesi mitenkään?
 - Surua - Tilanteen purku
 - ... Oletteko lapsen kanssa puhuneet siitä? Muistatko mitä sanoit lapselle?
 - Pelko - Tilanteen purku - Onko lapsella ollut jotain pelkoja?
 - Miten tilanne eteni ja hoitui?
 - Muuttuiko oma käytöksesi mitenkään?
 - Onko joitain lapsen tunteen ilmaisuja tai käytöstä, jota sinun on vaikea sietää?
 - Muistuu mieleen mitään tilannetta, joka liittyisi tähän?
 - Minkä arvelet vaikuttaneen tähän?
 - Tuntuuko sinusta yleensä, että lasten reaktioita on helppo ymmärtää?
 - Tuleeko mieleen tilannetta, jolloin olisit ihmetellyt?
 - Miten teit tuossa tilanteessa? Palasitteko asiaan myöhemmin?
 - Onko tunteiden ilmaisu sinulle yleensä helppoa vai vaikeaa?
 - minkä arvelet vaikuttaneen tähän?

5. Millaisena kuvaisit nykyisen perheesi ilmapiiriä?

- Miten kuvaisit suhdettasi lastesi isään /puolisoosi tai puolisoihisi/ silloin, kun hän vielä asui teidän kanssanne? Miten suhteesi eri jäseniin eroavat?
- Millä tavoin ihmissuhteet perheesi sisällä yleisesti ottaen ovat mielestäsi muuttuneet vuosien aikana? Minkä arvelet siihen vaikuttaneen?
- Oletteko puolisonne kanssa osoittaneet lasten läsnä ollessa myönteisiä ja kielteisiä tunteita toisilleen?

6. Ongelmatilanteet vanhemmuudessa, lapsen kanssa

- Palataan takaisin aluksi esittämiisi asioihin, joihin liittyen olette (lapsi ja vanhempi) tulleet mukaan tukitoiminnan piiriin. Voitko kertoa tarkemmin millaisia asioita mukaan tulemiseenne liittyy?
 - Millainen käsitys ja kokemus sinulla on siitä, milloin ja miten huolta aiheuttaneet tilanteet/ristiriitatilanteet ovat alkaneet?
 - Voisitko ajatella ja löytää, mitkä asiat ja tekijät ovat vaikuttaneet lapsen ...
 - Miten huolen suhteen olette vanhempina toimineet? (muut toimijat)

- Tuleeko mieleen tiettyä tilannetta? Yksi huolenaihe/ tilanne:
 - Miten tilanne alkaa, jatkuu ja miten se jatkossa muuttuu/ päättyy
 - Mitä lapsi teki ja sanoi ja mitä sinä teit ja sanoit?
 - Miltä sinusta tuntui tuolloin?
 - (...tai) Mitkä asiat äitinä ja vanhempana ovat olleet sinulle huolta aiheuttavia tai haastavampia?
 - Onko se tunnistettavissa tai ennakoitavissa, miten ongelmatilanteet alkaa tai mitkä siihen johtavat? Missä vaiheessa havaitsit nämä ongelmat (tunnistaminen)
 - Jos episodi: Miten alkaa? Miten jatkuu ja miten se päättyi?
 - Mitä teit, sanoit, ajattelit ja tunsit tilanteen eri vaiheissa?
 - Mitä ajattelit tilanteesta tuolloin ja mitä se sinulle nyt merkitsee?
- ... Oletko mielestäsi aina toiminut tällä tavoin vain onko se jossain vaiheessa muuttunut?

7. Apu/Tuki (kysymyksiä tukitoiminnasta)

8. Yhteenveto

- a. Minkä asioiden ajattelet vaikuttaneen eniten sinun tapaasi hoitaa perhettäsi ja olla vanhempi?
- b. Onko jotain, mitä olet jossain vaiheessa päättänyt tehdä joko samalla tavalla kuin omat vanhempasi tai eri tavalla?
- c. Nyt kun olemme käyneet läpi tämän haastattelun niin mitä asioita ajattelet, että olet taakkana kuljettanut lapsuudestasi mukana omaan aikuisuuteesi ja mitä puolestaan on sellaista, minkä olet myönteisenä voimavarana saanut mukaasi?

KIITOS HAASTATTELUSTA!